

HISTORICKÝ ATLAS EUROREGIONU ELBE/LABE

HISTORISCHER ATLAS DER EUROREGION ELBE/LABE

HISTORICKÝ ATLAS
EUROREGIONU ELBE/LABE

*HISTORISCHER ATLAS
DER EUROREGION ELBE/LABE*

ZDENĚK KUČERA

Veduta Dráždan neznámého autora z roku 1521.

Ansicht von Dresden im Jahre 1521 von einem unbekanntem Autoren.

HISTORICKÝ ATLAS EUROREGIONU ELBE/LABE

HISTORISCHER ATLAS DER EUROREGION ELBE/LABE

OBSAH / INHALTSVERZEICHNIS

VĚNOVÁNO CHRISTIANU PREUSSCHEROVI, PRVNÍMU JEDNATELI EUROREGIONU ELBE/LABE.
GEWIDMET CHRISTIAN PREUSSCHER, DEM ERSTEN GESCHÄFTSFÜHRER DER EUROREGION ELBE/LABE.

Vydal / Herausgeber: Euroregion Elbe/Labe

Texty / Text: Mgr. Zdeněk Kučera, Ing. Tomáš Kryl
Jazyková korektura / Sprachkorrektur CZ: Bc. Ing. Gabriela Hegerová / DE: Rolf Hill
Překlady / Übersetzungen DE: Sven Dietrich

Vyobrazení na 1. straně / Abb. auf S. 1: Zdobná část Mercatorovy mapy světa / Dekoration der Weltkarte von Gerhard Mercator

Kompletní předtisková a grafická příprava / Druckvorbereitung und Layout: Lukáš Uchytíl / ANTmedia.cz
Tisk / Druck: www.dum-tisku.cz

Tento atlas starých map území Euroregionu Elbe/Labe vznikl při realizaci projektu
Přihraňiči na historických mapách, č. EEL-0774-CZ27.2.2021
Dieser Atlas alter Karten des Gebietes der Euroregion Elbe/Labe wurde im Rahmen des Projektes
„Das Grenzgebiet auf historischen Karten“, Nr. EEL-0074-CZ-27.02.2021* erstellt.

Jakékoliv kopírování této publikace i jen její části je možné pouze s předchozím písemným souhlasem vydavatele.
Jegliche Vervielfältigung dieser Publikation oder auch von Teilen nur nach vorheriger Genehmigung des Herausgebers.

Vydáno v roce 2022 / Herausgegeben 2022
1. vydání / 1. Auflage
ISBN 978-80-11-00449-1

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg V A / 2014 - 2020

I. OD PRAMENE	4	III. SASKÝM POLABÍM	72	I. VON DER QUELLE	4	III. IM SÄCHSISCHEN ELBTAL	72
Ruyschova mapa světa	6	Münsterova mapa střední Evropy	73	Die Weltkarte von J. Ruysch	6	Die Karte Mitteleuropas von S. Münster	73
Planciova mapa světa	8	Münzerova mapa německých zemí	74	Orbis terrarum von P. Plancius	8	Münzers Deutschlandkarte aus	74
Clouetova mapa světa	10	Etzlaubova cestovní mapa střední Evropy	76	Die Weltkarte von J. B. L. Clouet	10	Schedels Chronik	74
Mollova mapa Evropy	12	Ptolemaiova Germania Magna	77	Die Europakarte von H. Moll	12	Etzlaubs Romweg-Karte	76
Thomsonova mapa Evropy	14	Augustova rukopisná mapa Saska	78	Thompsons Karte Europas	14	Germania Magna von C. Ptolemäus	77
		Orteliova mapa Míšeňska a Lužice	79			Die Manuskriptkarte Sachsen	78
		Kusánského mapa střední Evropy	80	II. IM BÖHMISCHEN BECKEN	16	des August von Sachsen	78
		Waldseemüllerova mapa Německa	82	Die Karte von Böhmen von S. Münster	17	Die Karte des Meißnischen und	79
II. ČESKOU KOTLINOU	16	Orteliova historická mapa Německa	84	Die Karte von Böhmen von B. Zalteri	18	der Lausitz von A. Ortelius	79
Münsterova mapa Čech	17	Mollova mapa Německa	86	Die Karte von Böhmen von J. Criginger	20	Die Karte Mitteleuropas von N. Cusanus	80
Zalteriho mapa Čech	18	Julienův vojenský topografický atlas	88	Die Karte von Böhmen von A. Ortelius	22	Die Waldseemüllerkarte von Deutschland	82
Crigingerova mapa Čech	20	Jaegerova mapa Německa	90	Die Karte von Böhmen von G. de Jode	24	Die historische Deutschlandkarte von A. Ortelius	84
Orteliova mapa Čech	22	Weigelova mapa Saska	92	Die Karte von Böhmen von P. A. von Ehrenfeld	26	Molls Deutschlandkarte	86
De Jodeho mapa Čech	24	Seutterova mapa Saského kurfirství	94	Die Karte von Böhmen von J. Hondinus	28	Der militärische topographische Atlas von Julien	88
Aretinova mapa Čech	26	a Míšeňského markrabství	96	Christian Vettels Bohemiae Rosa	30	Jaegers Karte von Deutschland	90
Hondiova mapa Čech	28	Lotterova poštovní mapa Saska	96	Kartenminiaturen und Kuriositäten	31	Die Karte von Sachsen von J. Ch. Weigel	92
Vetterova Bohemiae Rosa	30	Veduty Drážďan	98	Die Karte von Böhmen von J. M. Probst I.	32	Die Karte von G. M. Seutter	94
Mapové miniatury a kuriozity	31	Schenkova mapa Míšeňska	100	Das Königreich Böhmen von J. Hoffmann	34	Lotters Postlandkarte von Sachsen	96
Probstova mapa Čech	32	Zürmerova poštovní mapa Saska	102	Die Karte von Böhmen von M. J. Vogt	36	Stadtansichten von Dresden	98
Hoffmannova mapa Čech	34	Seutterova mapa saského Krušnohoří	104	Die Manuskriptkarten von J. Ch. Müller	38	„Geographischer Entwurf derer Aemter Meissen“	100
Vogtova mapa Čech	36	Zollmannova mapa Saska	106	Müllers Karte von Böhmen	40	„Neue Sächsischen Post-Charte“	102
Müllerovy rukopisné krajské mapy	38	Schenkova mapa „diecéze neboli	108	Karte der „Herrschaft Toeplitz“ von A. F. Zürner	42	Seutters Karte des sächsischen Erzgebirges	104
Müllerova mapa Čech	40	superintendentury“ Großenhain	110	Die Julien-Ausgabe der Müller-Karte von Böhmen	44	Zollmanns Karte von Sachsen	106
Zürnerova mapa Teplického panství	42	Seutterova mapa „diecéze neboli	112	Die Le Rouge-Ausgabe	45	„Geographische Abzeichnung der Dioecesis	108
Julienovo vydání Müllerovy mapy Čech	44	superintendentury“ Großenhain	114	der Müller-Karte von Böhmen	45	oder superintendtur Grossen Hayn“	110
Le Rougeho vydání Müllerovy mapy Čech	45	Schenkova mapa „diecéze a správního	116	Die Karte von Sachsen von L. J. von Petri	46	„Geographische Abzeichnung der Dioecesis	110
Petrieho mapa Saska	46	obvodu Drážďany“	118	Die Karte des Leitmeritzer	48	oder des Amtes Grossen Dresdens“	112
Jaegerova mapa Litoměřického kraje	48	Seutterova mapa „diecéze a správního	120	Kreises von J. W. Jaeger	50	Karte der „Dioecesis ac Praefecturae Dresdensis“	114
Jaegerova mapa Čech	50	obvodu Drážďany“	122	Jaegers Karte von Böhmen	52	Seutters Plan und Ansicht von Dresden	116
Lidlova poštovní mapa Čech a Lužice	52		124	Lidls Postlandkarte von Böhmen und der Lausitz	54	Reymanns topographische Karte	118
Reymannova topografická mapa	54		124	Topographische Karte von D. G. Reymann	54	Alte Wanderkarten der Sächsischen	128
Kreibichova mapa severních Čech	56		128	Kreibichs Karte von Nordböhmen	56	Schweitz und Umgebung	120
Kořistkova výškopisné mapy	58		128	Kořistkas Höhenkarten	58		
Reussova petrografická mapa	59		128	Petrographische Karte des Bielatal	59		
údolí Biliny v Litoměřickém kraji	60		128	im Leitmeritzer Kreis von F. A. Reuss	60	IV. ZUM WASSER DER SEEN UND OZEANE	122
Lothova mapa Čech	62		128	Die Karte von Böhmen von J. Loth	60	Glossar der Fachbegriffe	123
Erbenovy mapy Čech	66		124	Die Karten von Böhmen von J. Erben	62	Zusammenfassung und Fazit	124
Hendelova mapa děčínského okresu	66		128	Hendels Karte des Bezirkes Tetschen	66	Namensverzeichnis bedeutender Autoren von	128
Fastrova mapa bilinského, duchcovského,	68		128	Fasters Karte des Biliner, Duxer,	68	Welt- und Europakarten sowie Karten von	128
mosteckého a teplického okresu	68		128	Brüx und Teplitzer Bezirkes	68	Deutschland, Böhmen und Regionalkarten	128
Rybčická panoramatická mapa	70		128	Rybčikas panoramatische Karte	70	Quellenverzeichnis	128
železniční trati z Prahy do Drážďan	70		128				
		IV. K VODÁM MOŘÍ A OCEÁNŮ	122				
		Slovníček odborných termínů	123				
		Shrnutí a závěr	124				
		Jmenný seznam významných tvůrců	128				
		map světa, Evropy, střední Evropy,	128				
		Čech, Německa a regionálních map	128				
		Literatura	128				

RUYSCHOVA MAPA SVĚTA

Staré mapy patří ke kulturnímu bohatství každého národa. Vzhlížíme k nim s respektem, který v nás budi jejich stáří, předpokládáme finanční hodnotu, ale především tajemství jejich vzniku, účelu a obsahu, který byl nezdědka zapomenut. Stejně jako každá kniha, výtvarné či architektonické dílo i mapa nabízí svým čtenářům a uživateli možnost odkrývat příběhy uváděné někdy v náznamech či zcela přímočaře. Pozornému a poučenému čtenáři starých map se nabízí bohaté množství informací o geografii, vztazích a vztažích, významech a hodnotách prvků krajiny v podobě, v jaké ji již nepoznáváme. Kniha není jen o starých mapách. Je o hledání příběhů. Lidé se v krajině rodí i umírají, stěhují se, budují sídla, cesty, vodní nádrže a mnoho jiného. Cílem této knihy je vytvořit základní představu o vývoji zobrazování oblasti Euroregionu Elbe/Labe – oblasti v česko-německém pohraničí zahrnující na české straně okresy Děčín, Ústí nad Labem, Teplice a Litoměřice, na německé (saské) straně okres Saské Švýcarsko, Východní Krusnohoří a zemské hlavní město Drážďany – na původních i odvozených starých mapách Čech a pomocí textů doprovázejících mapové ukázky podat podrobný popis místní historické krajiny. Kniha tím pomůže vytvořit podklad pro využití starých map při dalším historickém výzkumu Euroregionu Elbe/Labe, tolik postiženého poválečnými událostmi minulého století. Nejprve, po Mnichovské dohodě, museli Sudetci opustit čestí obyvatele, poté, po skončení druhé světové války, následoval nucený odsun německého obyvatelstva a nakonec rozsáhlé devastující povrchové těžbě hneděho uhlí musely na obou stranách Krusných hor ustoupit desítky vesnic i měst. Aby dávné mapové obrazy popisované oblasti byly co nejvíce přiblíženy, byly některé reprodukovány barevně, tak jak bývaly ručně kolorovány jejich originály. Jen tam, kde se i naši předkové spokojovali s černým tiskem, byly reprodukcce ponechány jednobarevné. Rozměry map, pokud se je podařilo zjistit, jsou udány v centimetrech v pořadí šířka x výška a u některých map je uvedeno i přibližné měřítko.

Vlámský kartograf JOHANNES RUYSCH (1460–1533) je autorem vzácné a velmi atraktivní kódní mapy světa inspirované Contarinio mapou, jedné z prvních, na které je zachycen americký kontinent. Ve střední Evropě severně od Dunaje (FL DANUBIUS) jsou naznačeny Krusné hory kopečkovou metodou. Německo popsáno GERMANIA. Ruyschova mapa světa se objevila v Ptolemaiově atlase, který vydal Bernardus Venetus de Vitalibus v Římě v roce 1508. Kolorovaná měřítina má rozměry 53,7 x 40 cm.

DIE WELTKARTE VON JOHANNES RUYSCH

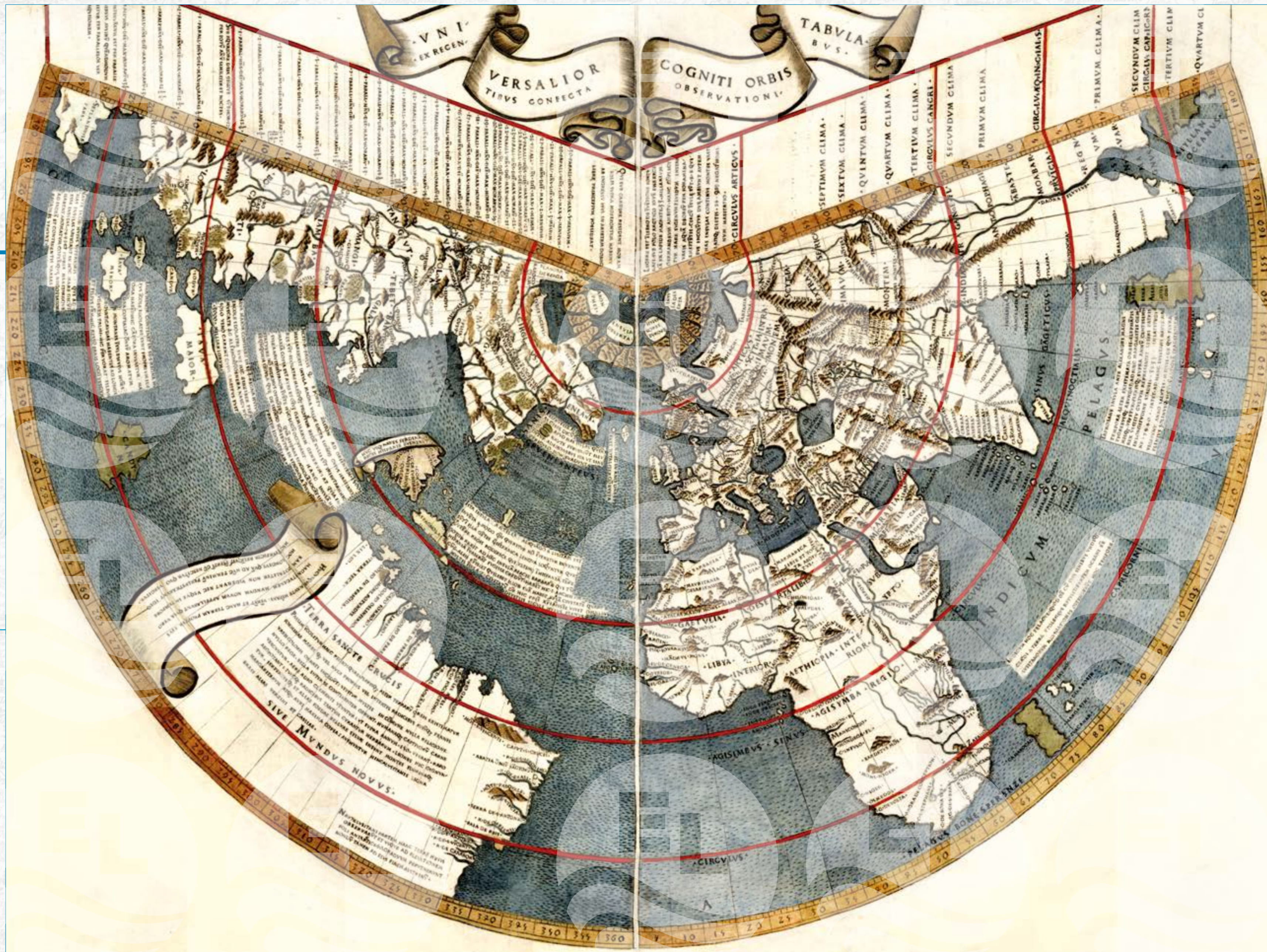
Alte Landkarten gehören zum kulturellen Reichtum jedes Volkes. Wir blicken zu ihnen mit einem Respekt auf, den in uns ihr Alter, ihr geschätzter Finanzwert, aber insbesondere das Geheimnis ihrer Entstehung, ihres Zwecks und Inhalts erwecken, die oftmals vergessen wurden. Sowie in jedem Buch, auf jedem bildlichen oder in jedem architektonischen Werk können Leser und Nutzer auch auf Landkarten Geschichten entdecken, die manchmal nur angedeutet, ein anderes Mal wieder ganz offen dargestellt werden. Einem aufmerksamen und kundigen Leser alter Landkarten bieten sich viele Informationen über Geographie, Verflechtungen und Beziehungen, Bedeutungen und Werte der Landschaftselemente in einer Gestalt an, in der wir sie nicht mehr erkennen. Das Buch handelt nicht nur von alten Landkarten. Es ist das Suchen von Geschichten. Menschen werden in der Landschaft geboren, sterben hier, ziehen um, bauen Siedlungen, Wege, Wasserspeicher und vieles andere. Das Buch hat zum Ziel, eine grundlegende Vorstellung über die Entwicklung der Darstellung des Gebietes der Euroregion Elbe/Labe im deutsch-tschechischen Grenzgebiet, das auf der tschechischen Seite die Kreise Dětín, Ústí nad Labem, Teplice und Litoměřice, und auf der deutschen (sächsischen) den Landkreis Sächsische Schweiz - Osterzgebirge und die Landeshauptstadt Dresden einnimmt, auf ursprünglichen sowie abgeleiteten alten Landkarten zu entwickeln und mit Hilfe von Texten, die die einzelnen, beispielhaft ausgewählten Kartendarstellungen begleiten, eine detaillierte Beschreibung der lokalen historischen Landschaft zu liefern. Somit hilft es, Grundlagen für die Nutzung alter Landkarten in der weiteren historischen Forschung zur Euroregion Elbe/Labe zu schaffen, die so stark durch die Ereignisse Mitte des vergangenen Jahrhunderts betroffen wurde. Zuerst – nach dem Münchener Abkommen – mussten die tschechischen Einwohner das Sudetenland verlassen. Danach, nachdem der Zweite Weltkrieg zu Ende war, folgte die Vertreibung der deutschen Bevölkerung. Viele Städte und Dörfer mussten einem ausgedehnten, zerstörerischen Braunkohlebergbau weichen. Um die alten Kartendarstellungen des betroffenen Gebietes so weit wie möglich näher bringen zu können, wurden manche von ihnen farblich so wiedergeben, wie früher ihre Originale mit Hand koloriert wurden. Nur dort, wo sich auch unsere Verfahren mit schwarzem Druck zufriedengaben, wurden die Karten einfarbig belassen. Die Abmessungen der Karten werden – soweit sie ermittelt werden konnten – in Zentimetern in der Reihenfolge Breite mal Höhe angegeben, bei manchen Karten zudem der annähernde Maßstab.

Der Flämische Kartograf JOHANNES RUYSCH (1460–1533) ist der Verfasser einer sehr kostbaren und attraktiven kónischen Abbildung (Kegelprojektion) der Welt. Als Inspiration für diese Weltkarte diente ihm die Contarini-Rosselli-Karte, eine der ersten, die auch den amerikanischen Kontinent zeigt. In Mitteleuropa, nördlich der Donau (FL DANUBIUS), ist das Erzgebirge angedeutet. Deutschland ist als GERMANIA bezeichnet. Die Ruysch'sche Weltkarte erschien in dem durch Bernardus Venetus de Vitalibus in Rom 1508 herausgegebenen Atlas von Claudius Ptolemäus. Der kolorierte Kupferstich hat die Abmessungen 53,7 x 40 cm.

Čechy na mapě světa nejvýznamnějšího kartografa 16. století GERARDA MERCATORA (1512–1594). Kolorovaná měřítina. Duisburg, 1569.

Böhmen auf der Karte des bedeutendsten Kartografen des 16. Jahrhunderts, GERARD MERCATOR (1512–1594). Kolorierter Kupferstich. Duisburg, 1569.

PLANCIOVA MAPA SVĚTA

Euroregion Elbe/Labe má řadu studií má řadu studií, jež osvětlují jeho historický vývoj. Známy z jejich autorů však dosud nevyužil k doplnění těchto prací starých map, a to nejen jako prameného materiálu, ale ani jako prostředku ilustračního. Je pravdou, že nejstarší mapy mají mnoho chyb jak v polohopisu, tak ve výskopisu i ve svém obsahu a názvosloví. Přesto však právě mapy mohou být nejdou historickým pramenem, který doplní a upřesní prameny textové povahy. Posuzujeme-li staré mapy kriticky, můžeme z nich i dnes získat cenné zeměpisné charakteristiky některých částí naší krajiny. Staré mapy jsou nám milé především pro bezprostřednost, s kterou obrazově předvádějí stále se měnící ráz našeho prostředí. Kartografické artefakty jsou nádhernými obrazovými díly s výjimečným spojením uměleckých projevů a vědeckosti, manuální zručnosti a vyspělé technologie. Dnes jsou tyto mapy, zrozené v uplynulých staletích, většinou předmětem sběratelského zájmu, ale zároveň historickými prameny, svědky nezměrného úsilí lidstva, které po staletí formovalo novou tvář své planety. Vytvářejí dějiny současné moderní kartografie, udivují krásou i myšlenkovým nábojem, který je v nich skryt, zájím doteky svých tvůrců, dávno zmizelých. Z nesmírného množství náctů, map a plánů zůstal lidstvu pouhý zlomek.

PETRUS PLANCIVS (1552–1622), rodným jménem Pieter Platevoet, byl vlámský astronom, kartograf a teolog. Vytvořil řadu map a globusů, včetně slavné mapy světa z roku 1592, která silně ovlivnila nizozemské výpravy do Asie. Byl jedním ze spoluzakladatelů holandské Východoindické společnosti, pro kterou vytvořil více jak 100 map. Při konstruování svých map používal Mercatorovu projekci pro navigační mapy. Prezentovaná mapa je jeho druhou mapou světa. Podle Mercatorova vzoru mapy světa je rozdělena do dvou polokoulí – západní a východní, prázdná místa jsou vyplněna alegoriemi kontinentů nebo jejich částí, mapkami severní a jižní hvězdné oblohy, armádní sférou a zeměrovou rúžicí, které tak doplňovaly mapový obraz Země. Ve střední Evropě lokalizujeme Německo (Germania) nebo Prahu (Prag). Kolorovaná mědritina. Amsterdam, 1594.

ORBIS TERRARVM VON PETRUS PLANCIVS

Für das Gebiet der Euroregion Elbe/Labe gibt es eine ganze Reihe von Studien, die seine historische Entwicklung beleuchten. Keiner ihrer Verfasser nutzte aber bisher alte Landkarten als Quellenmaterial oder Illustration für die Ergänzung dieser Arbeiten. Obwohl die ältesten Karten viele Fehler in der Topographie sowie in der Höhenangabe, in Inhalt und Nomenklatur ausweisen, können sie in vielen Fällen trotzdem eine historische Quelle sein, die die Quellen schriftlicher Art ergänzen und präzisieren. Werden alte Landkarten kritisch geprüft, so können sie auch heute wertvolle geographische Charakteristiken der früheren Ausprägung unserer Landschaft liefern. Alte Landkarten sind uns insbesondere für ihre Unmittelbarkeit lieb, mit der sie die sich fortwährend verändernde Ausprägung unserer Umgebung bildlich darstellen. Kartografische Artefakte sind wunderschöne Bildwerke mit einmaligen Verbindungen künstlerischen Schaffens und der Wissenschaft, der manuellen Fertigkeit und hochentwickelter Technologie. Heute interessieren sich meistens Sammler für diese in den vergangenen Jahrhunderten entstandenen Karten, gleichzeitig dienen sie aber auch als historische Quellen, Zeugnisse der unermesslichen Mühe des Menschen, der Jahrhunderte lang die Gestalt seines Planeten prägte. Sie bilden die Geschichte der modernen Kartografie ab, verblieben durch ihre Schönheit und den Ideenreichtum, der in ihnen verborgen ist. Sie leben durch Berührungen ihrer längst verschwundenen Verfasser. Aus der gewaltigen Menge an Rissen, Karten und Plänen blieb der Menschheit nur ein Bruchteil überliefert.

PETRUS PLANCIVS (1552–1622), geboren unter dem Namen Pieter Platevoet, war ein flämischer Astronom, Kartograf und Theologe. Er schuf eine Reihe von Karten und Globen, einschließlich der berühmten Weltkarte von 1592, die sehr stark die niederländischen Asienexpeditionen beeinflusste. Er war einer der Mitgründer der holländischen Niederländischen Ostindien-Kompagnie, für die er mehr als 100 Karten schuf. Bei der Erstellung seiner Navigationskarten verwendete er die Mercator-Projektion. Die hier abgebildete Karte ist seine zweite Weltkarte. Nach Mercators Beispiel ist die Karte in zwei Halbkugeln aufgeteilt – die West- und Osthalbkugel. Die leeren Stellen werden durch Allegorien von Kontinenten oder ihrer Teile, durch Karten des nördlichen und südlichen Sternenhimmels, die Armillarsphäre und eine Windrose ausgefüllt, die so die Kartenabbildung der Erde ergänzen. In Mitteleuropa können Germania (Deutschland) oder Prag verortet werden. Kolorierter Kupferstich. Amsterdam, 1594.

Clouetova mapa světa

Velmi dekorativní mapu světa zkonstruoval francouzský kartograf a geograf JEAN BAPTISTE LOUIS CLOUET (1729–1790). Kolorovaný mědirytinový mapový list ozdobený dvaceti vignetami s biblickými náměty publikoval francouzský rytec a geograf Louis Joseph Mondhare v Paříži v roce 1785. Mapa zaznamenává jeden z posledních námořních objevů – Havajské (původně Sandwichovy) ostrovy, které poprvé navštívil v roce 1779 legendární britský mořeplavec James Cook a při potyčce s domorodci zde přišel o život. V centrální části Evropy mapa ukazuje například Německo (ALLEMAGNE) a Polsko (POLOGNE).

DIE WELTKARTE VON JEAN BAPTISTE LOUIS CLOUET

Eine sehr dekorative Weltkarte wurde durch den französischen Kartographen und Geographen JEAN BAPTISTE LOUIS CLOUET (1729–1790) erstellt. Das als kolorierter Kupferstich erstellte Kartenblatt mit 20 dekorativen Vignetten mit biblischen Motiven wurde vom französischen Kupferstecher und Geographen Louis Joseph Mondhare 1785 in Paris publiziert. In der Karte ist eine der letzten Entdeckungen dargestellt: die Hawaii-Inseln (ursprünglich Sandwich-Inseln), die 1779 als erster der legendäre britische Seefahrer James Cook besuchte, der hier bei einer Auseinandersetzung mit den Einheimischen ums Leben kam. Im zentralen Teil Europas zeigt die Karte zum Beispiel ALLEMAGNE (Deutschland) und POLOGNE (Polen).

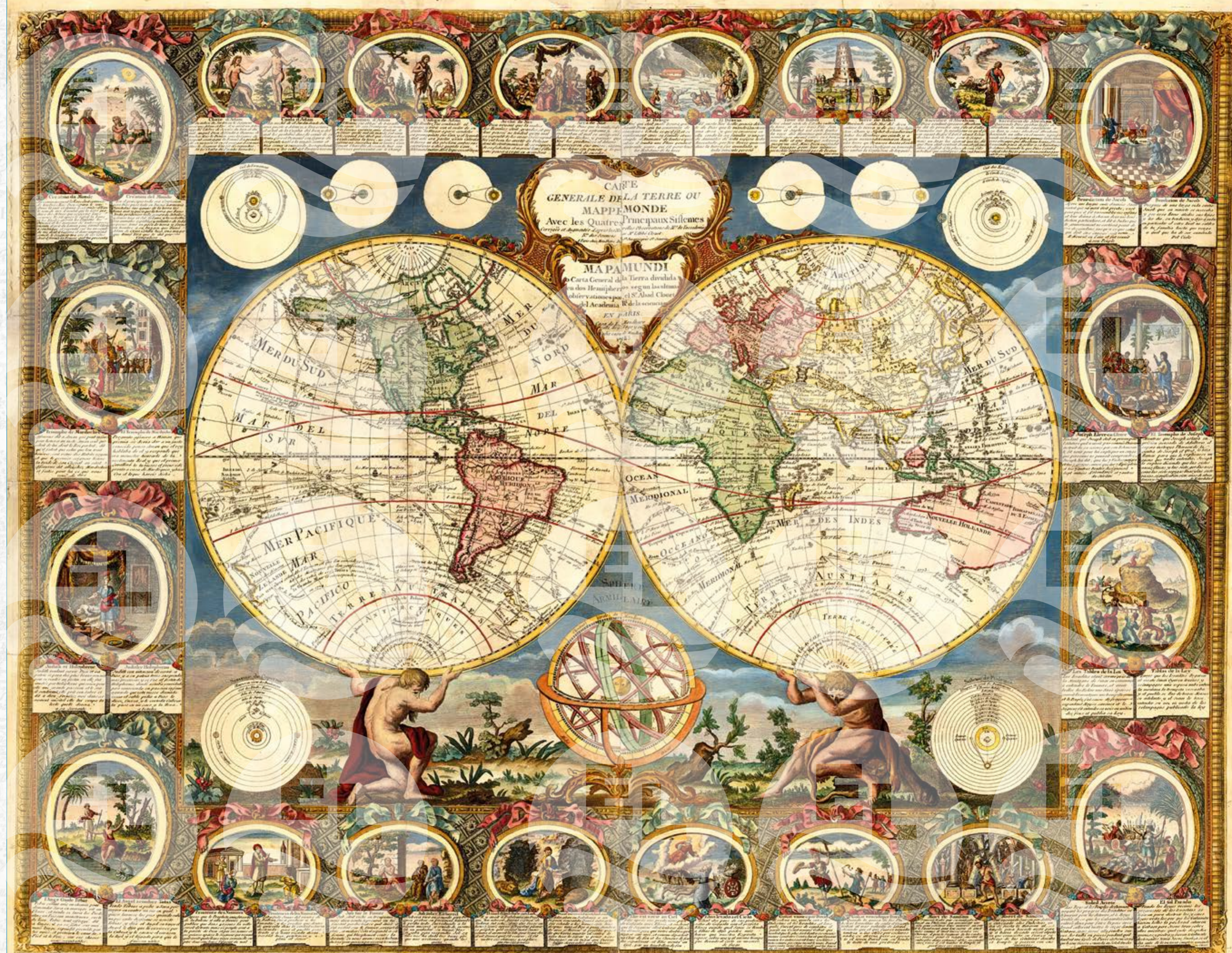
Praha (braga) a Mišín (Missna) na mapě světa MARTINA WALDSEEMÜLLERA (1470–1520). Dřevořez. Straßburk, 1507.

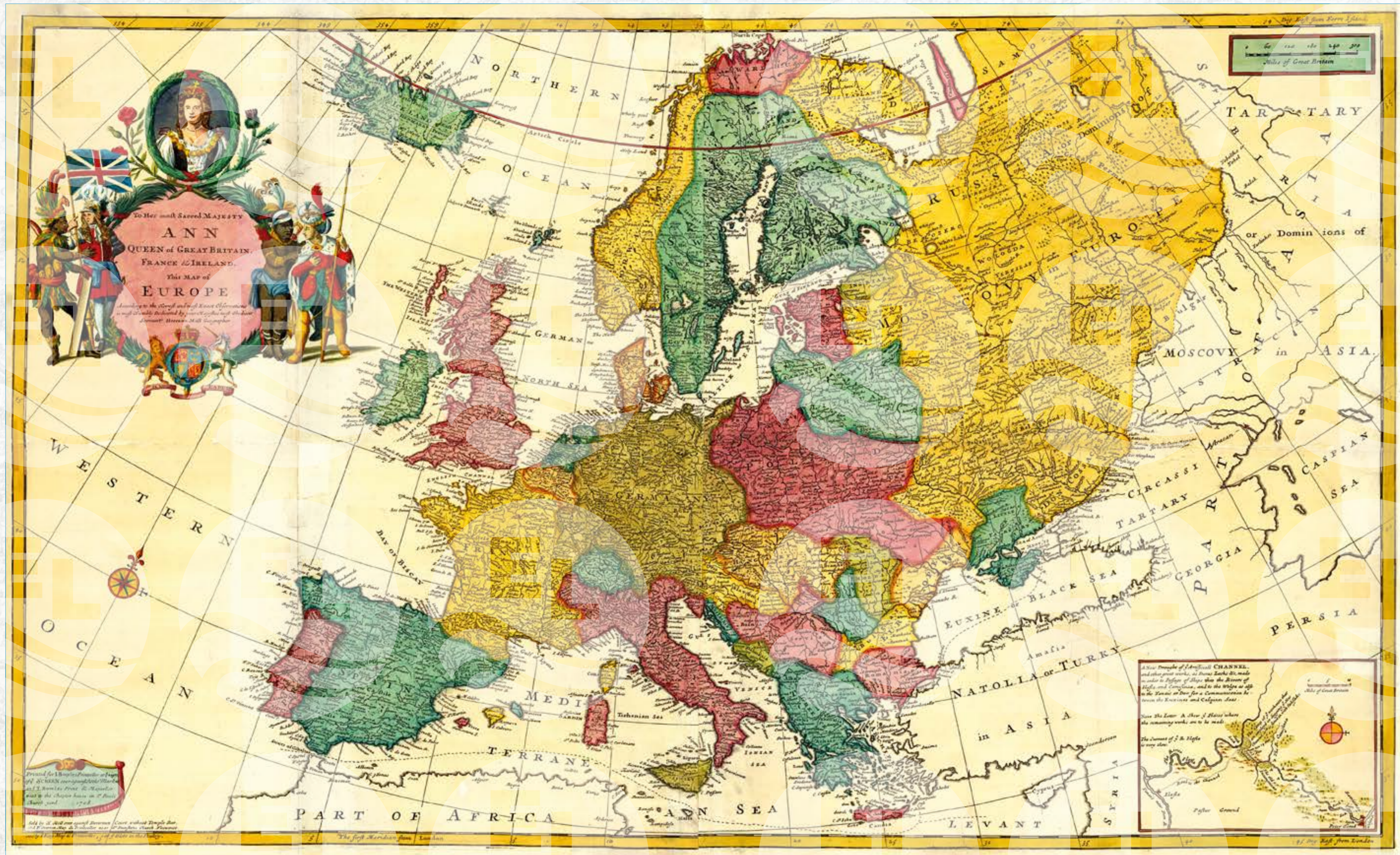
Braga (Prag, tsch. Praha) und Missna (Meißen, tsch. Mišín) auf der Weltkarte von MARTIN WALDSEEMÜLLER (1520–1470). Holzschnitt. Straßburg, 1507.

Praha (Prago) a Mišín (Missna) na sekci IV. druhého pozmeněného vydání mapy světa MARTINA WALDSEEMÜLLERA (1470–1520). Dřevořez. Straßburk, 1516.

Praga (Prag) und Misna (Meißen) in dem IV. Abschnitt der zweiten, veränderten Ausgabe der WALDSEEMÜLLER-Karte. Holzschnitt, Straßburg, 1516.

MOLLOVA MAPA EVROPY

HERMAN MOLL (1654–1732) byl v první polovině 18. století jedním z nejdůležitějších londýnských tvůrců a vydavatelů map. Narodil se v německých Brémách roku 1654. Na počátku kariéry pracoval jako rytec pro Mosese Pitta. Spolupracoval s vědcem Robertem Hookeem, archeologem Williamem Stuckleyem a intelektuálně nadanými piráty Williamem Dampierem a Woodesem

Rogersem. Z těchto kontaktů získal Moll velké množství privilegovaných informací, které byly v jeho mapách zahrnuty. V průběhu své kariéry vydal geografické atlasy a velké množství listových map. Jeho nejslavnější dílo je Atlas Geographus s 26 mapami z roku 1726, z něhož pochází prezentovaná mapa Evropy. Dobově kolorované mapový list byl vytýštěn ze dvou měděných desek. Mapa obsahuje

ozdobnou kartuši s portrétem královny Anny a čtyři slavnostně oblečené postavy, včetně dvou amerických indiánů. Evropana nesoucího britskou vlajku a čtvrtou postavu v turbanu a rouchu. Mapa obsahuje vločku ukazující kanál s 24 zdymadly, který v roce 1707 nechal vykopat Petr Veliký. Kanál spojil Volhu a Don, čímž propojil Kaspické a Černé moře. Území Německa (GERMANY) kolorováno

světle zelenou barvou. V popisované oblasti snadno lokalizujeme Litoměřice (Letomeritz) a Drážďany (Dresden). Krásná a velmi vzácná mapa.

DIE EUROPAKARTE VON HERMAN MOLL

HERMAN MOLL (1654–1732) war in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts einer der wichtigsten Verfasser und Herausgeber von Karten in London. Er wurde 1654 in Bremen geboren. Zu Beginn seiner Karriere arbeitete er als Kupferstecher für Moses Pitt. Er arbeitete mit dem Wissenschaftler Robert Hooke, dem Archäologen William Stuckley, und den intellektuell begabten Freibeutern William Dampier und Woodes

Rogers zusammen. Aus diesen Kontakten konnte Moll viele privilegierte Kenntnisse gewinnen, die in seinen Karten Berücksichtigung fanden. Während seiner Laufbahn verlegte er kartografische Atlanten und eine hohe Anzahl von Kartenblättern. Sein berühmtestes Werk ist der Atlas Geographus mit 26 Karten von 1726, aus dem auch die hier abgebildete Karte Europas stammt. Das kolorierte Kartenblatt wurde von zwei

Kupferplatten gedruckt. Die Karte beinhaltet eine Kartusche mit dem Porträt der Königin Anne und vier feierlich gekleideten Figuren, einschließlich zwei amerikanischer Indianer, eines Europäers, der die britische Fahne trägt, und einer vierten Gestalt im Turban und Gewand. In der Karte befindet sich eine Einlage, auf der ein Kanal mit 24 Schleusen dargestellt ist, dessen Bau durch Peter den Großen in Auftrag gegeben wurde,

und der die Wolga und den Don verband, womit das Kaspische und das Schwarze Meer verbunden wurden. Das Gebiet von GERMANY ist mit hellgrüner Farbe koloriert. In dem beschriebenen Gebiet können einfach Letomeritz (Litomeritz, tsch. Litoměřice) und Dresden verortet werden. Es ist eine schöne und sehr seltene Karte.

THOMPSONOVA MAPA EVROPY

Velmi úspěšný londýnský vydavatel GEORGE THOMPSON (1758–1826) vydal v roce 1808 velkoformátovou měřidlytinovou mapu Evropy o rozměrech 105 x 59 cm.

Ozdobil ji pohledy Londýna, Paříže, Amsterdamu, Říma, Konstantinopole, Kodaně, Petrohradu a Stockholmu. Mapa má velmi podrobný místopis, v Německu lokalizujeme

Dráždany (Dresden), v Čechách Litoměřice (Letomeri). Mímorádně vzácná mapa!

THOMPSONS EUROPAKARTE

Der sehr erfolgreiche Londoner Verleger GEORGE THOMPSON (1758–1826) gab 1808 eine gestochene großformatige Karte Europas mit Abmaßen

105 x 59 Zentimeter heraus. Er dekorierte sie mit Ansichten von London, Paris, Amsterdam, Rom, Konstantinopel, Kopenhagen, Petersburg

und Stockholm. Die Karte verfügt über eine sehr detaillierte Topographie, in Deutschland können Dresden, und in Böhmen Letomeri (Litmeritz,

Litoměřice) verortet werden. Eine außerordentlich seltene Karte!

Lectoribus
 In Bohemia nova, et exacta descriptio, omnis
 bus eius Civitatibus, Castellis, et Vicis. Est
 ut videtur tota circumvallata Styliis, et Mo-
 nialibus, ac fere tota irrigata ab Albis flumine.
 Cuius Metropolitana civitas est Praga.
 Subdita est familiae Austriacae.
 Bolongino Zalterij formis.

Scala Albarium
 Scala di Miglia

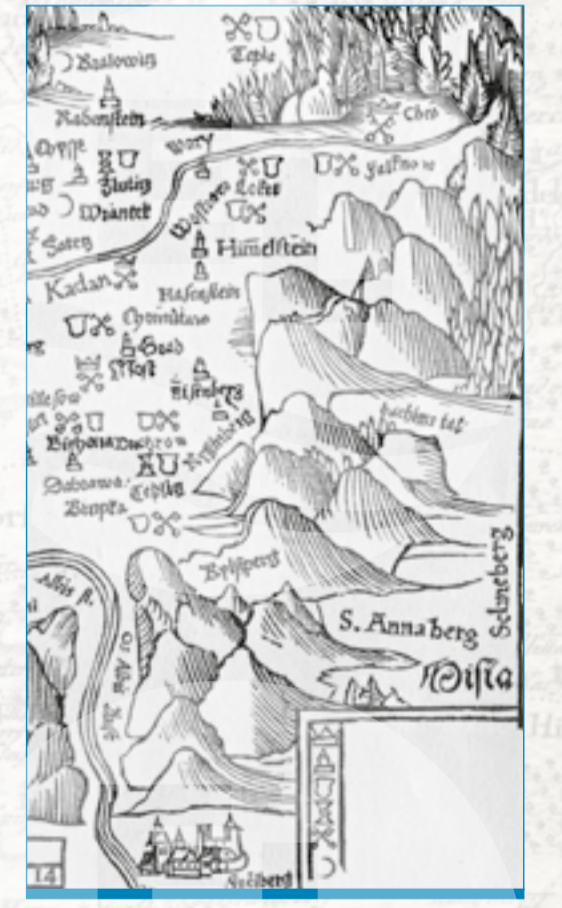
A' lettori.
 Questa la Boemia di nuovo minutamente descrita,
 in tutte le sue Città, Castellis, et Ville. Ella è
 come se vede tutta circondata di Monti, et di
 Styliis, et dal fiume Albis nel più bagnata.
 La Città principale in essa è Praga. C'è sotto
 posta alla casa d'Austria.

ZALTERIHO MAPA ČECH

Neprůliš známou kopii Klaudivyovy mapy Čech pořídil italský rytec BOLOGNINO ZALTERI (činný 1565–1570). Jeho mapa pochází z mapového souboru římského rytce a vydavatele Antonia Lafreriho z let 1564–1570. Měří 62,6 x 45,9 cm a tištěna je ze dvou měděných desek. V levém horním rohu je uveden její název *En Bohemiae nova et exacta descriptio* i rytých podpis Bolognini Zalterij formis a legenda (oslovení čtenáře). Zalteri ztvárnil Klaudivyovu mapu tak, že ji vyryl do mědi – mědirytina je mnohem jemnější než její dřevorezová předloha, změnil orientaci z jižní na severní a názvy převlel z faktury do latinky. Neuměl však čist frakturní písmo, a proto udělal v názvosloví mnoho chyb. Tak například Zalteriho označení Diegni = Děčín, Arupta = Krupka, Atomierzige = Litoměřice. Klaudivyovy mlékové značky považoval za nepopsané lokality a jako takové je zanesl do své kopie. Krásná Zalteriho mapa Čech patří mezi naše nejvzácnější kartografické památky, zatím nevíme o žádném výtisku v českých státních mapových sbírkách.

DIE KARTE VON BÖHMEN VON BOLOGNINO ZALTERI

Eine nicht sehr bekannte Kopie der Böhmen-Karte von Claudianus wurde durch den italienischen Kupferstecher BOLOGNINO ZALTERI (tätig zwischen 1565–1570) erstellt. Seine Karte stammt aus der Kartensammlung des römischen Kupferstechers und Verlegers Antonio Lafreri von 1565–1570. Sie misst 62,6 x 45,9 Zentimeter und wurde von zwei Kupferplatten gedruckt. In der linken oberen Ecke erscheint ihre Bezeichnung *En Bohemiae nova et exacta descriptio* zusammen mit der Unterschrift des Kupferstechers Bolognini Zalterij formis und der Legende (*Ansprache des Lesers*). Da ein Kupferstich wesentlich feiner, als der als Vorlage vorliegende Holzschnitt ist, fertigte Zalteri einen Kupferstich der Karte von Claudianus an. Er veränderte die Ausrichtung der Karte von Süden nach Norden und überführte die Bezeichnungen aus Frakturschrift ins lateinische Schriftsystem. Da er aber die Frakturschrift nicht lesen konnte, machte er in den Bezeichnungen viele Fehler. So bedeutet zum Beispiel Zalteris Bezeichnung Diegni = Tetschen (tsch. Děčín), Arupta = Graupen (tsch. Krupka), Atomierzige = Leitmeritz (tsch. Litoměřice). Claudianus' Meilenzeichen hielt er für nicht beschriebene Orte und übernahm sie als solche in seine Kopie. Die wunderschöne Karte Böhmens von Zalteri gehört zu den kostbarsten kartographischen Denkmälern in Tschechien. Ein Vorkommen eines Ausdrucks dieser Karte in den tschechischen staatlichen Kartensammlungen ist bisher nicht bekannt.

Teplice (Teplice) na mapě Čech ZIKMUNDA Z PUCHOVA (?-1584). Tisk Jan Kosořský z Kosoře. Dílvořez, 60 x 43 cm. Praha, 1554.

Teplitz (Teplice, tsch. Teplice) auf der Karte Böhmens von SIGISMUND VON PUCHAU ZU LÖWENBERG (?-1584). Gedruckt von Jan Kosořský z Kosoře. Holzschnitt, 60 x 43 cm. Prag, 1554.

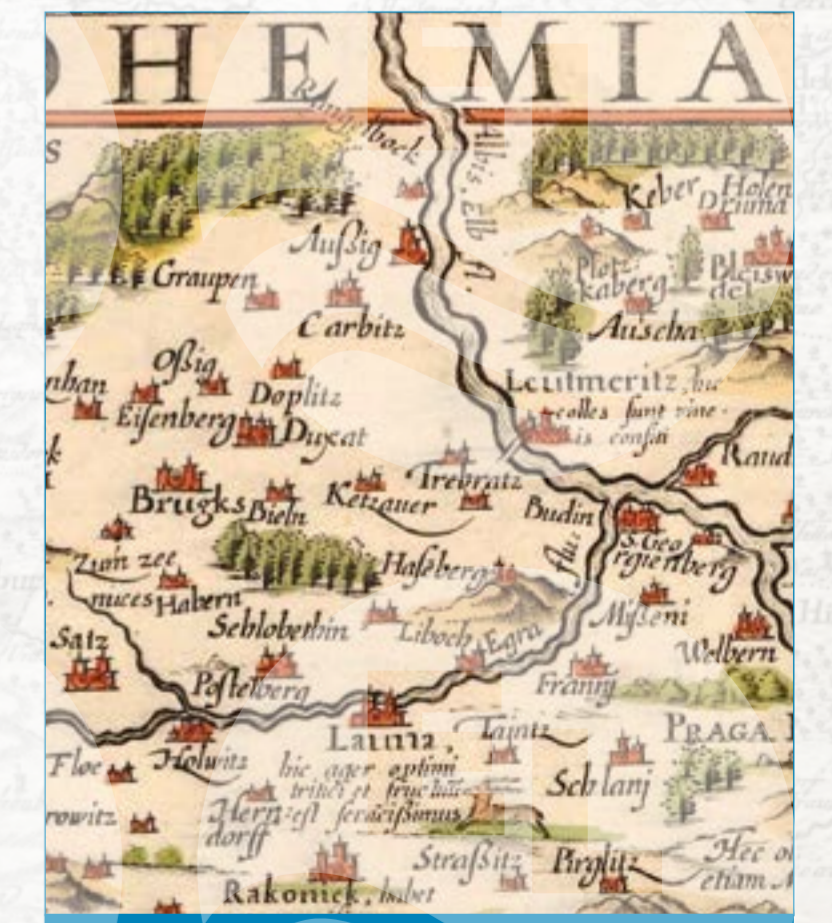

CRINGEROVA MAPA ČECH

Druhá původní mapa Čech pochází z roku 1568. Mapu nakreslil JAN CRINGER (1521–1571), jenž působil jako evangelický farář po obou stranách Krušných hor. Mapu patrně kompiroval doma, bez cestování. Autorem měřítiny je rytec Wolf Meyerpeck, mapa byla vytvářena v Praze. Plocha, kterou vyplňuje mapa na dvou částech dochovaných výtisků, má tvar oválu, jehož osy mají rozměry 48,6 cm a 41,2 cm, je již orientována k severu a má měřítko 1 : 683 500. Zdobná část mapy obsahuje portrétní kresbu tehdejšího panovníka Rudolfa II. Na území Čech obsahuje Cringerova mapa 292 sídlištních značek. Návosloví je německé a české, v mnoha případech zkomolené. Obrazkovou značkou skupiny staveb stojících na rovině jsou v severozápadních Čechách zakresleny například Teplíce (Teplitz), Duchcov (Dusow), Krupka (Graupen), Ústí nad Labem (Austj) nebo Litoměřice (isch Lytomieritz). Pro Ossek (Ossig) je užitá značka dřevěného kostela znamenající místo s významným klášteřem. Mapa zasahuje hluboko na území Saska je zajímavá i nejstarším záznamem saského města Dippoldiswalde (Dippoldiswald) na mapách Čech. Vodopis je ve srovnání s předchozí mapou Klaudyánovou méně přesný. Některé řeky byly vynesčeny, zkráceny či nepopsány. Zakresleny jsou například Labe (Albis fl.) a Ohře (Egra fl.), ke kterým Cringer přidal levostranný přítok Chomutovku (bez popisu). Ke záznamům ho je na Cringerově mapě použita kopečková metoda. Přestože má Cringerova mapa pro horopis jen málo názvů, jsou oba tyto horské celky pojmenovány, a to na mapách Čech vůbec poprvé. Do jihozápadního konce Krušných hor je položen název Sudeti Mo., pro část dnešního Českého středohoří, která se nachází na levém břehu Labe, má mapa jméno Mittelgebirg. Na této mapě dokonce zaznamenáváme nejstarší pojmenování vrcholu v Krušných horách na českých mapách. Jedná se o Komáří hůrku (Muckeburg), nejvyšší bod Naklétové skály vrchoviny ležící severně od Krupky. Cringerovu mapou získala česká kartografie další důkaz o jejím rozkvětu a vysoké úrovni v 16. století. V Evropě byla mapa známa z kopie Abrahama Ortelia z roku 1570, Gerarda de Jodeho z roku 1578 a Gerharda Mercatora z roku 1585. V knize je prezentován Kucharův soutisk strahovské a salzburské mapy datovaný 1960.

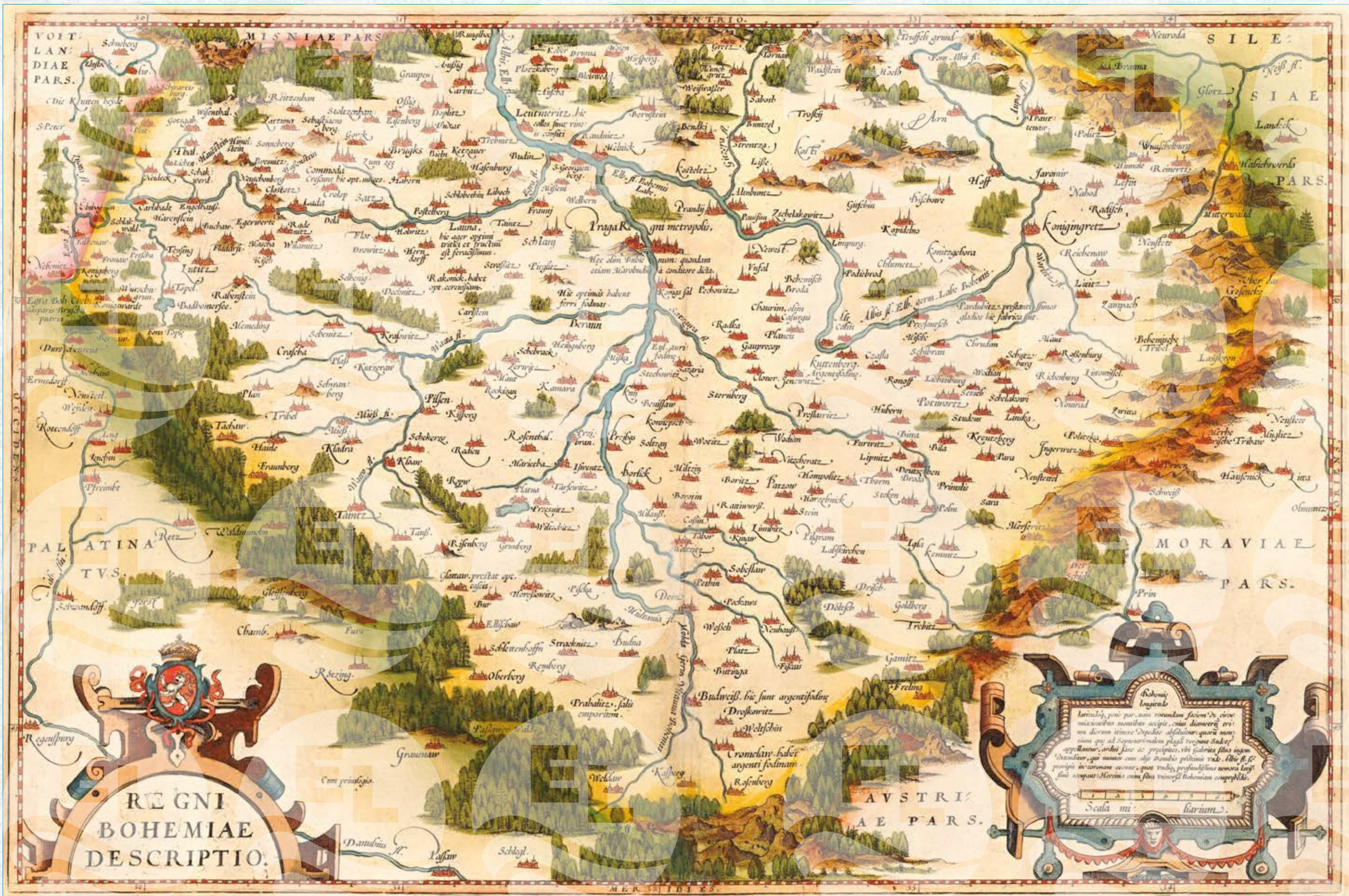
DIE KARTE VON BÖHMEN VON JOHANNES CRINGER

Die zweite ursprüngliche Karte Böhmens stammt von 1568. Sie wurde von JAN CRINGER (1521–1571) gezeichnet, der als evangelischer Pfarrer auf beiden Seiten des Erzgebirges aktiv war. Seine Karte zeichnete er vermutlich zu Hause, ohne zu reisen. Der Autor des Kupferstiches ist der Kupferstecher Wolf Meyerpeck, die Karte wurde in Prag gedruckt. Die Fläche, die die Karte auf zwei zum Teil erhaltenen Ausdrücken einnimmt, ist ovalförmig. Die Achsen des Ovals sind 48,6 und 41,2 Zentimeter. Die im Maßstab 1 : 683 500 gezeichnete Karte ist bereits gerodet, der dekorative Teil der Karte beinhaltet das Porträt des damaligen Kaisers Rudolf II. von Habsburg. Auf dem Gebiet von Böhmen beinhaltet die Karte 292 Signaturen für Siedlungen. Die Nomenklatur ist deutsch und tschechisch, in vielen Fällen verunstaltet. Mit einem Symbol einer Gruppe im Flachland stehender Bauwerke sind in Nordwestböhmen zum Beispiel Teplitz (tsch. Teplice), Dusow (Dux, tsch. Duchcov), Graupen (Graupen, tsch. Krupka), Austj (Aussig, tsch. Ústí nad Labem) oder (vermutlich) Lytomieritz (Leitmeritz, tsch. Litoměřice) eingetragen. Für Ossig (Osseg, tsch. Ossek) wurde die Signatur einer Zwillingskirche verwendet, die einen Ort mit einem bedeutenden Kloster darstellt. Die tief ins sächsisches Gebiet übergreifende Karte ist auch durch die älteste Einzeldruckung der sächsischen Stadt Dippoldiswald (Dippoldiswalde) in Karten von Böhmen interessant. Im Vergleich mit der früheren Karte von Claudianus ist die Hydrographie weniger genau. Manche Flüsse wurden weggelassen, verkürzt oder nicht beschrieben. Eingezeichnet sind zum Beispiel Albis fl (Elbe) und Egra fl (Eger, tsch. Ohře), zu der Cringer den linken Zufluss der Kometau (tsch. Chomutovka) (ohne Beschreibung) hinzufügte. Die Berge wurden auf Cringer's Karte schematisch als kleine Kuppen dargestellt. Obwohl Cringer's Karte für die Orographie nur wenige Bezeichnungen hat, wurden beide diese Gebirgsseinheiten benannt. Auf einer Karte Böhmens ist dies das erste Mal. In dem südwestlichen Ende des Erzgebirges befindet sich die Bezeichnung Sudeti Mo. Ein Teil des heutigen böhmischen Mittelgebirges, das am linken Ufer der Elbe liegt. Es wird in der Karte als Mittelgebirg genannt. Auf dieser Karte kann auch die älteste Bezeichnung eines Berges im Erzgebirge in böhmischen Karten verzeichnet werden, und zwar die des nördlich von Graupen liegenden Muckeburg (Mückenberg, tsch. Komáří hůrka), des höchsten Gipfels der Nollendorfer Höhe. In der Gestalt der Karte von Cringer erhielt die tschechische Kartografie einen weiteren Beweis für ihre Blüte und ihr hohes Niveau im 16. Jahrhundert. In Europa war diese Karte aus Kopien von Abraham Ortelius von 1570, Gerard de Jode von 1578 und Gerhard Mercator von 1585 bekannt. Im Buch wird der Zusammenruck der Strahover und Salzburger Karte von Karel Kuchar präsentiert.

Ústí nad Labem (Aussig) na kopii Cringerovy mapy Čech holandského rytce, nakladatele a knihkupce PETRA KAERIA (1571–1646). Kolorovaná měřítina, 51,5 × 40 cm. Amsterdam, 1618.

Aussig (Aussig, Ústí nad Labem) auf der Kopie der Karte Böhmens von Cringer vom holländischen Kupferstecher, Verleger und Buchhändler PETRUS KAERIUS (1571–1646), kolorierter Kupferstich, 51,5 x 40 cm. Amsterdam, 1618.

ORTELIOVA MAPA ČECH

Crigringerova mapa Čech z roku 1568 se stala předlohou pro řadu odvozených kopií publikovaných především v 17. století. Mapu nebo její rukopisnou kopii znal dobře i významný antverpský kartograf a nakladatel ABRAHAM ORTELIOUS (1527–1598) a obdoby list, zpracovaný podle Crigringerova vzoru zadali do svého atlasu *Theatrum Orbis Terrarum* (Divadlo světa) již v roce 1570. Ryteckých prací se pravděpodobně ujal Franz Hogenberg, který zhotovil v atlas většinu map. Nejstarší a nejslavnější kopie Crigringerovy mapy má měřítko 1 : 700 000 a vyšla v nezměněné podobě ve všech vydáních Orteliova atlasu v počtu 7 300 mapových listů. S využitím charakteristik českých měst od Sebastiana Münsterera i na základě vlastních poznatků vložil přímo do mapového obrazu různé textové poznámky – například k Litoměřicům připojil: *Leutmeritz hic colles sunt vine in considi – v okolí Litoměřic se pěstuje kvalitní víno*. V levém dolním rohu mapy je nad titulem mapy umístěn znak s korunovaným českým lvem. Kolorovaná mědřytina, 50 x 34 cm. Antverpy, 1595.

DIE KARTE VON BÖHMEN VON ABRAHAM ORTELIOUS

Die Böhmenkarte von Crigringer von 1568 diente als Vorlage für viele abgeleitete Kopien, die insbesondere in niederländischen Atlanten im 16. und 17. Jahrhundert publiziert wurden. Die Karte, oder ihre Manuskriptkopie, kannte auch der Antwerpener Kartograf und Verleger ABRAHAM ORTELIOUS (1527–1598), der ein nach Crigringer's Vorlage erstelltes ähnliches Blatt in seinen Atlanten *Theatrum Orbis Terrarum* bereits 1570 aufnahm. Das Gravieren übernahm vermutlich Franz Hogenberg, der im Atlas die meisten Karten erstellte. Die älteste und berühmteste Kopie Crigringer's Karte hat einen Maßstab von 1 : 700 000 und erschien in einer unveränderten Gestalt in allen Ausgaben von Ortelius Atlas in einer Anzahl von 7 300 Kartenblättern. Unter Verwendung der Beschreibungen böhmischer Städte von Sebastian Münster, sowie auf Grundlage eigener Kenntnisse, fügte er direkt in das Kartenbild verschiedene Bemerkungen hinzu. So schrieb er zum Beispiel zu Leitmeritz: *„Leutmeritz hic colles sunt vine in considi“* – „in der Umgebung von Leitmeritz wird guter Wein angebaut“. In der linken unteren Ecke der Karte befindet sich über dem Titel der Karte ein Wappenstein mit gekröntem böhmischen Löwen. Kolorierter Kupferstich, 50 x 34 cm. Antwerpen, 1595.

CHOROGRAPHIA INSIGNIS REGNI BOHEMIÆ, AVTHORE IOANNE GRIGVIGERO.

*Descriptio prædarae Coronæ
 Bohemæ cum ciuitatibus ac
 suis claustris locisque bene re-
 paratis. Terra sanè fructifera
 satensque uicinis aurois atqz
 argenteis. Conclusa est etiam
 uastis montibus ac syluis.
 Lingua ibi est propria Ger-
 manica ac Bohemica, quæ
 postrema sese refert cum
 omnibus linguis Vuandalorū.
 Anno 1080. Rego hæc in
 Regnum, & insignis ciuitas
 Praga in Archiepiscopatum
 procreata sunt.*

Mil.	Ger.	Mag.
2	3	4
4	5	6
6	7	8

DE JODEHO MAPA ČECH

Atlasové dílo GERARDA DE JODEHO (1509–1591) *Speculum Orbis Terrarum* (Zrcadlo světa) vyšlo v Antverpách v roce 1578 a jako rozšířená verze ve dvou svazcích v roce 1593. První část obsahuje mapy světa, obou Amerik, Asie, Evropy a Afriky, druhý díl pak zahrnuje pouze mapy Německa a Nizozemska. De Jodův atlas nedosáhl nikdy obliby Orteliova atlasu *Theatrum Orbis Terrarum* (Jevišť světa). Mimořádně krásná dobově kolorovaná mapa Čech pochází z doby před prvním vydáním atlasu, protože rubová strana mapy neobsahuje text s popisem Čech, jak tomu je v případě map, které byly součástí de Jodových atlasů. Ikonograficky je odvozena z Crigingerovy mapy Čech, od které se po obsahové stránce příliš neliší. Ústí nad Labem popsáno Ausig. Mapu do měděné desky vyryli slavní holanďští mistři Johannes (1530–1605) a Lucas van Doetecum (1554–1589). Nejzářnější kopie Crigingerovy mapy Čech – patrně jediný dochovaný výtisk! Rozměry mapy 51 × 31,9 cm. Měřítko 1 : 670 000. Antverpy, před rokem 1578.

DIE KARTE VON BÖHMEN VON GERARD DE JODE

Der Atlas *Speculum Orbis Terrarum* (*Spiegel der Welt*) von GERARD DE JODE (1509–1591) erschien in Antwerpen im Jahre 1578 und als eine erweiterte Version in zwei Bänden im Jahre 1593. Der erste Teil beinhaltet Weltkarten, Karten Asiens, Europas und Afrikas, der zweite Teil beinhaltet Karten von Deutschland und den Niederlanden. De Jodes Atlas erreichte nie so einen Zuspriech, wie der Atlas von Ortelius *Theatrum Orbis Terrarum*. Eine außerordentlich schöne kolorierte Karte von Böhmen stammt aus der Zeit vor der ersten Ausgabe des Atlas. Die Außenseite der Karte beinhaltet nämlich keinen Text mit der Beschreibung Böhmens, wie dies der Fall von Karten ist, die ein Bestandteil der Atlanten von de Jode war. Ikonographisch wurde sie von Crigingers Böhmenkarte abgeleitet, von der sie sich inhaltlich nicht viel unterscheidet. Aussig (Ústí nad Labem) wird hier als Ausig dargestellt. In Kupferplatten wurde die Karte durch die berühmten holländischen Meister Johannes (1530–1605) und Lucas van Doetecum (1554–1589) gestochen. Die seltenste Kopie von Crigingers Böhmenkarte – vermutlich ein einziger überlieferter Ausdruck. Abmessungen der Karte 51 × 31,9 cm. Maßstab 1 : 670 000. Antwerpen, vor 1578.

ARETIHOVA MAPA ČECH

Tato třetí původní mapa Čech vznikla v roce 1619. Jako autor mapy je uváděn PAVEL ARETIN Z EHRENFELDU (1570–1640), radní písař na Starém Městě pražském. Se jménem Aretinovým vyšla jeho mapa Čech dvakrát. Poprvé byla na trhu již v září roku 1619. Podle mluvoivého rámce mapy určujeme také její měřítko 1 : 504 000. Místopis Aretinovy mapy je velmi bohatý. Názvosloví je až na výjimky české. Topografický obsah specifikuje mapa 16 smluvními známkami. Podle tohoto značkového klíče má například Bílina charakter slechtického městečka, doplněného symbolem pro hrad. Jasně patrná signatura pro hrad je také u Kostomlat pod Milešovkou (Kostomlaty) a Milešova (Milesow). Slechtický městečky byly rovněž Duchcov (Duchow), tehdy spadající pod panství bílinské větve rodu Lobkoviců, Teplice se znakem pro lázně a Krupka, u níž jsou správně umístěny značky pro těžbu cinu. Na severovýchod od Oseka (Osek) je symbol pro klášter. Jeho existenci a důležitost potvrzuje také popisná Klášter. Aretinova mapa je první českou

mapou s hranicemi politického rozdělení. Hranice země (dvojitá černá přerušovaná linka) jsou zde vykresleny poprvé. Území Čech je rozděleno černou čárkovanou linkou celkem do 15 krajů. Jejich jména jsou napsána česky (velkými písmeny) a německy (malými písmeny) po ploše krajů. Česká část euroregionu Labe patřila do Litoměřického kraje (LITOMERZICZKY KRAG, Leithomerzicer kraiss), rozlohou 3 315 km² šestého největšího. Vodopisná kresba Aretinovy mapy je daleko dokonalejší než na mapě Crigingerovy. Terén je zobrazen kopečkovou metodou. Jižně od Kostomlat pod Milešovkou nalezneme u Milešova obraz kopce, který je snad možno považovat za první vyobrazení Milešovky na mapě Čech. Aretin umístil do mapy také lesy. Na mapě jasně dominuje zalesnění Krušných hor (zejména jejich saské části) nad zalesněním Českého středohoří, kde se vyskytuje pouze několik lesních skupin. Tuto nedatovanou variantu Aretinovy mapy Čech vydal Kasper Zachariás Vusín, rytec a nakladatel v prvním polovině 18. století Praze.

DIE KARTE VON BÖHMEN VON PAULUS ARETINUS VON EHRENFELD

Die dritte ursprüngliche Karte Böhmens entstand 1619. Als ihr Verfasser wird der Ratsschreiber der Prager Altstadt, Paulus Aretinus von Ehrenfeld (1570–1640), angegeben. Mit dem Namen von Aretinus erschien diese Karte in Böhmen zweimal. Zum ersten Mal war sie am Markt bereits im September 1619 erhältlich. Dem Meilenrahmen der Karte nach kann auch ihr Maßstab 1 : 504 000 abgeleitet werden. Die Topographie der Karte ist sehr reich. Bis auf Ausnahmen ist die Nomenklatur tschechisch. Der topographische Inhalt wird in der Karte durch 16 vereinbarte Signaturen wiedergegeben. So hat diesem Signaturenkatalog nach zum Beispiel Bilin (Bílina) die Ausprägung einer kleinen Untertanenstadt. Ergänzt wird diese Signatur noch durch eine weitere für eine Burg. Eine deutlich erkennbare Signatur für eine Burg ist auch bei Kostomlaty (Kostomlaty, tsch. Kostomlaty pod Milešovkou) und bei Milesow (Mileschau, tsch. Milešov) zu finden. Untertanenstädte waren ebenfalls Duchow (Dux, tsch. Duchov), die damals zur Herrschaft des Biliner Zweiges der Adelsfamilie der von Lobkowitz gehörte, Teplitz mit einem Zeichen für Bäder, und Graupen, wo auch richtig Signaturen des Zimberberges dargestellt sind. Nordöstlich von Osek (Osseg, tsch. Osek) befindet sich eine Signatur für ein Kloster. Das Bestehen sowie die Wichtigkeit dieses Stifts wird auch durch die Angabe „Klášter“ (tsch. klášter = Kloster) belegt. Die Böhmenkarte von Aretinus ist die erste tschechische

Karte, die auch die Grenzen der Verwaltungshiederung darstellt. Zum ersten Mal sind hier die Grenzen des Landes (doppelte, schwarze, gestrichelte Linie) dargestellt. Das Gebiet Böhmens ist mit einer schwarzen gestrichelten Linie in insgesamt 15 Kreise aufgeteilt. Ihre Bezeichnungen sind in der Fläche der Kreise tschechisch (mit großen Buchstaben) und deutsch (mit kleinen Buchstaben) geschrieben. Der tschechische Teil der Euroregion Elbe/Labe gehörte in den LITOMERZICZKY KRAG, Leithomerzicer kraiss (Leitmeritzer Kreis, tsch. Litoměřický kraj). Dieser war mit einer Fläche von 3 315 km² der sechstgrößte in Böhmen. Die Darstellung der Hydrographie ist in der Aretinus-Karte wesentlich präziser, als in der Criginger-Karte. Das Gelände ist schematisch mit kleinen Kuppen dargestellt. Südlich von Kostelitz ist bei Mileschau ein Berg dargestellt. Dieser kann vermutlich für die erste Abbildung des Mileschauer (tsch. Milešovka) auf Karten von Böhmen gehalten werden. Aretinus zeichnete in seiner Karte auch Wälder ein. Auf der Karte dominiert die Bewaldung des Erzgebirges (insbesondere des sächsischen Teiles) über der Bewaldung des böhmischen Mittelgebirges (tsch. České středohoří), wo nur einige Waldgruppen dargestellt sind. Diese nicht datierte Variante der Aretinus-Karte von Böhmen wurde durch den in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts in Prag tätigen Kupferstecher und Verleger Caspar Zachariás Wusín herausgegeben.

NICOLAS SANSON D' ABBÉVILLE (1600–1667): Česko-saské pomezí na mapě Čech. Kolorovaná mědirytina. Paříž, 1654.

NICOLAS SANSON D' ABBÉVILLE (1600–1667): Das sächsisch-böhmische Grenzgebiet auf der Karte von Böhmen. Kolorierter Kupferstich. Paris, 1654.

JOHANN ZIEGER (1646–1711): Česko-saské pomezí na mapě Čech. Mědirytina. Norimberk, 1680.

JOHANN ZIEGER (1646–1711): Das sächsisch-böhmische Grenzgebiet auf der Karte von Böhmen. Kupferstich. Nürnberg, 1680.

HONDIOVA MAPA ČECH

Aretinova mapa Čech se brzy stala předlohou pro mapy Čech vydávané zejména v Nizozemsku. Jedním z prvních, který takovou mapu zkonstruoval již v roce 1623, byl JODOCUS HONDIIUS mladší (1595–1629), člen rozvětvené nizozemské rodiny rytčů a nakladatelů. Kolorovaná měřítynová mapa o rozměrech 54,5 x 41 cm se poprvé objevila v atlase Gerardi Mercatoris – Atlas sive Cosmographicae Meditationes de fabrica Mundi et Fabricati Figura vydaném bratrem autora mapy Henricem Hondi- em v Amsterdamu v roce 1629 a o rok později se mapa, tištěná ze stejné matrice, začala objevovat v atlasech vydávaných firmou Blaeu. Mapový list je velmi podrobný. V místě, kde ústí nepopsaná Ohře do Labe (Albis flui), snadno lokalizujeme například Doksany (Doxan), Budín nad Ohří (Budín), Brozany nad Ohří (Brosan) nebo Libochovice (Libochowitz).

DIE KARTE VON BÖHMEN VON JODOCUS HONDIIUS

Die Aretinus-Karte von Böhmen wurde bald zur Vorlage für Böhmenkarten, die insbesondere in den Niederlanden erschienen. Einer der ersten, der so eine Karte bereits 1623 aufstellte, war JODOCUS HONDIIUS der jüngere (1595–1629) aus einer verzweigten niederländischen Familie von Kupferstechern und Verlegern. Die kolorierte Kupferstich- karte mit Abmessungen 54,5 und 41 Zentimeter erschien zum ersten Mal im durch den Bruder des Kartenverfassers Hendric Hondius im Jahre 1629 herausgegebenen Atlas Gerardi Mercatoris – Atlas sive Cosmographicae Meditationes de fabrica Mundi et Fabricati Figura. Ein Jahr später begann die Karte, die aus derselben Matrix gedruckt wurde, in den Atlanten zu erscheinen, die durch die Firma Blaeu herausgegeben wurden. Das Kartenblatt ist sehr ähnlich. An der Stelle, an der die nicht beschriebene Eger in den Albis flu (Elbe) mündet, können einfach Doxan (Doxan, tsch. Doksany), Budin (Budín an der Eger, tsch. Budín nad Ohří), Brosan (Brosan, tsch. Brozany nad Ohří) oder Libochowitz (Libochowitz, tsch. Libochovice) verortet werden.

GIACOMO CANTELLI DA VIGNOLA (1643–1719): Pirna (Pirn) a Doksany (Doxan) na výseku z mapy Čech. Měřítyna. Modena, 1691.

GIACOMO CANTELLI DA VIGNOLA (1643–1719): Pim (Pirna, tsch. Perno) a Doxan (Doxan, tsch. Doksany) auf einem Ausschnitt aus der Karte von Böhmen. Kupferstich. Modena, 1691.

FRANCESCO GISELINI (1717–1784): Dráždany (DRESDA) a Litoměřice (LETOMERITZ) na velmi pozdní kopii Aretinovy mapy Čech. Kolorovaná měřítyna. Milán, 1771.

FRANCESCO GISELINI (1717–1784): DRESDA (Dresden, tsch. Dráždany) and LETO- MERITZ (Leitmeritz, tsch. Litoměřice) auf einer sehr späten Kopie der Aretinus-Karte von Böhmen. Kolorierte Kupferstich. Mailand, 1771.

VETTEROVA BOHEMIAE ROSA

Velmi vyhledávanou kartografickou sbíratelskou kuriozitou je mapa *Bohemiae Rosa* KRISTIÁNA VETTERA (1575–1650), který tu mapu Čech nakreslil pro historické a vlastivědné dílo Bohuslava Balbina *Epitome Historica Berum Bohemicarum*. Rozvítý květ růže, ozářené sluncem s královskou korunou, představuje rozkvět země. Mapu zdobí nápis „Iustitia et Pietate“ (spravedlnost a zbožnost) a český lev. Ve spodní části mapového listu je zapsáno 18 tehdejších správních celků (14 krajů, pražská města, Chebsko a Kladsko). Do mědi ji vyryl augšpurský rytec Wolfgang Kilian. Předlohou posloužila Aretinova mapa Čech z roku 1619. Mapa byla vytisknuta v Augsburgu v roce 1668. Mapa je orientována k severovýchodu, proto je nutno Euroregion Elbe/Labe hledat v pravé okrajové horní části mapového obrazu. V souladu s mapovou předlohou jsou zachyceny například řeky Ploučnice (Pulsnitz fl.) a Ohře (Egra fl.).

CHRISTIAN VETTEL BOHEMIAE ROSA

Eine sehr gerne aufgesuchte kartografische Kuriosität ist die Karte *Bohemia Rosa* von CHRISTIAN VETTER (1575–1650), der diese Karte von Böhmen für das historische und heimatkundliche Werk *Epitome Historica Berum Bohemicarum* von Bohuslav Balbin schuf. Die von Sonne bestrahlte geöffnete Rosenblüte mit der Königskrone symbolisiert das Aufblühen des Landes. Die Karte schmücken die Inschrift „Iustitia et Pietate“ (Mit Gerechtigkeit und Frömmigkeit) und der böhmische Löwe. Im unteren Teil des Kartenblattes sind 18 damalige Verwaltungsgebiete eingetragen (14 Kreise, die Prager Städte, das Egerland und Glatz). Der Kupferstich der Karte wurde vom Augsburger Kupferstecher Wolfgang Kilian angefertigt, als Vorlage diente die Aretinus-Karte von Böhmen von 1619. Die Karte wurde in Augsburg im Jahre 1668 gedruckt. Die Karte ist nach Nordost ausgerichtet, deswegen muss das Gebiet der Euroregion Elbe/Labe im rechten Randbereich des oberen Teiles des Kartenblattes gesucht werden. Im Einklang mit der Vorlage wurden zum Beispiel die Fließgewässer Pulsnitz fl. (Polzen, tsch. Ploučnice) und die Egra fl. (Eger, tsch. Ohře) aufgenommen.

MAPOVÉ MINIATURY A KURIOSITY

KARTENMINIATUREN UND KURIOSITÄTEN

JOHANNES METELLUS (1517–1597): Cestní stf na miniaturní kopii Crigingerovy mapy Čech. List pochází z cestovního atlasu s 84 mapami. Jediná cestovní mapa Crigingerova typu. Velmi vzácný tisk. Kolorovaná mědiřytina, 13,6 × 9,4 cm. Augsburg, 1578.

JOHANNES METELLUS (1517–1597): Das Wegenetz auf einer Miniatur-Kopie der Criginger-Karte von Böhmen. Das Blatt stammt aus einem Reise-Atlas mit 84 Karten. Die einzige Reisekarte des Criginger-Typs. Ein sehr seltener Druck. Kolorierter Kupferstich, 13,6 × 9,4 cm. Augsburg, 1578.

JOHANN ULRICH MÜLLER (1653–1715): Německý kartograf a geograf vydal v Ulmu v roce 1693 miniaturu mědiřytinové mapy Čech (7,9 × 6,7 cm).

JOHANN ULRICH MÜLLER (1653–1715): Der deutsch Kartograf und Geograph brachte 1693 in Ulm eine Miniatur der Kupferstichkarte von Böhmen (7,9 × 6,7 cm) heraus.

Škrétova mapa Čech vyšla v Balbínových Miscellaneích z roku 1679. Unikátní kartografická kuriozita s rozměry 170 × 170 mm představuje stylizovaný kruhový obraz Čech s východní orientací, který je rozdělen Vltavou (Moldava fl.) a Labem (Albis fl.) na tři nestejně části. Obraz rámuje latinsky pojmenované pohraniční hory: Silva Lunae (východní okraj Šumavy), Hercynia (Jeseniky, Beskydy), Silva Gabreta (Šumava) a Hermundurorum Gigantei spolu se Sudeti Montes krušné ztožnit se severními hraničními pohorími od Krušných po Orlické

Die Böhmenkarte von Karel Škréta erschien in den Miscellanea von Bohuslav Balbin von 1679. Diese einmalige kartografische Kuriosität mit Abmessungen 170 × 170 Millimeter stellt ein geostetes stilisiertes Rundbild von Böhmen dar, das durch den Moldava fl. (Moldau, tsch. Vltava) und den Albis fl. (Elbe) in drei ungleiche Teile gegliedert wird. Das Bild wird durch lateinisch bezeichnete Grenzgebirge gerahmt: Silva Lunae (der östliche Teil des Böhmerwaldes), Hercynia (Gesenke, tsch. Jeseniky, Beskiden, tsch. Beskydy), Silva Gabreta (Böhmerwald, tsch. Šumava), Hermundurorum Gigantei zusammen mit Sudeti Montes können als die Grenzgebirgszüge im Norden vom Erzgebirge (tsch. Krušné hory) bis zum Allergirge (tsch. Orlické hory) identifiziert werden. Im Mittelpunkt

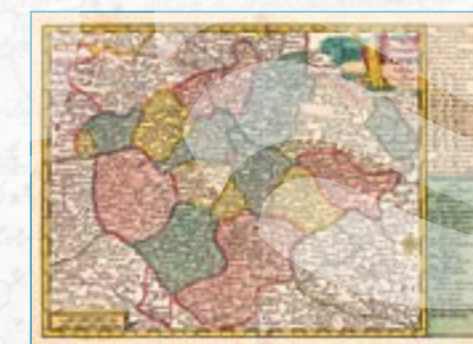
hory. Ve středu mapky je umístěn obrázek Prahy, na Labi je názvem označen Mělník. Do plochy mapky umístil autor KAREL ŠKRÉTA mladší (1646–1691), nejstarší syn významného českého barokního malíře, sám malíř, právník a vysoko postavený úředník, symbolické značky stromů a sídel. Mapku lemují akanty provázané dvojitou šňůrou perel se srdčitymi listy a přívěskem, s korunou, žezlem, jablkem, svatováclavskou orlicí a českým lvem. Srdčité přívěsek mohl koncem 17. století symbolizovat lásku a dictu, v tomto případě snad k Čechám.

der Karte befindet sich eine Abbildung von Prag, an der Elbe wurde mit seinem Namen auch Melnik (tsch. Mělník) eingetragen. In die Fläche der Karte wurden durch ihren Verfasser, KAREL ŠKRÉTA den Jüngeren (1646–1691), den ältesten Sohn des bedeutenden böhmischen Malers des Barocks, der selber ein Maler, Jurist und hoher Beamter war, symbolische Signaturen für Bäume und Siedlungen gesetzt. Die Karte wird durch einen Akanthus gesäumt, der mit einer Doppelschnur mit Perlen mit herzförmigen Blättern und einem Anhang, mit Krone, Zepter, Apfel, dem Wenzelsadler und dem böhmischen Löwen begleitet wird. Der herzförmige Anhänger konnte am Ende des 17. Jahrhunderts die Liebe und Achtung symbolisieren, in diesem Fall vermutlich zu Böhmen.

ABRAHAM ORTELIUS (1527–1598), MICHIEL COIGNET (1549–1623): Litoměřice (Leutmeritz) ležící na Labi (Albis flu) na malé kopii Crigingerovy mapy Čech. Kolorovaná mědiřytina, 13,5 × 9,5 cm. Antverpy, 1609.

ABRAHAM ORTELIUS (1527–1598), MICHIEL COIGNET (1549–1623): Leutmeritz (Leitmeritz, tsch. Litoměřice) na dem Albis flu (Elbe) auf einer kleinen Kopie der Criginger-Karte von Böhmen. Kolorierter Kupferstich, 13,5 × 9,5 cm. Antwerpen, 1609.

JOHANN GEORGE SCHREIBER (1676–1750): Mapa Čech z malého atlasu světa. Kolorovaná mědiřytina, 24,3 × 16,7 cm. Lipsko, 1775.

JOHANN CHRISTOPH WEIGEL (1654–1725): Mapa Čech z malého atlasu světa. Kolorovaná mědiřytina, 18,7 × 14 cm. Norimberk, 1724.

JOHANN GEORGE SCHREIBER (1676–1750): Karte von Böhmen aus dem kleinen Weltatlas. Kolorierter Kupferstich, 24,3 × 16,7 cm. Leipzig, 1775.

JOHANN CHRISTOPH WEIGEL (1654–1725): Karte von Böhmen aus dem kleinen Weltatlas. Kolorierter Kupferstich, 18,7 × 14 cm. Nürnberg, 1724.

ANSELM DESING (1699–1772): Drážďany (Dresden) a Děčín (Teschen) na miniaturní mapy Českých zemí benediktinského teologa a kartografa Desinga. Kolorovaná mědiřytina, 13,5 × 11,2 cm. Mnichov, 1733.

ANSELM DESING (1699–1772): Dresden und Teschen (Tetschen, tsch. Děčín) auf einer Miniaturkarte der Böhmischen Länder vom benediktinischen Theologen und Kartografen Desing. Kolorierter Kupferstich, 13,5 × 11,2 cm. München, 1733.

JOHANNES HOFFMANN (1629–1698): Miniatura mědiřytinové mapy Čech. 6,5 × 11,5 cm. Norimberk, 1677.

JOHANNES HOFFMANN (1629–1698): Miniatur einer Kupferstichkarte von Böhmen. 6,5 × 11,5 cm. Nürnberg, 1677.

Autorem mapové miniaturní Čech je německý geograf a nakladatel MATTHIAS QUAD (1557–1613), který mědiřytinovou mapu vydal v Kolíně nad Rýnem kolem roku 1602 pod pseudonymem CYPRIANUS EUCHOVIUS. Podkladem pro mapu Čech o rozměrech 12,7 × 8,6 cm posloužila druhá nejstarší původní mapa Čech – Crigingerova z roku 1568.

Verfasser der Miniatur der Karte von Böhmen ist der deutsche Geograph und Verleger MATTHIAS QUAD (1557–1613), der diese Kupferstichkarte in Köln am Rhein gegen 1602 unter dem Pseudonym CYPRIANUS EUCHOVIUS herausbrachte. Als Unterlage für die Karte von Böhmen mit Abmessungen 12,7 × 8,6 diente die zweitälteste ursprüngliche Karte von Böhmen von Jan Criginger von 1568.

PROBSTOVA MAPA ČECH

Velmi pozdní mědirytinovou kopii Aretinovy mapy Čech vydal v roce 1779 JOHANN MICHAEL PROBST I. (1757–1809) – německý rytec, nakladatel a pokračovatel slavné vydavatelské firmy Probstů, která více jak 150 let v Augsburgu tiskla mapy, městské veduty a plány. Výjimečná mapa s rozměry 50 x 40 cm je ozdobena v horním rámu korunovaným českým

lvem, po obvodu válečnými motivy – puškami, šavlemi, děly a bubny. V severozápadních Čechách lokalizujeme například Millesov (Millesow) a Ústěk (Auscha). Vyšla více jak půlručního století poté, co se objevila její předloha. Právě pro svou zdobnost, syté kolorování a jakousi zvláštní poetiku je dodnes velmi oblíbená sběrateli a milovníky map.

DIE KARTE VON BÖHMEN VON JOHANN MICHAEL PROBST I.

Eine sehr späte Kupferstichkopie der Aretinus-Karte von Böhmen brachte 1779 JOHANN MICHAEL PROBST I. (1757–1809) heraus, ein deutscher Kupferstecher, Verleger und Nachfolger der Verlegerfamilie der Probst, die bereits mehr als 150 Jahre in Augsburg Karten, Stadtansichten und Pläne druckte. Eine einmalige Karte mit Abmessungen 50 x 40 Zentimeter ist im oberen Rahmen mit einem gekrönten böhmischen Löwen, an den Seiten mit

Kriegsmotiven, Gewehren, Säbeln und Trommeln geschmückt. In Nordwestböhmen können zum Beispiel Millesow (Milleschau, tsch. Millesov) und Auscha (Auscha, tsch. Ústěk) verortet werden. Sie erschien mehr als einhalb Jahrhunderte nach ihrer Vorlage. Wegen ihrer Dekoration, satter Kolorierung und einer besonderen Poetik wird sie bis heute unter Sammlern und Liebhabern von Karten sehr begehrt.

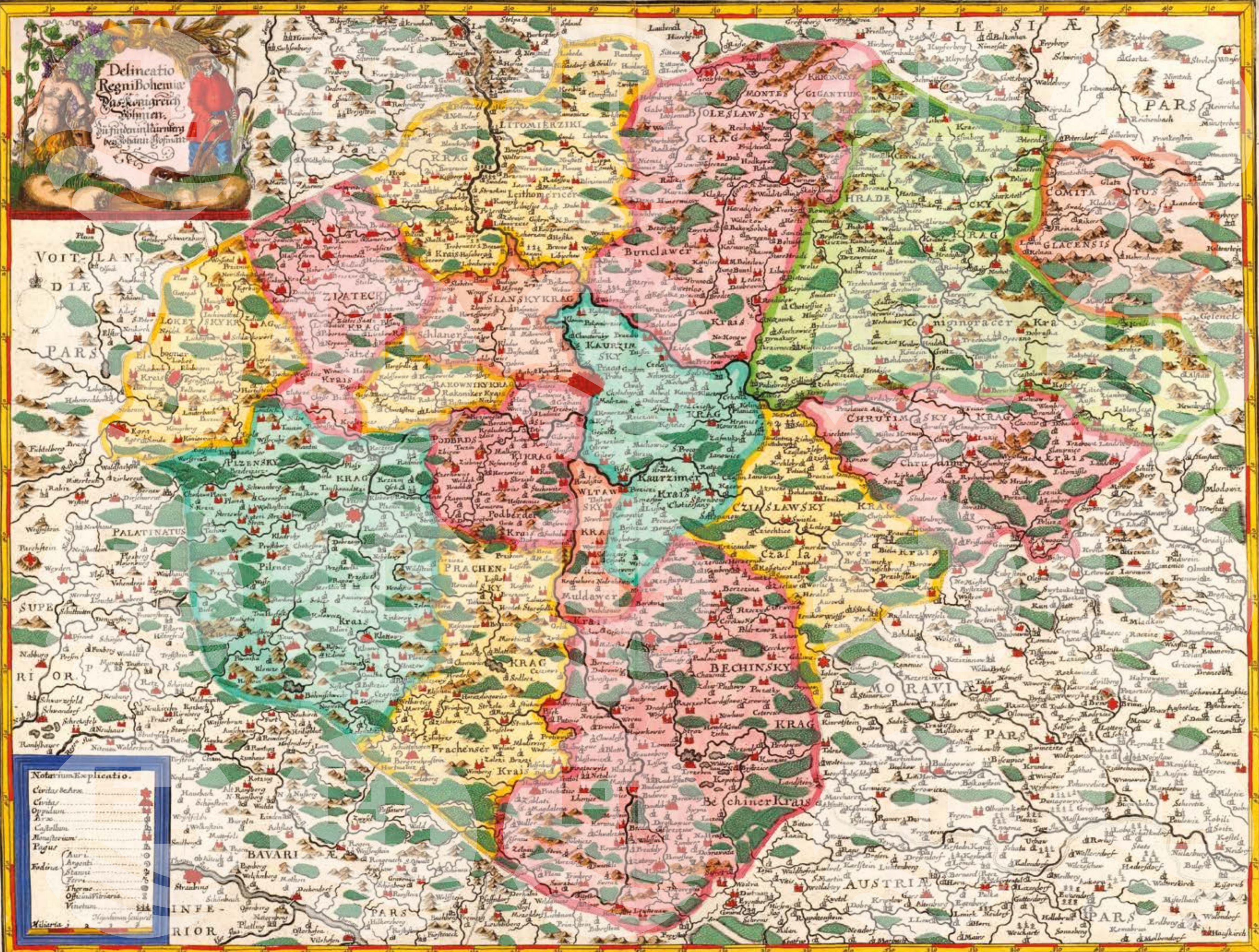
JOHANNES JANSSONIUS VAN WAESBERGEN (1616–1681) & MOSES PITT (?–1696) & STEPHEN SWART (?–?): Tok Labe mezi Mělníkem (Melník) a Pirmou (Pirno) na mapě Čech. Kolorovaná mědirytina. Amsterdam, 1680/83.

JOHANNES JANSSONIUS VAN WAESBERGEN (1616–1681) & MOSES PITT (?–1696) & STEPHEN SWART (?–?): Der Fluss der Elbe zwischen Melnick (Melník, tsch. Mělník) und Pirmo (Pirno, tsch. Perno) auf der Karte von Böhmen. Kolorierter Kupferstich. Amsterdam, 1680/83.

JEAN BAPTISTE NOLIN II (1686–1762): Tok Labe mezi Mělníkem (Melník) a Drážďany (DRESDEN) na mapě Čech. Kolorovaná mědirytina. Paříž, 1742.

JEAN BAPTISTE NOLIN II (1686–1762): Der Fluss der Elbe zwischen Melnick (tsch. Mělník) und DRESDEN auf der Karte von Böhmen. Kolorierter Kupferstich. Paris, 1742.

HOFFMANNOVA MAPA ČECH

JOHANN HOFFMANN (1629–1698) pocházel ze saského Frankenbergu, v roce 1655 přišel do Norimberku a usadil se zde jako obchodník s uměním. Později si založil nakladatelství a začal vydávat prospekty mě a mapy. Do levého horního rohu své mapy konstruované podle Artetiny přehledy umístil bohatě zdobenou kartuši s titulem mapy – *Delinatio Regni Bohemiae, Das Königreich Böhmen*, v levém dolním rohu dekorativní deska s měřítkem, legendou a podpisem rytce Hipschmana. Zeměpisnou síť najdeme v mapovém rámu, nulový poledník je počítán od ostrova Ferro v Kanárských ostrovech. České středohoří zachyceno jako velká lesnatá plocha mezi Toplicemi (Toplice) a Milešovkou (Milessou). Ústí nad Labem nese českou popisku *Austi*. Jednotlivé kraje barevně odlišeny. Kolorovaná mědřytinová mapa o rozměrech 52 x 39,5 cm byla vydána kolem roku 1670.

DAS KÖNIGREICH BÖHMEN VON JOHANN HOFFMANN

JOHANN HOFFMANN (1629–1698) stammte aus dem sächsischen Frankenberg. 1655 kam er nach Nürnberg, wo er sich als Kunsthändler niederließ. Später gründete er einen Verlag und begann, Prospekte von Städten und Karten herauszugeben. In der linken oberen Ecke seiner nach der Vorlage von Artetinus aufgestellten Karte brachte er eine reich geschmückte Kartusche mit dem Namen der Karte unter – *Delinatio Regni Bohemiae, Das Königreich Böhmen*, in der linken unteren Ecke befindet sich eine dekorative Tafel mit dem Maßstab, der Legende und der Unterschrift des Kupferstechers Hipschman. Das geographische Netz befindet sich im Kartenrahmen, der Nullmeridian wird von der Insel Ferro in den Kanariensinseln berechnet. Das Böhmisches Mittelgebirge ist als eine große Waldfläche zwischen Toplice (Toplice, tsch. Toplice) und Milessou (Milessou, tsch. Milešovka) dargestellt. Aussig trägt die tschechische Bezeichnung *Austi*. Farblich unterschieden sind die einzelnen Kreise. Die kolorierte Kupferstichkarte mit Abmessungen 52 x 39,5 Zentimeter erschien gegen 1670.

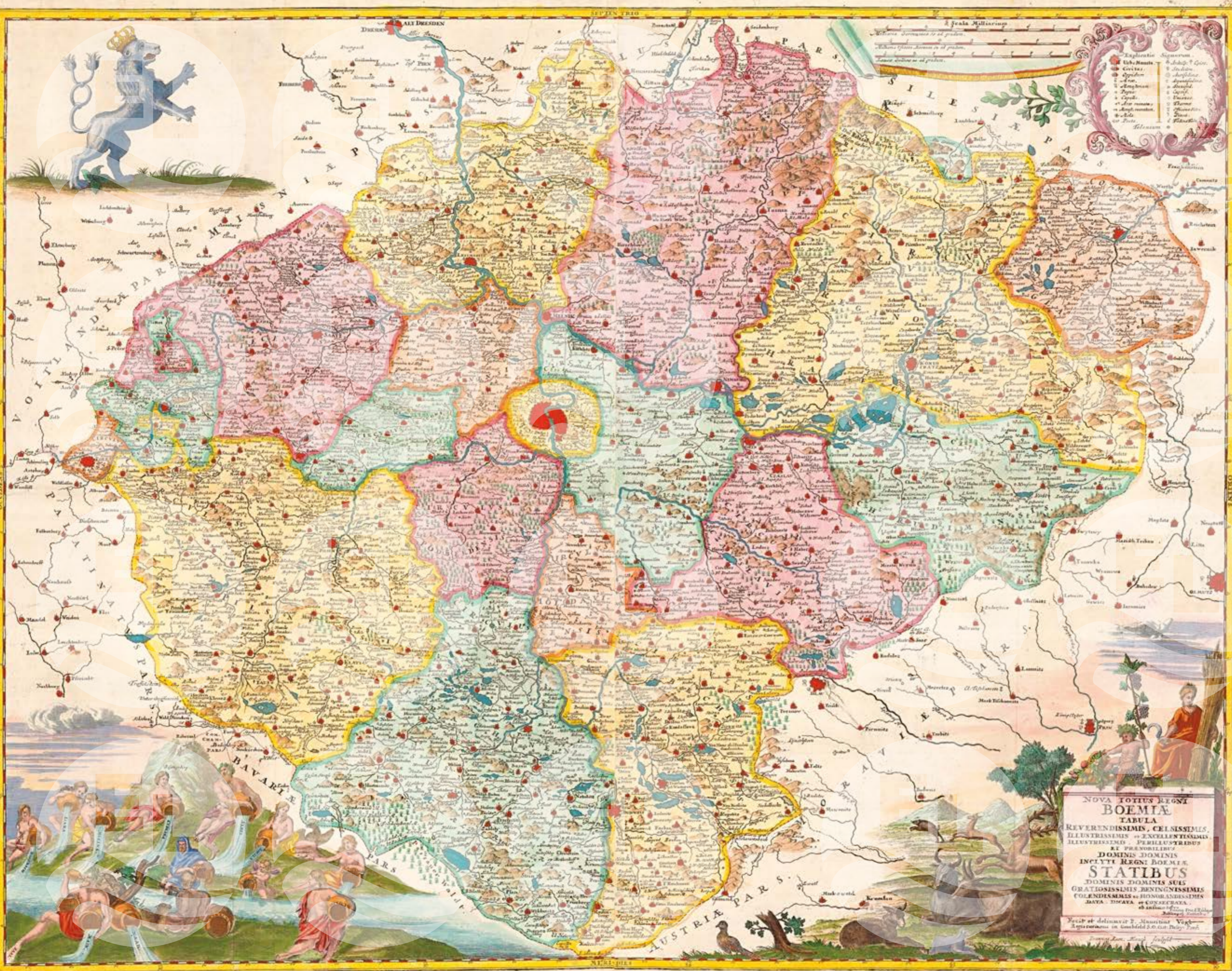
JOHN SPEED (1552–1629): Brozany (Brasan) a Roudnice nad Labem (Raudnitz) v Litoměřickém kraji (Leithomertzer Krajs) na mapě Čech. Kolorovaná mědřytina. Londýn, 1626.

JOHN SPEED (1552–1629): Brasan (Brasan, tsch. Brozany) und Raudnitz (Raudnitz an der Elbe, tsch. Roudnice nad Labem) im Leithomertzer Krajs (Leitmeritzer Kreis, tsch. Litoměřický kraj) auf der Karte von Böhmen. Kolorierter Kupferstich. London, 1626.

JACOB SANDRART (1630–1708): Hřensko (Hryzensko) a Diecín (Dietzen) na mapě Čech. Mědřytina. Norimberk, 1666.

JACOB SANDRART (1630–1708): Hryzensko (Herrnskretschen, tsch. Hřensko) und Dietzen (Tetschen, tsch. Děčín) auf der Karte von Böhmen. Kupferstich. Nürnberg, 1666.

VOGTOVA MAPA ČECH

Vogtova mapa Čech z roku 1712 je bez nadsázky jedním z nejkrásnějších děl v historii české kartografie. JAN JIŘÍ MORIC VOGT (1669–1730) ji vydal jako přílohu svého historicko-geografického popisu Království českého v roce 1712 a nazval ji *Nova totius regni Bohemiae tabula*. Mapa má rozměry 85,3 x 65,6 cm, vyniká nejen přesností, ale i bohatou zdobností a jakousi vzácností poetikou. Vyjmečná je podrobná síť cest a stezek. To vše dávalo vrcholnému kartografickému dílu potenciál vyniknout. Jeho slávu však poměrně záhy přehlušil věhlas největší mapy Čech, totiž mapy Müllerovy. Jan Jiří Vogt přišel do Čech se svým otcem ještě jako malý chlapec. Klášter v Plásních nedaleko Plzně se tehdy překotně vyvíjel v jedno z center vzdálanosti a kultury. Tamější řád cisterciáků prozřívavě zval spíčky soudobé vědy a techniky, aby na podnětém území nivních luk s močály kolem řeky Střely pomohly vybudovat moderní komplex klášterních budov. Mezi jinými přivážel z Německa i proslulý zeměměřič Vogt starší, aby pomohl s rozvojem a správou kláštera a přílehlých hospodářství. Jeho syn Jan Jiří tak mohl odmalu poznávat techniku zeměměřičského řemesla v praxi. V době této monumentální barokní přestavby v letech 1661 až 1785 se navíc v branách kláštera potkávali opravdoví mistři vědy a umění. Stavbu vedli přední architekti Jean Baptist Mathey, Jan Blažej Santini Aichel nebo Kilian Ignác Dientzenhofer, na výzdobě se podíleli Matyáš Bernard Braun, Petr Brandl, Josef Kramolín a spousta dalších vyhlášených umělců. To vše spolu se skvělou knihovnou a učilny v podobě vzdálených cisterciáckých představitelů nesměrně inspirativní prostředí, které formovalo Jana Jiřího Vogta a vedlo ho nejen k lásce k vědě, ale především k Česku jako takovému. Podrobnost Vогtovy mapy pro srovnání se staršími mapami si ukážeme na příkladu popisu povrchu v širším okolí Ústí nad Labem (Aussig). Horstva Vогtovy mapy jsou vykreslena dosti neosouvisle, takže hlavní rysy horopisu Čech zanikají, poprvé se ale setkáváme s pojmenováním jednotlivých hor i pohorí. Tak například ve střední části Krušných hor zachycených tradiční kopečkovou metodou je podle německého názvu Chomutovky (Assig fluvius) pojmenována skupina Assich montes, podobně podle německého Geiersberg – Kyspěrk lokalizujeme v okolí Moldavy Geiersberg Montes. Poměrně podrobně je zobrazeno České středohoří – Mittelgebirg a zajímavá je i popiska Die Große Felder umístěná na jižní úpatí Českého středohoří a potvrzující existenci ovocných sadů a úrodných polí. Poprvé se v českých mapách objevuje velmi zřetelný zakres Milešovky, opatřený chybnou popisovkou – Kletzberg Mons, která náleží vedlejšímu vrchu – Kletečné. Dále v mapě poměrně obtížně lokalizujeme vrchy Sedlo (Platzberg M.), Plešivec (S. Ioannes) a Němčín zakreslený Radobyl (Radobyl M.) nebo Házmburk (Haasenberg M.). Na Děčínsku pak Vrabinec (Sperlingsberg M.) a snad vrch Rozmčez (Madelstein M.) – dnes 2 km severovýchodně od Velké Bukoviny v Benešově nad Ploučnicí (Pantzen). Neméně zajímavý je zakres trudu Střelcov (Schreckenstein) nebo Komáří vížky (Muckenberg M.). Vогtova mapa Čech je podnětem soukromým podobením starší epochy české kartografie a přesněji nejvíce uměleckým mapovým dílem. V mnoha ohledech dosáhla český zeměměřič Vogt s minimem prostředků vrcholu soudobého kartografického umění. Lze se oprávněně domnívat, že kdyby vznikla dřív, byla by hojně kopírována a využívána. Ničméně v době, kdy dílo spatřilo světlo světa, se už vědělo o práci, kterou započal Vогtov konkurent Jan Krystof Müller. Z praktických a finančních důvodů se vyplatilo počkat na větší a aktuálnější mapové dílo. Vогtově mapě Čech se kvůli tomu nedostalo náležité pozornosti – nebyla kopírována v zahraničních atlasech jako mapy předchozí, ale postupně upadla v zapomnění. O to větší zájmu se jí dostává nyní, a právem, protože bezesporu patří k tomu nejzajímavějším z dějin české kartografie.

DIE KARTE VON BÖHMEN VON M. J. VOGT

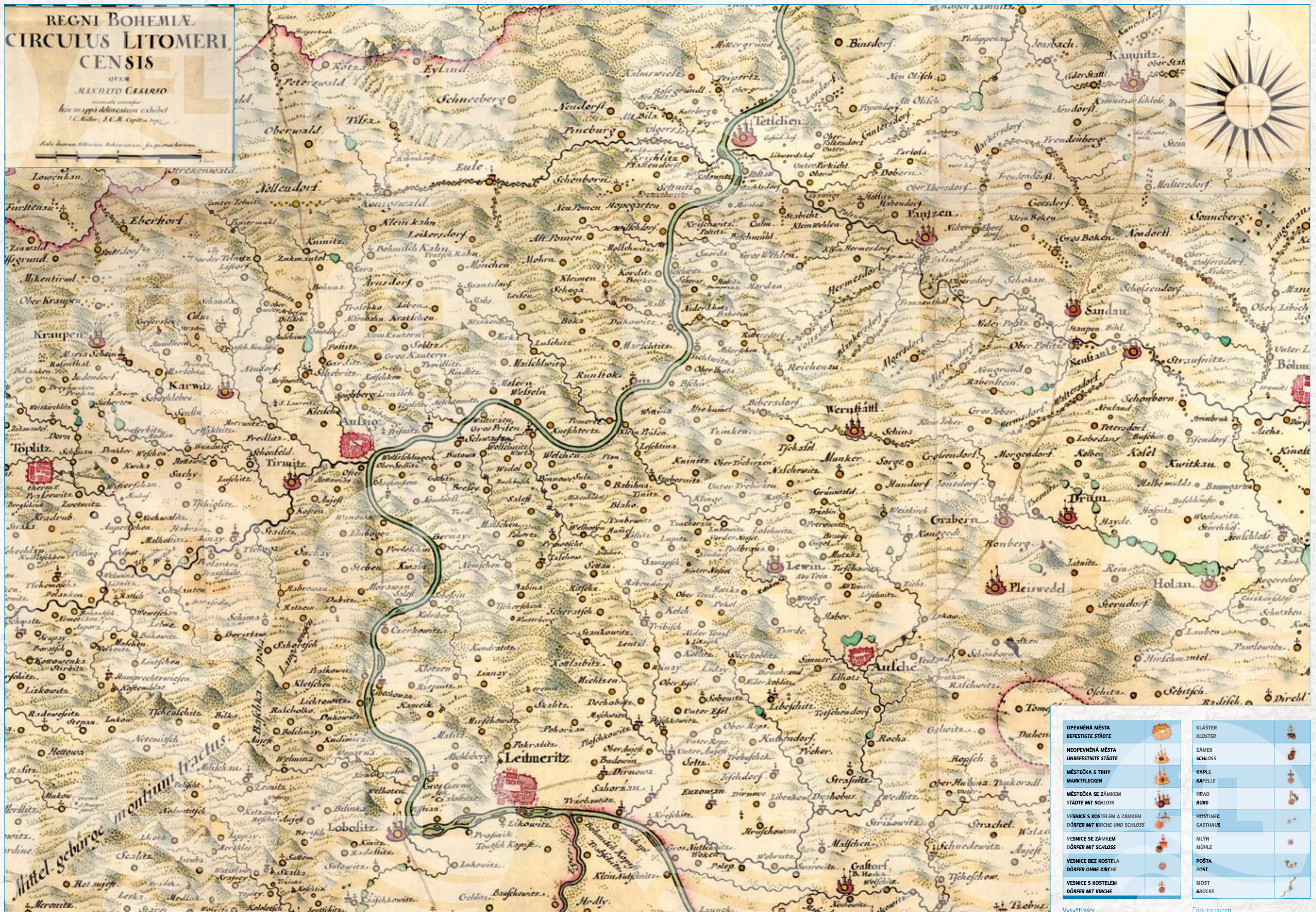
Ohne zu übertreiben ist die Karte von MAURITIUS JOHANN VOGT von 1712 eines der schönsten Werke in der Geschichte der tschechischen Kartografie. Mauritius Johann Vogt (1669–1730) brachte sie als Anlage zu seiner historisch-geographischen Beschreibung des böhmischen Königreiches im Jahre 1712 heraus und bezeichnete sie mit Nova totius regni Bohemiae tabula. Die Karte hat Abmessungen 85,3 x 65,6 Zentimeter und zeichnet sich nicht nur durch ihre Genauigkeit, sondern auch ein reiches Dekor und eine gewisse besondere Poetik aus. Einmalig ist auch ein detailliert dargestelltes Wegenetz. Das alles gab diesem Glangstück der kartografischen Kunst ein Potential, um herauszuragen. Sein Ruhm wurde aber relativ bald durch die Berühmtheit der größten Karte von Böhmen von Johann Christoph Müller übertönt. Nach Böhmen kam Johann Georg Vogt noch mit seinem Vater als ein kleiner Junge. Das Kloster Pláň (tsch. Plasy) in der Nähe von Pilsen (tsch. Plzeň) entwickelte sich damals überstürzt zum Zentrum der Bildung und Kultur. Der dort ansässige Zisterzienserorden lud weitsichtig die Spitzen der damaligen Wissenschaft und Technik ein, um in dem Feuchtgebiet mit Auwiesen und Sümpfen entlang des Flusses Schnellá (tsch. Střela) bei dem Aufbau eines modernen Komplexes von Klostergebäuden zu helfen. Auch der berühmte Landvermesser Vogt der Ältere kam an, um bei der Entwicklung und Verwaltung des Klosters und der anliegenden Meierhöfe zu helfen. Sein Sohn Johann konnte so von klein auf das Handwerk eines Landvermessers von der praktischen Seite her kennen lernen. Dazu trafen sich zu dieser Zeit des monumentalen barocken Umbaus des Klosters zwischen 1661 bis 1785 in dessen Toren tatsächliche Meister aus der Wissenschaft und Kunst. Der Bau wurde durch die führenden Architekten, Jean Baptist Mathey, Johann Blasius Santini Aichel oder Kilian Ignaz Dientzenhofer geleitet, die Dekorationen wurden durch Matthias Bernhard Braun, Peter Brandl, Josef Kramolín und viele weitere berühmte Künstler erstellt. Zusammen mit einer großartigen Bibliothek und mit gebildeten Zisterziensern, die hier als Lehrer wirkten, war es ein sehr inspiratives Umfeld, durch das Johann Vogt geprägt wurde und das ihm nicht nur die Liebe zur Wissenschaft, sondern insbesondere die Liebe zu Böhmen einflößte. Der Detaillierungsgrad von Vogts Karte im Vergleich zu älteren Karten ist sehr gut an dem Beispiel der Darstellung der Oberfläche in der breiteren Umgebung von Aussig (tsch. Ústí nad Labem) zu erkennen. Die Gebirgszüge sind auf Vogts Karte sehr inkohärent dargestellt, so dass die wichtigsten Merkmale der Orographie Böhmens verloren gehen. Dafür aber finden wir zum ersten Mal die Bezeichnungen der einzelnen Berge und Gebirgszüge. So wird im mittleren Teil des schematisch mit kleinen Kuppen dargestellten Erzgebirges nach dem Assig fluvius (Assigbach, tsch. Chomutovka) die Gruppe Assich montes benannt, in der Umgebung von Moldau (tsch. Moldava) ist das Geiersberg Montes zu finden, dass nach Geiersberg (Geiersberg, tsch. Kyspěrk) benannt wurde. Relativ detailliert ist das Mittelgebirge, das böhmische Mittelgebirge (tsch. České středohoří) dargestellt. Interessant ist auch die Überschrift Die Große Felder, die sich am südlichen Fuß des böhmischen Mittelgebirges befindet und die Existenz von Obstgärten und fruchtbarer Felder belegt. Zum ersten Mal in den Karten von Böhmen erscheint der deutlich erkennbare Millesehauer (tsch. Milešovka), der aber mit der falschen Überschrift Kletzberg Mons versehen ist, diese gehört dem Berg daneben, dem Kletschen (tsch. Kletečné). Relativ schwierig können in der Karte die Berge Platzberg M. (Gelsberg, tsch. Sedlo), S. Ioannes (Eisberg, tsch. Plešivec), der irrtümlich eingezeichnete Radowell M. (Radebeule, tsch. Radobyl) oder der Haasenberg (Haasenberg, tsch. Házmburk) verortet werden. In der Umgebung von Tetschen (tsch. Teplá) sind die Berge Pantzen (Bensen, tsch. Benešov nad Ploučnicí), nicht weniger interessant ist die Einzeichnung der Burg Schreckenstein (Schreckenstein, tsch. Střekov) oder des Muckenberg M. (Mückenberg, tsch. Komáří vížka). Vogts Karte von Böhmen ist das letzte private Unterfangen der älteren Epoche der böhmischen Kartografie. Trotz Ungenauigkeiten stellt sie ein einmaliges Kartenwerk dar. Der Landvermesser Vogt erreichte mit einem Minimum an Mitteln in vielerlei Hinsicht die Höhepunkte der zeitgenössischen kartografischen Kunst. Es kann mit Recht vermutet werden, dass die Karte, wäre sie früher entstanden, häufig kopiert und genutzt worden wäre. Doch zu der Zeit, in der dieses Werk das Licht der Welt erblickte, war aber bereits die Arbeit bekannt, mit der Vogts Konkurrent, Johann Christoph Müller begonnen hat. Aus praktischen sowie finanziellen Gründen lohnte es sich, auf ein größeres und aktuelleres Kartenwerk zu warten. Somit erhielt Vogts Karte von Böhmen nicht die Aufmerksamkeit, die ihr gebühren würde – in ausländischen Atlanten wurde seine Karte nie kopiert, so, wie es der Fall der Vorgängerkarten war, sondern geriet in Vergessenheit. Um so größeres Interesse wird ihr mit Recht jetzt zuteil, weil sie ohne Zweifel zu dem interessantesten aus der Geschichte der böhmischen Kartografie gehört.

MÜLLEROVY RUKOPISNÉ KRAJSKÉ MAPY

V souvislosti s regionálními výzkumy, které studují naše území v období počátku 18. století, jsou zcela unikátní mapovou sadou Müllerovy rukopisné mapy krajů. Jedná se o výjimečné dílo jednak po stránce technické, technologické, ale především z hlediska historického, protože – pouze s výjimkou vzácných rukopisných map některých panství – neexistuje na území našeho státu na počátku 18. století mapové dílo srovnatelného měřítka, sjednoceného obsahu a úrovně podrobnosti. Rukopisné Müllerovy mapy krajů byly vyhotoveny v Čechách v letech 1712–1718 jako mapy původní, zobrazující území v tehdejších krajských správních hranicích v měřítku přibližně 1 : 100 000. Až následně vzniklo nejznámější Müllerovo kartografické dílo – mapa Čech – vydané jako soubor 25 měřítkových mapových listů v přibližném měřítku 1 : 132 000 jako mapa odvozená, ale již s redukovaným obsahem původních rukopisných map. Prezentovaný Litoměřický kraj (výřez z mapy) byl vyměřen v letech 1715/1716 a po dokončení mapovacích prací v roce 1718 vznikla rukopisná mapa celých Čech s dedikací Karlu VI. V Litoměřickém kraji Müller rozlišuje 7 opevněných měst (např. Teplice – Töpłitz), 12 neopevněných měst (Děčín – Tetschen), 26 městeček s trhy (např. Trmice – Trmütz), 10 vsí s kostely a zámky (Světce – Schwatz) u levého okraje mapového výřezu, který se může psýnit barokním zámek vzniklým na základech zrušeného kláštera a kostelem svatého Jakuba Většího z počátku 13. století, 31 vsí se zámky (např. Libochovany – Libochowan), 78 vsí s kostely, 663 vsí bez kostelů – celkem 827 sídel. Dalšími prvky základního polohopisu jsou královské silnice – v mapě jedna z tras staré Srbské dálkové stezky → z Prahy, která vedla přes Lovosice a dále po levém břehu řeky Labe do Ústí nad Labem (Aussig) pokračovala na území, obydleném slovanským (lužicko-srbským) obyvatelstvem za Krušnými horami. Tematický polohopis obsah byl tvořen objekty církevními (samostatně stojící kostely a kláštery) a objekty hospodářskými (rybníky, hostince, vodní a větrné mlýny, mosty, pošty, zlaté doly a doly na železnou rudu, stříbro a cín) atd. Mapa Litoměřického kraje má rozměry 91,9 × 86,2 cm. I přes dílčí nedostatky patří Müllerovo rukopisné kartografické dílo k vrcholům státního mapového díla nejen ruské monarchie, ale i evropské kartografie. Oddělení uměleckých sbírek Památník národního písemnictví.

DIE MANUSKRIPTKARTEN VON JOHANN CHRISTOPH MÜLLER

Im Zusammenhang mit regionalen Forschungen zum böhmischen Gebiet am Anfang des 18. Jahrhunderts sind die Manuskriptkarten der böhmischen Kreise von Johann Christoph Müller vollkommen einmalig. Es handelt sich um ein aus technischer, technologischer, insbesondere aber aus historischer Sicht außerordentliches Werk, weil es mit Ausnahme einiger seltener Manuskriptkarten einiger Herrschaften für das Gebiet der Tschechischen Republik zum Beginn des 18. Jahrhunderts kein Kartenwerk mit einem vergleichbaren Maßstab einheitlichen Inhalt und Detaillierungsgrad gibt. Müllers Manuskriptkarten der Kreise wurden in Böhmen zwischen 1712–1718 erstellt. Diese ursprünglichen Karten stellen das Gebiet auf Grundlage der Grenzen der damaligen Kreise im Maßstab etwa 1 : 100 000 dar. Erst folgend entstand dann Müllers berühmtestes kartografisches Werk, die Karte von Böhmen, die als ein Band von 25 Kupferstichblätter im Maßstab etwa 1 : 132 000 als eine abgeleitete Karte mit einem reduzierten Inhalt der ursprünglichen handschriftlichen Karten herausgegeben wurde. Der hier abgebildete Leitmeritzer Kreis (Kartenausschnitt) wurde zwischen 1715/1716 vermessen. Nach dem Abschluss der Vermessungsarbeiten im Jahre 1718 entstand eine Manuskriptkarte von ganz Böhmen, die dem Kaiser Karl VI. gewidmet wurde. Müller unterscheidet in dem Leitmeritzer Kreis sieben befestigte Städte (zum Beispiel Töpłitz (Teplice, tsch. Teplice), zwölf nicht befestigte Städte (Tetschen, Tetschen, tsch. Děčín), 26 Marktflecken (zum Beispiel Trmütz (Trmice, tsch. Trmice), zehn Dörfer mit Kirchen und Schlössern (Schwatz, Schwatz, tsch. Světce am linken Rand des Kartenausschnittes, wo sich ein Schloss, das auf Grundmauern eines aufgelösten Klosters gebaut wurde, und die Kirche des Hl. Jacobus des Älteren vom Beginn des 13. Jahrhunderts befinden), 31 Dörfer mit Schlössern (zum Beispiel Libochowan, Libochowan, tsch. Libochovany), 78 Dörfer mit Kirchen, 663 Dörfer ohne Kirchen – insgesamt 827 Siedlungen. Als weitere Elemente der Topographie werden die königlichen Straßen dargestellt, so in der Karte eine der Strecken des uralten Kulmer Steigs, der aus Prag über Lobositz (tsch. Lovosice) und weiter am linken Elbufer bis nach Aussig führte, um folgend in das durch die slawischen Sorben bewohnte Gebiet jenseits des Erzgebirges zu führen. Der thematische topographische Inhalt wird durch kirchliche (selbständig stehende Kirchen und Klöster) und wirtschaftliche Objekte (Täche, Gasthäuser, Wasser- und Windmühlen, Brücken, Postämter, Goldgruben und Gruben des Eisen-, Silber- und Zinnbergbaus) etc. gebildet. Die Karte des Leitmeritzer Kreises hat Abmessungen 91,9 × 86,2 Zentimeter. Trotz punktueller Mängel gehört Müllers kartografisches Werk zu den Höhepunkten eines staatlichen Kartenwerks nicht nur im Rahmen der österreichischen Monarchie, sondern auch der europäischen Kartografie. Abbildung der Kunstsammlungen der Gedenkstätt für nationales Schriftentum.

OPEVNĚNÁ MĚSTA BEFESTIGTE STÄDTE		KLÁŠTER KLOSTER	
NEOPEVNĚNÁ MĚSTA UNBEFESTIGTE STÄDTE		ZÁMEK SCHLOSS	
MĚSTEČKA S TRHY MARKTFLECKEN		KAPLE KAPELLE	
MĚSTEČKA SE ZÁMKEM STÄDTE MIT SCHLOSS		HRAD BURG	
VESNICE S KOSTELEM A ZÁMKEM DÖRFER MIT KIRCHE UND SCHLOSS		HOSTINEC GASTHAUS	
VESNICE SE ZÁMKEM DÖRFER MIT SCHLOSS		MLÝN MÜHLE	
VESNICE BEZ KOSTELA DÖRFER OHNE KIRCHE		POŠTA POST	
VESNICE S KOSTELEM DÖRFER MIT KIRCHE		MOST BRÜCKE	

Vysvětlivky

Erläuterungen

Verzeichniß der in jedem Kreis getheilten Seelen.			
Seelen	Kirchen	Schulen	Seelen
Rembau	III.	IV.	VIII.
Königsgrätz	IX.	X.	XV.
Böhmische	VI.	VII.	XIII.
Chrudim	XI.	XII.	XVI.
Čáslav	XIV.	XV.	XVII.
Žatec	XVIII.	XIX.	XXII.
Teplitz	XXIII.	XXIV.	XXVII.
Bautzen	XXVIII.	XXIX.	XXXII.
Proßnitz	XXXIII.	XXXIV.	XXXVII.
Pilsen	XXXVIII.	XXXIX.	XLII.
Klatzau	XLIII.	XLIV.	XLVII.
Land	XLVIII.	XLIX.	XLXII.
Elbogen	XLXIII.	XLXIV.	XLXVII.
Kaučovice	XLXVIII.	XLXIX.	XLXXII.
Melník	XLXXIII.	XLXXIV.	XLXXVII.
Bromov	XLXXXIII.	XLXXXIV.	XLXXXVII.
Krupka	XLXXXVIII.	XLXXXIX.	XLXLII.

Průhledná tabulka českých krajů a příslušných sekti Müllerovy mapy Čech, která vyšla jako příloha k mapě. Mědirytina o rozměrech 10,4 x 11,1 cm.

Übersichtstabelle böhmischer Kreise und entsprechender Teile der Müller-Karte von Böhmen, die als Anhang zur Karte erschien. Kupferstich, 10,4 x 11,1 cm.

OPEVNĚNÁ MĚSTA KRÁLOVSKÁ BEFESTIGTE KÖNIGLICHE STÄDTE	
OSTATNÍ OPEVNĚNÁ MĚSTA SONSTIGE BEFESTIGTE STÄDTE	
NEOPEVNĚNÁ MĚSTA UNBEFESTIGTE STÄDTE	
MĚSTĚČKA S TŘEMI MARKTFLECKEN	
ZÁMKY, PANSKÁ A RYTÍŘSKÁ SÍDLA SCHLÖSSER, HERRSCHAFS- UND RITTERSITZE	
MĚSTĚČKA SE ZÁMKEM STÄDTE MIT SCHLOSS	
VESNICE BEZ KOSTELA DÖRFER OHNE KIRCHE	
VESNICE S KOSTELEM DÖRFER MIT KIRCHE	
VESNICE SE ZÁMKEM DÖRFER MIT SCHLOSS	
VESNICE S KOSTELEM A ZÁMKEM DÖRFER MIT KIRCHE UND SCHLOSS	
SAMOTY ENÖDE	
MĚLNÝ, HAMRY [HUTĚ], HÁJOVNÝ MÜHLEN, HAMMERWERKE [HÜTEN], FORSTHÄUSER	
ZÁJEZDNÍ HOSTINCE GASTWIRTSCHAFTEN	
KLÁŠTĚRY KLOSTER	
ZŘÍČENINY HRADŮ BURGRUINEN	
OSAMĚLÉ KOSTELY ALLEN STEHENDE KIRCHEN	
MINERALNÍ PRAMĚNY MINERALQUELLEN	
ZÁZRAČNÉ OBRAZY WUNDERBILDER	

Vysvětlivky k Müллерově mapě Čech

Erläuterungen zur Müller-Karte von Böhmen

Šluknovsko a Děčínsko na sekti III Müллерovy mapy Čech. Kolorovaná mědirytina, Augsburg 1720.

Der Schluckenauer Zipfel und die Umgebung von Tetschen im Teil III der Müller-Karte von Böhmen. Kolorierter Kupferstich, Augsburg 1720.

MÜLLEROVA MAPA ČECH

Nejvýznamnější, nejdrobnější a největší dílo ze všech starých původních map Čech pochází z roku 1720. Je to mapa *geographica regni Bohemiae*. Jejím autorem je JAN KRYŠTOF MÜLLER (1673–1721), čísařský vojenský inženýr a kartograf, který studoval matematiku a kreslení v Norimberku. Počátek k Müллерovu mapování Čech byl dán patenem císaře Karla VI. ze 4. května 1712. Ještě téhož měsíce zahájil Müллер mapování v největším z českých krajů, Bechyňském. Severozápadní Čechy (Litoměřický kraj) byly vyměřeny pravidelně v letech 1715/1716. V listopadu 1717 byla celá práce v Čechách hotova a mapa každého kraje předložena krajským hejtmánům k revizi. Až

výzdoba vznikla podle předloh českého barokního malíře Václava Vavřince Reinerera. Podobně jako u Vogtova mapy obsahuje v pravém horním rohu parergem personifikace českých řek, zosobněn řeky Labe nalezeme v jeho horní části. Z alegorií hlavních hospodářských odvětví, pěstování obyvateli Čech, má k popisované oblasti asi nejlépe vyobrazení havěť. To se s určitostí nevztahovalo na tehdy nevyrazně dobytí unih, ale na mimo jiné i v Krusnohoří rozvířenou těžbu rud. Pro účinnost měřítka mapy porovnáme délku obrazu jedné české míle s její skutečnou hodnotou a dostáváme po zaokrouhlení měřítko 1 : 132 000. Brzy po svém vydání se Müллерova mapa stává předlohou

četných map Čech vycházejících v cizině. Z velkých zahraničních dílen to byli především Hommanovi dědici v Norimberku, kteří v letech 1769–1776 vydali *Atlas regni Bohemiae*, nebo nakladatel Franz Johann Joseph von Reilly (1766–1820) svým druhým svazkem atlasu *Schauplatz der fünf Theile der Welt*.

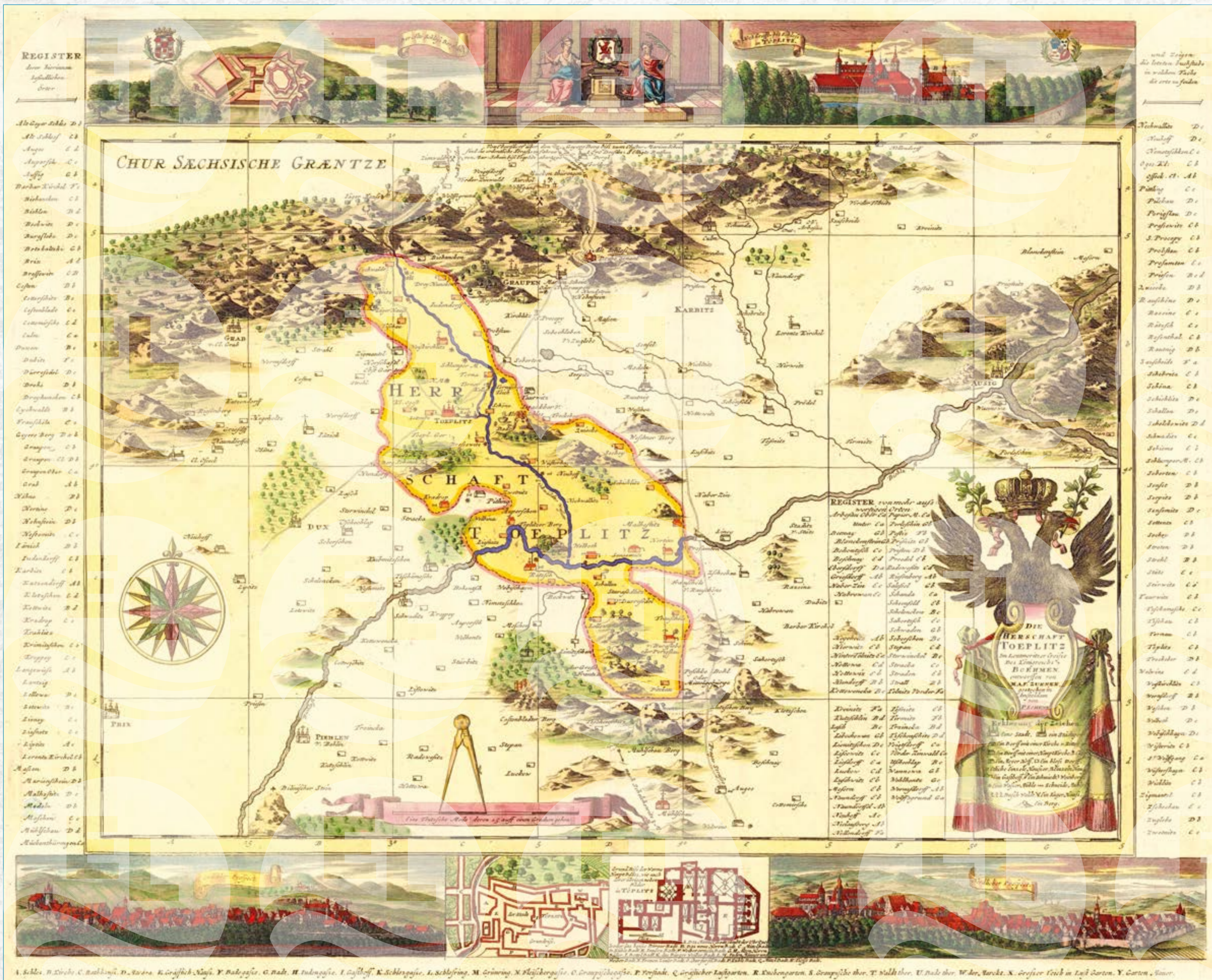
MÜLLERS KARTEN VON BÖHMEN

Das bedeutendste, detaillierteste und größte Kartenwerk von allen alten ursprünglichen Karten von Böhmen stammt von 1720. Es ist die Karte *Mappa geographica regni Bohemiae*. Ihr Verfasser war JOHANN CHRISTOPH MÜLLER (1673–1721), kaiserlicher Ingenieuroffizier und Kartograf, der Mathematik und Zeichnen in Nürnberg studierte. Der Beginn von Müllers Landesaufnahme von Böhmen war durch ein Patent des Kaiser Karl VI. vom 4. Mai 1712 gegeben. Noch im selben Monat begann Müллер mit der Aufnahme des größten der böhmischen Kreise, des Bechiner Kreises (tsch. Bechyňský kraj). Der Nordwesten Böhmens (Leitmeritzter Kreis, tsch. Litoměřický kraj) wurde vermutlich zwischen 1715/1716 vermessen. Im November

1717 war die Arbeit in ganz Böhmen fertig, und die Karten jedes Kreises wurden den Kreisobermännern zur Prüfung vorgelegt. Erst 1720 konnte Müллер die Reinschrift seiner gesamten, aus den Karten der einzelnen Kreise zusammengestellten Karte an den Ausschuss der Böhmischen Stände übergeben. Er fügte noch ein *compendium* (Übersichtsblatt) hinzu. Der Ständeausschuss kümmerte sich unverzüglich um die Anfertigung eines Kupferstiches. Mit dieser Arbeit wurde Michael Kauffer beauftragt. Die gesamte Karte wurde in Wirklichkeit erst 1722 vollendet, sie wird aber mit dem Jahr 1720 datiert, in dem die Karte zum Graben übergeben wurde. Anfangs galt sie als Militärgheimnis. Nachdem der Kaiser aber feststellen musste, dass die Karte nicht geheim

gehalten werden kann, wurde ihr Verkauf den staatlichen Behörden genehmigt. Müllers Karte besteht aus 25 Sektionen, die in ein Rechteck mit Abmessungen 282,2 x 240,3 Zentimeter zusammengelgt werden können. Die Parerga dieses imposanten Bildes wurde durch Johann Daniel Herz nach Vorlagen des tschdischen Barockmalers Wenzel Laurenz Reiner gestochen. Ähnlich, wie auf der Vogt-Karte, beinhaltet sie in der rechten oberen Ecke eine Personifizierung böhmischer Flüsse, die Verkörperung der Elbe befindet sich im oberen Teil. Von den Simbildern der wichtigsten Berufe, die durch die Bevölkerung von Böhmen betrieben wurden, ist dem Gebiet der Eurongion Elbe/Labe am nächsten die Darstellung des Bergmanns. Mit Sicherheit bezog sich diese

Darstellung nicht auf den damals schwach ausgeprägten Kohlebergbau, sondern unter anderem auch auf den im Erzgebirge entwickelten Erzbergbau. Um den Maßstab der Karte bestimmen zu können, ist die Länge der abgebildeten böhmischen Meile mit ihrem tatsächlichen Wert zu vergleichen. Nach einer Rundung bekommen wir den Maßstab 1 : 132 000. Bald nach ihrem Erscheinen wurde Müllers Karte zur Vorlage für zahlreiche Karten von Böhmen. Unter den großen ausländischen Werkstätten waren es insbesondere Hommans Erben in Nürnberg, die in den Jahren 1769–1776 den Atlas regni Bohemiae herausgebracht haben, oder Franz Johann Joseph von Reilly in seinem zweiten Band des Atlas Schauplatz der fünf Theile der Welt.

ZÜRNEROVA MAPA TEPLICKÉHO PANSTVÍ

Krátce před Müllerovou mapou Čech bylo široké okolí Teplice zachyceno na mapě věnované teplickému panství. Tato mapa pochází z roku 1717 a nese titul *Die Herrschaft Teplitz im Leutmeritzer Creisse Des Königreichs Boehmen*. Autorem díla je ADAM FRIEDRICH ZÜRNER (1679–1742), evangelický teolog a kartograf, který studoval bohosloví, deskriptivní geometrii a zeměměřičtví v Lipsku. Jeho mapa má rozměry 46,5 x 59,3 cm a byla vyryta v dílně Petra Schenka v Amsterdamu. Po obou stranách mapy je rovněž rejstřík sídel v polích zeměpisné sítě. Sídla jsou rozlišena šesti mapovými značkami. Názvosloví je označeno vesnicí (dorff) nesou např.: Radowesice (Radowesitz), Hetow (Hottowa), Lyskovic (Lisowitz), Štěpánov (Stepan) nebo Lukow (Luckow), Poloha Ledvice (Letewitz), Hostomic (Hostomitz) i statku Lipčice (Liptitz) je oproti předchozí Vogt-Karte mapě přesnější. Hranice teplického panství je v mapě vyznačena černou čárkovanou linkou, která je navíc na originálním tisku žlutě zvýrazněna. Vodní síť mapy je velice řídká. Pro řeku Bilnu má mapa jméno Biehla fl. Terén je znázorněn stínovými kopečky. V mapě zachycená část dnešního Mílešovského středohoří nás upoutá jejím pojmenováním: *Peschke Bohl oder Mittelgebürge*. Prvním názvem, Paškapole, se dodnes označuje úsek mezinárodní silnice E 55 mezi horou Mílešovkou a Kletěnou. V této mapě však patrně zahrnoval i část území kolem silnice z Prahy do Drážďan (Prager Strasse). Podle pověsti zde bratři Paška s Polem provozovali loupnické řemeslo. Druhý z názvů, *Mittelgebürge*, dobře známe, neboť jím byla na starých mapách označována část Českého středohoří na levém břehu Labe. Poprvé nacházíme oronymum také pro nejvyšší horu Českého středohoří Mílešovku (Mühlschau Berg). V Kostomlatkém středohoří můžeme dále číst jména Kletěná (Kletschen Berg), Zvonu (dříve Franck hory, der Grosse Frantz B.) a Kostomlatského vrchu (Costenblader Berg). Ten má být správně umístěn východně od Kostomlat pod Mílešovkou (Costenblader) a navíc není v této lokalitě tak dominantní, jak je zde zakreslen. Mapový list má svůj význam především pro Teplice, protože obsahuje dobové pohledy na město a půdorys jeho centra včetně lázeňských budov. Z Teplice vedou do Drážďan dvě trasy Krušnými horami – přes Cinovec (Zienwald) a druhá kolem Horní Krupky (Ober Graupen) a Komáří vížky (Mücken thürngen). Pozorného čtenáře určitě zaujme zakres šibenice severovýchodně od Krupky (Graupen).

KARTE DER HERSCHAFT TOEPLITZ VON ADAM F. ZÜRNER

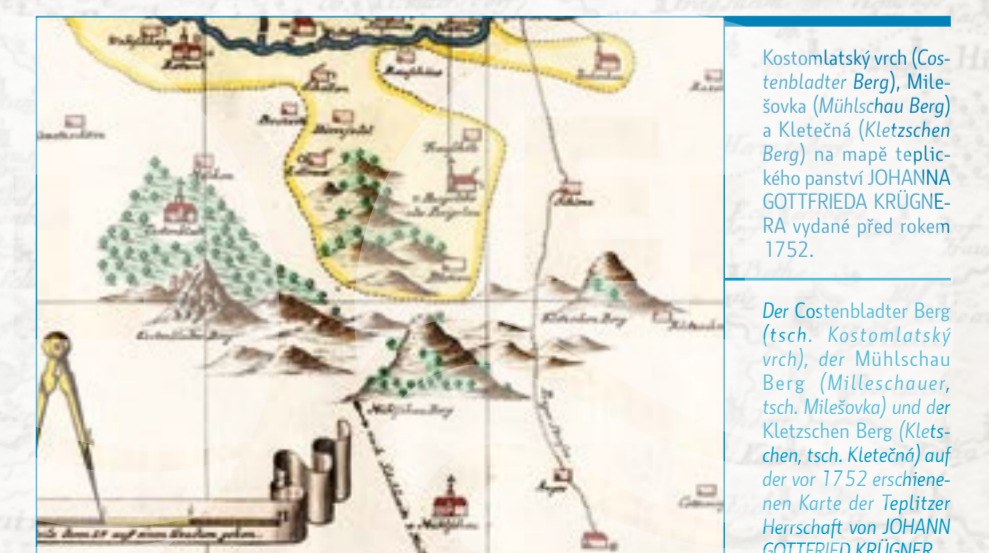
Kurz, bevor die bräute Umgebung von Teplitz auf Müllers Karte von Böhmen festgehalten wurde, wurde sie auf einer Karte dargestellt, die für die Herrschaft Teplitz bestimmt war. Diese stammt von 1717 und trägt die Überschrift *Die Herrschaft Teplitz im Leutmeritzer Creisse Des Königreichs Boehmen*. Ihr Autor ist ADAM FRIEDRICH ZÜRNER (1679–1742), ein evangelischer Theologe, der Glaubenslehre, darstellende Geometrie und Landesvermessung in Leipzig studierte. Seine Karte mit Abmessungen 46,5 x 59,3 Zentimeter wurde in der Werkstatt von Petr Schenk in Amsterdam gestochen. Auf beiden Seiten der Karte befindet sich ebenfalls ein Städtungsregister. Die Stellungen werden durch sechs Signaturen unterschieden. Die Nomenklatur ist deutsch. In dem südlichen Teil des Kartenblatts zeichnete der Autor zum ersten Mal in eine tschechische Karte eine ganze Reihe von Ansiedlungen ein. So finden wir hier unter der Bezeichnung Dorff zum Beispiel: Radowesitz (Radowesitz, tsch. Radowesice), Hottowa (Hottawa, tsch. Hětová), Lisowitz (Lisowitz, tsch. Lyskovic), Stepan (Stepanow, tsch. Štěpánov) oder Luckow (Luckow, tsch. Lukov). Gegenüber der Vogt-Karte von Böhmen ist die Lage von Letewitz (Ladowitz, tsch. Ledvice), Hostomitz (Hostomitz, tsch. Hostomice) sowie des Gutes Liptitz (Liptitz, tsch. Lipčice) genauer. Die Grenzen der Teplitzer Herrschaft sind in der Karte mit einer roten gestrichelten Linie eingezeichnet, die im Originaldruck noch gelb hervorgehoben wurde. Das hydrographische Netz ist sehr dünn. Der Fluss Biehla (Bilna) trägt in der Karte die Bezeichnung Biehla fl. Das Gelände wird mit schattierten kleinen Bergen dargestellt. Der in der Karte aufgenommene Teil des heutigen Mílešovského Mittelgebirges (tsch. Mílešovské středohoří) erweckt die Aufmerksamkeit des heutigen Lesers durch seine Bezeichnung *Peschke Bohl oder Mittelgebürge*. Mit der ersten Bezeichnung, *Paškapole* (tsch. Paškapole) wird bis heute ein Abschnitt der internationalen Fernstraße E55 zwischen dem Mílešov und dem Kletschen (tsch. Kletěná) bezeichnet. In dieser Karte umfasst das Gebiet aber vermutlich auch einen Teil entlang der Prager Strasse (Straße aus Dresden nach Prag). Einer Sage nach trieben hier die Gebrüder Paška und Pole ihr Räuberhandwerk. Die zweite der Bezeichnungen, *Mittelgebürge*, ist bereits wohl bekannt, mit ihr wurde auf alten Karten der linkselbische Teil des Böhmisches Mittelgebirges bezeichnet. Zum ersten Mal ist hier auch das Oronym für die höchste Erhebung des Böhmisches Mittelgebirges, den Mühlschau Berg (Mílešovka, tsch. Mílešovka) zu finden. Im *Kostenblader Mittelgebürge* (tsch. Kostomlatské středohoří) können weitere Namen gelesen werden, wie *Kletschen Berg* (Kletschen, tsch. Kletěná), der *Grosse Frantz B.* (Franzberg, tsch. Francká hora (Zvon)) und *Costenblader Berg* (tsch. Kostomlatský vrch). Dieser sollte sich richtig mehr östlich von Costenblader (Kostenblat, tsch. Kostomlaty pod Mílešovkou) befinden, zumal er an diesem Ort nicht so dominant ist, wie hier dargestellt. Bedeutend ist das Kartenblatt insbesondere für Teplitz, weil es zeitgenössische Ansichten der Stadt sowie den Grundriss ihres Zentrums einschließlich der Kurhäuser darstellt. Aus Teplitz führen nach Dresden durch das Erzgebirge zwei Strecken – über Zienwald (Zinnwald, tsch. Cinovec, ein = tsch. Zinn) und die zweite über Ober Graupen (Obergraupen, tsch. Horní Krupky) und das Mücken thürngen (Mücken-türmchen, tsch. Komáří vížka, komár = tsch. Mücke, vížka = tsch. Türmchen). Ein aufmerksamer Leser entdeckt sicher auch nordöstlich von Graupen (Graupen, tsch. Krupka) einen Galgen.

MĚSTA	
STÄDTE	
MĚSTĚNKÁ	
KLEINSTÄDTE	
VEŚNICE S KOSTELEM	
DÖRFER MIT KIRCHE	
SAMOTY	
ENÖDE	
ZEMĚDĚLSKÉ DVORY	
GUTSHÖFE	
OSADY	
ANSIEDLUNGEN	
HÄJOVNY	
FORSTHÄUSER	
ZÄJEZDNÍ HOSTINCE	
GASTWIRTSCHAFTEN	
LÄZNE	
BÄDER	

WODNÍ MLÝNY	
WASSERMÜHLEN	
WINICE	
WENBERGE	
KOPCE	
BERGE	
LESY	
WÄLDER	
ŠIBENICE	
GALGEN	

Vysvětlivky

Erläuterungen

Kostomlatský vrch (Costenblader Berg) (tsch. Kostomlatský vrch), Mílešovka (Mühlschau Berg) a Kletěná (Kletschen Berg) na mapě teplického panství JOHANN GOTTFRIEDA KRÜGNERA vydané před rokem 1752.

Der Costenblader Berg (tsch. Kostomlatský vrch), der Mühlschau Berg (Mílešovka) und der Kletschen Berg (Kletschen, tsch. Kletěná) auf der vor 1752 erschienenen Karte der Teplitzer Herrschaft von JOHANN GOTTFRIED KRÜGNER.

JULIENOVÉ VYDÁNÍ MÜLLEROVY MAPY ČECH

ROCH-JOSEPH JULIEN (činný 1750–1780): Česko-saské pomezí na kopii Müllerovy mapy Čech významného francouzského kartografa a nakladatele Julie-na. Z mnoha podrobností české části mapy zaujme trasa jedné z větvi Sberské obchodní (zemské) stezky sloužící k přepravě obilí, která do mapy vstupuje u Režného Újezda (Reschni Aujest). Pokračuje k severu přes České středohoří Bořislav (Boreslaw als Burgslebe) do Teplic (Toplitz) a za Pozorkou (Zickmantel) vstupuje nad Dubím (Eichwald) do Krušných hor a pokračuje přes Přední Cínovec (Vorder Zimwald) dále do Saska. List pochází z knihy „Atlas Topographique et Militaire“. V mnohalištovém atlasovém souboru je Čechám věnováno 21 mapových listů. Krásná mapa udívá uhlédnou kompozici, jemným vzdušným kolorováním a přehledností rytiny. Nejlepší kopie Müllerova díla. Kolorovaná mědirytina. Sekce 26. Paříž, 1760.

DIE JULIEN-AUSGABE DER MÜLLER-KARTE VON BÖHMEN

ROCH-JOSEPH JULIEN (tätig 1750–1780): Das sächsisch-tschechische Grenzgebiet auf einer Kopie von Müllers Böhmenkarte des bedeutenden französischen Kartografen und Verleger Julien. Von den vielen Details des böhmischen Teils der Karte erweckt die Aufmerksamkeit des Lesers die Route eines der Äste des Kulmer Steigs, der zum Getreidetransport genutzt wurde und bei Reschni Aujest (Rezny Aujest, tsch. Režný újezd) in die Karte eintritt. Die Route führt weiter gegen Norden über das Böhmisches Mittelgebirge über Bořislav als Burgslebe (Boreslaw, tsch. Bořislav) nach Toplitz (Teplitz, tsch. Teplice), um hinter Zickmantel (Zuckmantel, tsch. Pozorka) ins Erzgebirge aufzusteigen, und führt dann weiter über Vorder Zimwald (Vorder-Zimwald, tsch. Přední Cínovec) nach Sachsen. Das Blatt stammt aus dem Buch „Atlas Topographique et Militaire“. In dem mehrblättrigen Band wurden Böhmen 21 Kartenblätter gewidmet. Die wunderschöne Karte überrascht mit einem ansehnlichen Aufbau, einer feinen luftigen Kolorierung und Übersichtlichkeit der Karte. Es ist die beste Kopie von Müllers Werk. Kolorierter Kupferstich. Sektion 26. Paris, 1760.

OVEVNĚNÁ MĚSTA KRALOVSKÁ BEFESTIGTE KÖNIGLICHE STÄDTE	
OVEVNĚNÁ MĚSTA BEFESTIGTE STÄDTE	
NEOVEVNĚNÁ MĚSTA UNBEFESTIGTE STÄDTE	
MĚSTEČKA S TRHY MARKTFLECKEN	
ZÁMKY, PÁNSKÁ A RYTÍŘSKÁ SÍDLA SCHLÖSSER, HERRSCHAFTS- UND RITTERSITZ	
MĚSTEČKA SE ZÁMKEM STÄDTE MIT SCHLOSS	
VENICE BEZ KOSTELA DÖRFER OHNE KIRCHE	
VENICE S KOSTELEM DÖRFER MIT KIRCHE	
ZÁJEZDNÍ HOSTINICE GASTWIRTSCHAFTEN	
KLÁŠTĚRY KLOSTER	
ZŘECENINY HRADŮ BURGRUINEN	
OSAMĚLÉ KOSTELY, KAPLE ALLEN STEHENDE KIRCHEN, KAPPELEN	
POSTOVNÍ STANICE POSTSTATIONEN	
LÁZNĚ BÄDER	

Vysvětlivky

Erläuterungen

LE ROUGHO VYDÁNÍ MÜLLEROVY MAPY ČECH

GEORGE LOUIS LE ROUGE (1722–1779): Pomezí Čech a Saska na velmi významném francouzském devítlistovém vydání velké Müllerovy mapy Čech. Krajské hranice zakreslily tečkovanou linkou, zemská hranice čírkovaně.

Krásná mapa udívá přehledností a uhlédností rytiny. Sekce II. Kolorovaná mědirytina, 56,5 x 48,5 cm. Paříž, 1757.

DIE LE ROUGE-AUSGABE DER MÜLLER-KARTE VON BÖHMEN

GEORGE LOUIS LE ROUGE (1722–1779): Das sächsisch-böhmische Grenzgebiet in einer sehr seltenen französischen neunblättrigen Auflage der großen Müllers Karte von Böhmen. Die Grenzen der Kreise sind mit einer Punktlinie, die Landesgrenze mit einer gestrichelten Linie eingetragen. Eine wunderschöne Karte, die durch ihre Übersichtlichkeit und Ansehnlichkeit der Gravur überrascht. Sektion II. Kolorierter Kupferstich, 56,5 x 48,5 Zentimeter. Paris, 1757.

die Landesgrenze mit einer gestrichelten Linie eingetragen. Eine wunderschöne Karte, die durch ihre Übersichtlichkeit und Ansehnlichkeit der Gravur überrascht. Sektion II. Kolorierter Kupferstich, 56,5 x 48,5 Zentimeter. Paris, 1757.

	Villes Royales fermées
	Villes ordonnées
	Bourgs
	Bourgs et Chaux
	Villages
	Paroisse et Chateau
	Paroisse et Chateau
	Long Village
	Croix
	Hameau
	Convent
	Chapelle
	Cabaret
	Poste
	Bains
	Bains minéraux
	Fabrique de Cuivre Jaune
	Feux de Gaize
	Feux de For
	de fil d'Arbal
	Alou
	Mine
	Moulin
	Garde Chasse
	Vignes
	Grand Chouin
	Eveché
	Chateau ruine
	Images miraculeuses
	Vertiges de Villages
	Harmonie
	Ferrerie
	Or
	Argent
	Cuivre
	Etain
	Plomb
	Vin
	Blé
	Seigle
	Or

Vysvětlivky k Le Rougeho mapě Čech

Erläuterungen zur Le Rouge's Karte von Böhmen

Jízni okolí Děčína (Tetschen) na Petriho mapě Saska.

Südliche Umgebung von Tetschen (Tetschen, tsch. Děčín) auf Petri's Sachsenkarte.

OPEVNĚNÁ MĚSTA KRÁLOVSKÁ BEFESTIGTE KÖNIGLICHE STÄDTE		OSADY, SAMOTY ANSIEDLUNGEN, EINÖDEN	
OPEVNĚNÁ MĚSTA BEFESTIGTE STÄDTE		HÁJOVNY FORSTHÄUSER	
MĚSTEČKA S TRHY MARKTFLÄCHEN		MOSTY BRÜCKEN	
MĚSTEČKA SE ZÁMKEM STÄDTE MIT SCHLOSS		MLYNY MÜHLEN	
VEŠNICE BEZ KOSTELA DÖRFER OHNE KIRCHE		POŠTY POSTÄMTER	
VEŠNICE S KOSTELEM DÖRFER MIT KIRCHE		HRADY BURGEN	
VEŠNICE SE ZÁMKEM DÖRFER MIT SCHLOSS		OSAMĚLÉ KOSTELY, KAPLE ALLEN STEHENDE KIRCHEN, KAPellen	
VEŠNICE S KOSTELEM A ZÁMKEM DÖRFER MIT KIRCHE UND SCHLOSS		OSAMĚLÉ ZÁJEZDNÍ HOSTINCE ALLEN STEHENDE GASTWIRTSCHAFTEN	

Vysvětlivky k mapě Saska

Erläuterungen zu der Karte von Sachsen

PETRIHO MAPA SASKA

ISAAK JACOB VON PETRI (1705–1776): Dolní Počehví a České středohoří na sekci XIII velmi podrobně patrní státní měřidlo. Mapa Saska vydaná roku 1764. Petri – vynikající německý inženýr a kartograf – pro českou část své mapy Saska, která má pět listů – použil jako předlohu Müllerovu mapu Čech. List má podobu silniční síť, hranice krajů jsou zachyceny přerušovanou kolořovanou linkou. Tentokrát si v mapě všimneme zaniklých obcí mezi Mostem (BRIX) a Bilinou (BILIN) na jihozápadním okraji euraoprijní Labe. Asi 6 km jihovýchodně od Mostu se nacházela Židovice (Seidenwitz) – zemědělská obec, ve které v polovině 17. století žilo 10 sedláků a 3 chalupníky, z nichž jeden provozoval šenk. Na jižním konci obdělání návisi stával kostel Nanebevzetí Panny Marie, původně gotického založení. Barokně byl přestavěn v 18. století

av letech 1829–1833 opraven. V roce 1887 obdržel hlavní barokní oltář nový obraz od mosteckého rodáka J. K. Beer. Nejvyšší počtu obyvatel dosáhly Židovice v roce 1910, kdy tady bydlelo 430 osob v 58 domech. Asi 1,5 km jižním směrem se nad údolím říčky Srpiny prostírala osada Kamenná Voda (Steinwasser), první zmínovaná v písemných pramenech jako majetek královského města Louny až v letech 1450–1453. Nepochybná je však dřívější existence obce, neboť je známo, že náležela benediktinskému klášteru v Postoloprtech, který byl zničen v roce 1420 husitským vojskem. V obci se nacházela ztvárněná budova jednopatrového klasicistního zámečku, postaveného v roce 1803 tehdejším majitelem Kamenné Vody Johannem Seemannem. Na návisi měla své místo i malá obdělání kaple z konce 18. století. U ní stála socha Madony, která

pocházela původně z roku 1811 a byla obnovena v roce 1906. Po zrušení obce byla přemístěna do Mariánských Radčic (Rottschitz). A nakonec 1,5 km východně od Židovic rovněž nad údolím Srpiny se nacházela obec Stránc (Stran). Při jižním okraji vsi nechal v roce 1773 vystavět František Xaver z Glasersbergu zámek. Jednalo se o dvoukřídlou jednopatrovou budovu s fasádou členěnou římsami a pilastry s římsovitými hlavicemi. Zámek byl upraven v roce 1888. Po roce 1948 jej využívalo za své sídlo JZD, od 60. let pak státní statek. Soubor alegorických soch čtyř ročních období ze stítové zdi zámku byl přesunut před likvidaci obce do atriya školy v nedalekém Bečově (Betsch). Poblíž zámku stála barokní kaple Největější Trojice, původně z roku 1720, s rokokovým oltářem z druhé poloviny 18. století. Na návisi byla umístěna

barokní socha svatého Jana Nepomuckého ze začátku 18. století, která po zániku Stránců našla nové uplatnění u zámku Jezeří (Eisenberg). Všechny tři zmínované obce zanikly v důsledku postupu údolní výsypky v letech 1972/74. Kolořovaná měřidlyna. Rozměry sekce 44,5 × 56,5 cm.

DIE KARTE VON SACHSEN VON ISAAC JACOB VON PETRI

ISAAK JACOB VON PETRI (1705–1776): Das untere Egerland und das böhmische Müritzegebirge in der Sektion III. der sehr detaillierten, 1764 erschienenen fünfzehnbliättrigen Kupferstichkarte Sachsens. Petri, ein ausgezeichnete deutscher Ingenieur und Kartograf, verwendete für den böhmischen Teil seiner fünfblättrigen Sachsenkarte als Vorlage Müllers Karte von Böhmen. Detailliert dargestellt ist auf dem Kartenblatt das Straßennetz, die Grenze der Kreise sind mit einer gestrichelten kolořierten Linie eingezeichnet. Die Aufmerksamkeiten verdienen am südwestlichen Rand der Euraoprijn Elbe/Labe die untergegangenen Dörfchen zwischen BRIX (Brix, tsch. Most) und BILIN (Biln, tsch. Bilina). Etwas sechs Kilometer südöstlich von Brix befand sich das Dorf Seidenwitz (Seidenwitz, tsch. Židovice), ein Bauerndorf, in dem in der Hälfte des 17. Jahrhunderts zehn Bauern und drei Kleinbauern lebten, von denen

einer einen Ausschank betrieb. Am südlichen Ende des länglichen Dorfplatzes stand die Kirche Mariä Himmelfahrt, ursprünglich eine gotische Gründung. Im 18. Jahrhundert wurde die Kirche im Barock umgestaltet, 1829–1833 saniert. 1887 erhielt der Hochaltar ein neues Bild von dem in Brix geborenen J. K. Beer. Die höchste Einwohneranzahl erreichte Seidenwitz im Jahre 1910, als hier in 58 Häusern 430 Einwohner lebten. Etwas 1,5 Kilometer südlich, über dem Tal der Serpina (tsch. Srpna), erstreckte sich die Ansiedlung Steinwasser (Steinwasser, tsch. Kamenná Voda). In schriftlichen Quellen erscheint sie zum ersten Mal erst in den Jahren 1450–1453 als Besitz der königlichen Stadt Laun (tsch. Louny). Zweifellos bestand das Dorf aber bereits früher, da bekannt ist, dass es dem 1420 durch das Hussitenheer zerstörten Benediktinerkloster in Postelberg (tsch. Postoloprty) gehörte. In dem Dorf stand das

viereckige Gebäude eines einstöckigen, 1803 durch den damaligen Besitzer von Steinwasser, Johann Seemann, im Klassizismus erbauten Schlosses. Auf dem Dorfplatz stand auch eine kleine, längliche Kapelle vom Ende des 18. Jahrhunderts, an der die Skulptur der ursprünglich von 1811 stammenden und 1906 erneuerten Madonna stand. Nach der Auflösung der Gemeinde wurde sie nach Rottschitz (Maria Ratschitz, tsch. Mariánské Radčice) versetzt. Und letztendlich 1,5 Kilometer östlich von Seidenwitz, ebenfalls über dem Serpinal, befand sich die Gemeinde Stran (Stranitz, tsch. Stránc). 1773 ließ Franz Xaver von Glasersberg für sich am Südrand des Dorfes ein Schloss bauen. Es war ein Gebäude mit zwei Flügeln und einem Stockwerk, dessen Fassade mit Gesimsen und Wandpfeiler mit gesimsförmigen Kapitellen gegliedert war. 1888 wurde das Schloss umgestaltet. Nach 1948 wurde es zum

Sitz einer landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft (LPG), seit den 1960er Jahren des Staatsguts. Die Gruppe allegorischer Skulpturen der vier Jahreszeiten, die das Schild des Schlosses schmückte, wurde vor ihrer Zerstörung in das Atrium der Schule in der nahen Gemeinde Betsch (Hochpötsch, tsch. Bečov) umgesetzt. In der Nähe des Schlosses stand die barocke, aus dem Jahre 1720 stammende Kapelle der Heiligen Dreifaltigkeit, in der ein Rokoko-Altar aus der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts stand. Auf dem Dorfplatz befand sich die barocke Skulptur des Hl. Johann von Nepomuk vom Beginn des 18. Jahrhunderts, die nach dem Untergang von Stranitz beim Schloss Eisenberg (Eisenberg, tsch. Jezeří) aufgestellt wurde. Alle drei erwähnten Orte sind in Folge der Aufschüttung der Kippe der Grube in den Jahren 1972/74 untergegangen. Kolořierter Kupferstich. Abmessungen der Sektion 44,5 × 56,5 cm.

JAEGEROVA MAPA LITOMĚŘICKÉHO KRAJE

JOHANN WILHELM ABRAHAM JAEGER (1718–1790) si v roce 1762 koupil ve Frankfurtu knižní obchod a začal obchodovat s knihami, papírem a mapami. Před svou nakladatelskou činností se věnoval vojenské dráze, sloužil nejprve v Rakousku, později v Německu. V letech 1737–1744 se účastnil celé řady vojenských tažení a sbíral zkušenosti z vojenské topografie a kartografie. Od roku 1766 pracoval na svém střežném životním díle Velkém atlasu Německa (Grand Atlas D'Allemagne) s 81 mapami, který vyšel ve Frankfurtu v roce 1789. Devět map tohoto souboru je věnováno Čechám a vzniklo na podkladech Müllerovy mapy. Mapy české části atlasu o rozměrech 52 x 69 cm nesou čísla 33, 34, 35, 42, 43, 44, 51, 52 a 53. Všechny mapy mají stejné měřítko, byly opakovaně vydávány a staly se podkladem pro dobrovojnou mapování.

Prezentovaná mapa Litoměřického kraje je svým způsobem unikátní. Původní správce map vystihl ze sousedících mapových listů č. 34 a 43 Litoměřický kraj, oba vystřižené díly spojil a podlepil ručním papírem. Nově vzniklou „krajskou“ mapu opatřil titulem a dokreslil zbývající mapový obsah. Mapa ve shodě s mapou Müllerovou ukazuje i zaniklé Komoňanské jezero (několik vodních ploch) západně od Mostu (Briet). Nacházelo se pod Krušnými horami nedaleko zámku Jezeří (Eisenberg). Jezero bylo mělké, průtočné a vzniklo přibližně před 15 tisíci lety. Bohuslav Balbín jej pravem v 17. století označil za největší jezero Českého království, neboť dosahovalo rozlohy až 56 km². Postupem času se zmenšilo na 1,95 km² na počátku 19. století. Kompletně bylo vysušeno na příkaz knížete Ferdinanda z Lobkovic po roce 1831.

DIE KARTE DES LEITMERITZER KREISES VON JOHANN WILHELM JAEGER

1762 kaufte JOHANN WILHELM ABRAHAM JAEGER (1718–1790) in Frankfurt eine Buchhandlung und begann, mit Büchern, Papier und Karten zu handeln. Vor seiner Tätigkeit als Verleger widmete er sich einer militärischen Laufbahn, er diente zuerst in Österreich, später in Deutschland. 1737–1744 nahm er an einer Reihe von Feldzügen teil und sammelte Erfahrungen im Bereich der militärischen Topographie und Kartografie. Seit 1766 arbeitete er an seinem Lebenswerk, dem 1789 in Frankfurt erschienenen Grand Atlas D'Allemagne (Großer Atlas Deutschlands) mit 81 Karten. Neun Karten davon bilden Böhmen ab. Als Unterlage für diese Karten diente die Müller-Karte Böhmens. Die Karten des böhmischen Teiles des Atlas mit Abmessungen 52 x 69 Zentimetern tragen die Nummern 33, 34, 35, 42, 43, 44, 51, 52 und 53. Sämtliche Karten haben denselben Maßstab, wurden wiederholt herausgegeben und dienten später als Unterlage für detaillierte militärische Kartierungen. Die hier dargestellte Karte

des Leitmeritzer Kreises ist auf eine Art und Weise einmalig. Der ursprüngliche Verwalter der Karten schmitt aus den benachbarten Kartenblättern Nr. 34 und 43 den Leitmeritzer Kreis aus. Diese beiden ausgeschrittenen Teile fügte er zusammen und unterklebte sie mit Handpapier. Die so neu entstandene „Kreisarte“ versah er mit einem Titel und malte den restlichen Inhalt der Karte dazu. Die Karte zeigt im Einklang mit der Müller-Karte auch die See-Wiese (tsch. Komoňanské jezero) – mehrere Wasserflächen westlich von Brüx. Dieser See befand sich unterhalb des Erzgebirges in der Nähe des Schlosses Eisenberg. Der antiefe Durchflussee entstand vor etwa 15 000 Jahren. Bohuslav Balbín bezeichnete den See im 17. Jahrhundert mit Recht als den größten See des Böhmischen Königreiches, da er eine Fläche bis zu 56 km² erreichte. Im Laufe der Zeit nahm seine Fläche ab, zu Beginn des 19. Jahrhunderts hatte er nur noch 1,95 km². Nach 1831 wurde er auf Anweisung des Fürsten Ferdinand von Lobkowitz trockengelegt.

OPĚVNĚNÁ MĚSTA BEFESTIGTE STÄDTE	
NEOPEVNĚNÁ MĚSTA UNBEFESTIGTE STÄDTE	
MĚSTEČKA S TRHÝ MARKTFLECKEN	
ZÁMKY, PÁNSKÁ A RYTÍŘSKÁ SÍDLA SCHLÖSSER, HERRSCHAFTS- UND RITTERSITZE	
MĚSTEČKA SE ZÁMKEM STÄDTE MIT SCHLOSS	
VESNICE BEZ KOSTELA DÖRFER OHNE KIRCHE	
VESNICE S KOSTELEM DÖRFER MIT KIRCHE	
OSAMĚLÉ KOSTELY ALLEN STEHENDE KIRCHEN	
HRADY BURGEN	
MOSTY BRÜCKEN	
POŠTOVNÍ STANICE POSTSTATIONEN	
ZÁJEZDNÍ HOSTINCE GASTWIRTSCHAFTEN	
MLÝNY MÜHLEN	
HAMRY, HUTĚ HAMMERWERKE, HÜTTEN	
LESY WÄLDER	
HRANICE KRAJŮ GRENZEN DER KREISE	

Vysvětlivky

Erläuterungen

Mílešovská část Českého středohoří (Mittelgebürg Montes) na Jaegerově mapě Německa.

Die Mittelgebürg Montes (der Mílleschauer Teil des Böhmisches Mittelgebirges) auf der Jaeger-Karte Deutschlands.

Zusammen gesetzt von einem Theile von Nro. 43. und 34.

JAEGEROVA MAPA ČECH

V roce 1778 vydal frankfurtský nakladatel JOHANN WILHELM ABRAHAM JAEGER (1718–1790) mědirytinovou mapu Čech s barevně odlišnými kraji. Ústí nad Labem nese německou popisku AUSSIG.

JAEGERS KARTE VON BÖHMEN

1778 brachte der Frankfurter Verleger JOHANN WILHELM ABRAHAM JAEGER (1718–1790) eine Kupferstichkarte von Böhmen mit farblich unterschiedenen Kreisen heraus. Aussig (tsch. Ústí nad Labem) trägt hier die deutsche Überschrift AUSSIG.

Žlutě kolorovaný Litoměřický kraj na mědirytinové mapě Čech Winklera a Erbera vydané ve Vídni v roce 1760.

Gelb kolorierter Leitmeritzer Kreis auf der in Wien 1760 erschienen Kupferstichkarte Böhmens von Johann Christoph Winkler und Bernard Erber.

Ústí nad Labem (AUSSIG) a Děčín (Tetschen) na mědirytinové mapě Čech vydané v roce 1744 v Amsterdamu Covensem a Mortierem.

AUSSIG und Tetschen auf der 1744 in Amsterdam 1744 bei Jean Covens und Cornelis Mortier erschienen Kupferstichkarte Böhmens.

LIDLOVA POŠTOVNÍ MAPA ČECH A LUŽICE

JOHANN JAKOB LIDL (1696–1771): Litoměřický kraj (CIRCULUS LITOMERIENSIS) na kolorované měřytinové poštovní mapě Čech a Lužice. Zachycena jsou například městečka v okolí Biliny (Bilin) – Duchcov (Duchow), Osek (Osek) nebo Krupka (Kraupen). Teplice popsány Jeplitz. Mimořádně vzácná mapa. Vídeň, 1741.

LIDL'S POSTLANDKARTE VON BÖHMEN UND DER LAUSITZ

JOHANN JAKOB LIDL (1696–1771): Der CIRCULUS LITOMERIENSIS (Leitmeritzer Kreis) auf der kolorierten Radierung der Postlandkarte von Böhmen und der Lausitz. Eingezeichnet sind hier zum Beispiel die Städte in der Umgebung von Bilin (Bilin, tsch. Bilina) – Duchow (Dux, tsch. Duchcov), Osek (Ossag, tsch. Osek) oder Kraupen (Graupen, tsch. Krupka). Teplitz wird hier Jeplitz genannt. Eine außerordentlich seltene Karte. Wien, 1741

Litoměřice (Leutmeritz) na Caryho měřytinové mapě Čech a Moravy. Londýn, 1804.

Leutmeritz (Leitmeritz, tsch. Litoměřice) auf der Kupferstichkarte von Böhmen und Mähren von John Cary, London, 1804.

Teplice (TOPLITZ) a Bilina (BILIN) na Bock-Polachově hospodářské mapě Čech. Vídeň, 1790.

TOPLITZ (Teplitz, tsch. Teplice) und BILIN (Bilin, tsch. Bilina) auf der Wirtschaftskarte Böhmens von Joseph Ferdinand von Bock-Polach. Wien, 1790.

REYMANNOVA TOPOGRAFICKÁ MAPA

DANIEL GOTTLÖB REYMANN (1759–1837) – německý vojenský kartograf – se jako syn tesaře brzy seznámil s vytvářením územních plánů a měřickými pracemi. Vyučil se zeměměřičem a vstoupil do armádních služeb jako vojenský topograf. Od roku 1778 pracoval na svém životním díle speciálním Topografickém atlasu Německa a sousedních zemí, který nakonec obsahoval 204 měřidlových sekcí. Více jak 30 listů o jednotné velikosti 43,7 x 33,3 cm mapuje území Čech, Moravy a přilehlého Slezska. V roce 1806 byly ve Vymaru publikovány první mapy Reymannova atlasu, vycházely až do roku 1908 a byly průběžně

aktualizovány a opravovány. Na první pohled mapa udivuje přesností a přehledností rytiny a hustou sítí hlavních a vedlejších cest. Popisky k obcím jsou v německém jazyce, terén je zachycen Lehmannovými šrafičkami a zákrse lesů je proveden stromčekovou metodou. Je velmi pravděpodobné, že si Reymann sjednal přístup k vojenským mapám a jejich obsah zakonponoval do svých topografických map. Přezentovaná sekce č. 98 z roku 1808 je v měřítku 1 : 200 000 a ukazuje území širokého okolí Labe (Elbe Fl.) od Děčína (TETSCHEN) při horním okraji mapy k Mělníku (MELNIK).

TOPOGRAPHISCHE KARTE VON DANIEL G. REYMANN

DANIEL GOTTLÖB REYMANN (1759–1837) war ein deutscher Militärkartograf. Als Sohn eines Zimmermanns wurde er bald mit der Erstellung von Raumplänen und Vermessungsarbeiten vertraut. Er lernte zum Landvermesser aus und begann seine Laufbahn als Militärtopograf. Seit 1778 arbeitete er an seinem Lebenswerk, dem „Geographischem Specialatlas von Deutschland und den Nachbarländern“, der zuletzt 204 Kupferstichsektionen beinhaltete. Auf mehr als 30 Blättern mit einer einheitlichen Größe von 43,7 und 33,3 Zentimetern ist das Gebiet von Böhmen, Mähren und des anliegenden Schlesiens aufgenommen. Die ersten Karten aus Reymanns Atlas wurden zum ersten Mal 1806 in Weimar veröffentlicht und erschienen dann bis 1908 und

wurden laufend fortgeschrieben und korrigiert. Auf den ersten Blick verwundert die Karte durch ihre Genauigkeit und Übersichtlichkeit der Gravur, sowie dem dichten Netz der Haupt- und Nebenstraßen. Die Beschriftungen der Gemeinden sind in deutscher Sprache, das Relief wurde mit Hilfe der Lehmannschen Schraffen dargestellt, die Wälder wurden mit Symbolen von Bäumen eingezeichnet. Mit hoher Wahrscheinlichkeit verschaffte sich Reymann Zugang zu militärischen Karten. Ihren Inhalt nahm er dann in seine topographischen Karten mit auf. Die hier dargestellte Sektion Nr. 98 von 1808 ist im Maßstab 1 : 200 000 und zeigt die breite Umgebung des Elbe Fl. von TETSCHEN (Tetschen, tsch. Děčín) an der oberen Kante der Karte bis nach MELNIK (Mělník, tsch. Mělník).

MĚSTA STÄDTE		OSAMOCENÉ KOSTELY ALLEIN STEHENDE KIRCHEN	
MĚSTEČKA KLEINSTÄDTE		POŠTY POSTÄMTER	
VESNICE S KOSTELEM DÖRFER MIT KIRCHE		DVORY HÖFE	
VESNICE BEZ KOSTELA DÖRFER OHNE KIRCHE		MLÝNY MÜHLEN	
HRADY BURGEN		MOSTY BRÜCKEN	
KLÁŠTERY KLÖSTER		LESY WÄLDER	

Vysvětlivky k Reymannově topografické mapě

Erläuterungen zu Reymanns topographischen Karte

Pomezí Čech a Saska na Děčínsku na Reymannově topografické mapě z roku 1812.

Das sächsisch-böhmische Grenzgebiet bei Tetschen auf Reymanns topographischer Karte von 1812.

KREIBICHOVA MAPA SEVERNÍCH ČECH

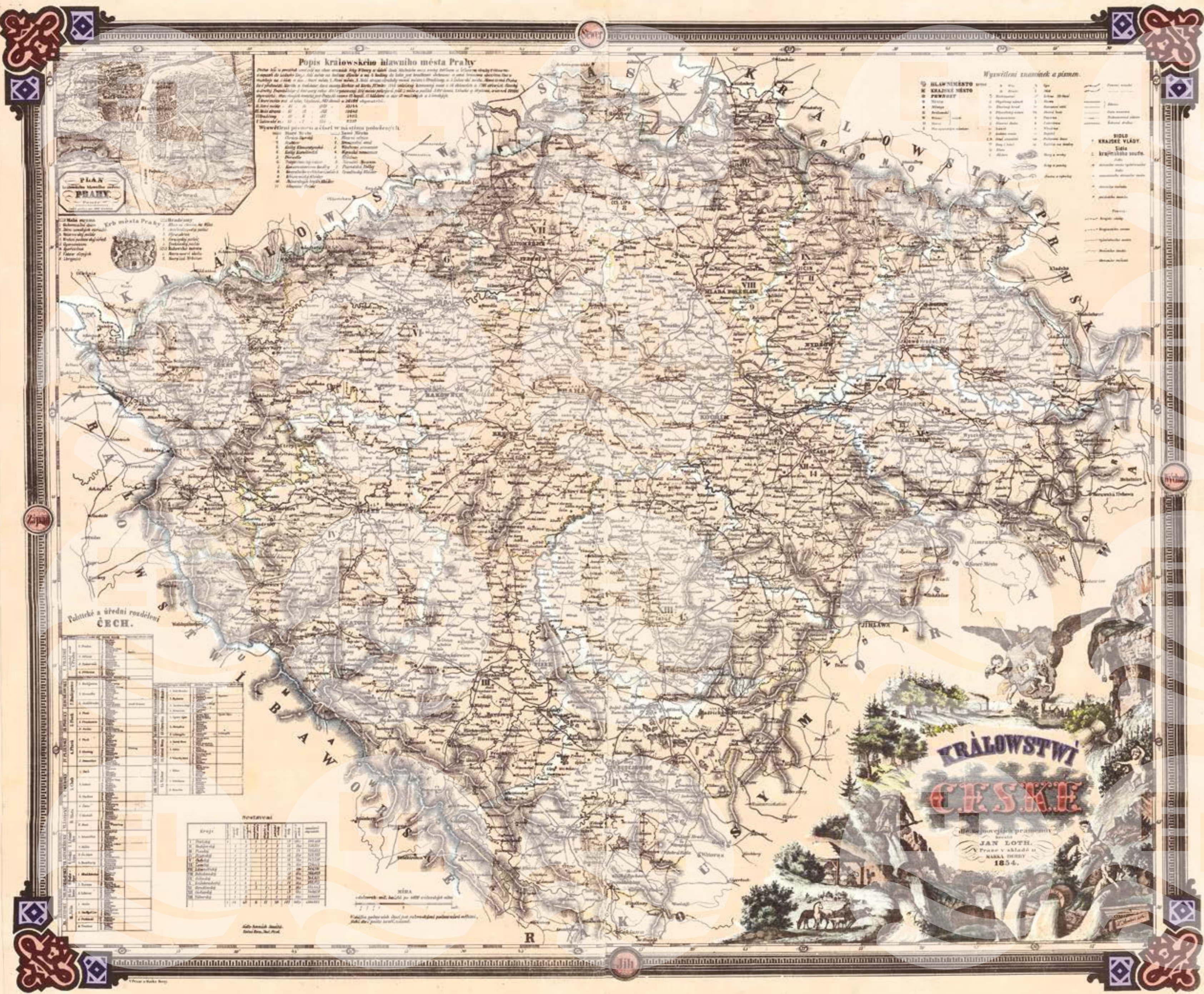
FRANTIŠEK JAKUB JINDŘICH KREIBICH (1759–1833): Severozápadní Čechy na sekci II – Umgebung von Rumburg (okolí Rumburka) – devítistváce mapy severních Čech. Mapový list ukazuje česko-saské pomezí od Pirny (Pirna) až k Varnsdorfu (Alt Varnsdorf). Mapa, která je věnována Františku Antonínovi Kolovrat-Liebsteinskému, představuje Kreibichovo vrcholné dílo. Vznikla na samém sklonku kartografova života, zřejmě jako součást již neuskutečněného záměru vytvořit list zela novou mapu Čech. Jednotlivé listy pokrývají oblasti Drážďan, Chomutova, Liberce, Rakovníka, Litoměřic, Mladé Boleslavi, již zmíněného Rumburka, Prahy a Kouřimí. Práce na mapě probíhaly v letech 1827–1831, vydána však byla až po autorově smrti. Měřítko mapy je 1 : 136 000, rozměry celé mapy jsou 118,5 x 95,5 cm, jednotlivé listy 46 x 34 cm. Dokonale propracovaný reliéf naznačuje, že zde již měl kartograf přístup nejen k mapám pruských vojenských kartografů, ale dokonce i k materiálům rakouského prvního vojenského mapování, z nichž si údajně pořídil rukopisné kopie. Současné mohl čerpat ze zkušeností získaných na práci hraniční komise na Rumbursku, ze své mapy panství Česká Kamenice, rukopisných prací pro horňácko-mělnické Lobkowitzce a ze svých krajských map. Mapa zachycující jedinele i nastupující průmysl později posloužila jako předloha Meadovým mapám okoli Teplitz a Litoměřic. Podrobná legenda společná pro všechny listy mapy obsahuje více jak 35 položek. Nejkrásnější, nejpodrobnější a nejpreciznější mapový obraz oblasti v první polovině 19. stol., který nepotřebuje další popis. Kolorovanou měřítkovou mapu vydal Marco Berra. Praha, 1833.

KREIBICHS KARTE VON NORDBÖHMEN

FRANZ JACOB HEINRICH KREIBICH (1759–1833): Nordwestböhmen in der Sektion II – Umgebung von Rumburg – neunblattige Karte Nordböhmens. Auf dem Kartenblatt ist das sächsisch-böhmische Grenzgebiet von Pirna bis nach Alt Varnsdorf (Varnsdorf, tsch. Varnsdorf) dargestellt. Die Franz Anton Graf von Kolowrat-Liebsteinsky gewidmete Karte war Kreibichs bedeutendstes Werk. Sie entstand ganz am Ende seines Lebens, vermutlich als Teil eines nicht mehr durchgeführten Vorhabens, eine ganz neue Karte von Böhmen aufzustellen. Die einzelnen Kartenblätter decken die Gebiete von Dresden, Komotau (tsch. Chomutov), Reichenberg (tsch. Liberec), Rakonitz (tsch. Rakovník), Leitmeritz (tsch. Litoměřice), Jungbunzlau (tsch. Mladá Boleslav), Rumburg (tsch. Rumburk), Prag und Kaurzim (tsch. Kouřim) ab. Die Arbeiten an der Karte fanden zwischen 1827–1831 statt, sie erschien jedoch erst nach dem Tod ihres Verfassers. Der Maßstab der Karte ist 1 : 136 000, ihre Abmessungen 118,5 x 95,5 Zentimeter, die der einzelnen Kartenblätter 46 x 34 Zentimeter. Das perfekt durchgearbeitete Relief lässt vermuten, dass der Kartograf einen Zugang nicht nur zu den Karten preussischer Militärkartografen hatte, sondern auch zu den Unterlagen der Josephinischen Landesaufnahme, von der er sich angeblich Manuskriptkopien anfertigen sollte. Gleichzeitig konnte er auf Erfahrungen zurückgreifen, die er aus den Arbeiten der Grenzkommission in Rumburg, an seiner Karte der Herrschaft Böhmisches Kamnitz (tsch. Česká Kamenice), an den Manuskriptarbeiten für die Familie der von Lobkowitz und an seinen Kreiskarten erwarb. Die Karte, in der vereinzelt auch die beginnende Industrie verzeichnet wurde, diente später als Vorlage für die Karten der Umgebung von Teplitz und Leitmeritz von Carl Wilhelm Mead (auch Karel Vilém Mead). Eine detaillierte Legende, die für alle Kartenblätter gemeinsam war, beinhaltet mehr als 35 Positionen. Es ist das schönste, detailliertere und genaueste Kartenbild dieses Gebietes aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts, das keiner weiteren Beschreibung bedarf. Die kolorierte Kupferstichkarte wurde von Marco Berra herausgegeben. Prag, 1833.

- Stadt mit Mauern
- Stadt ohne Mauern
- Städtchen und Marktleben
- ⊕ Pfarrkirche
- ⊕ Lucille und Expositor
- ⊕ Schloßkaplan
- ⊕ Filialkirchen und ältere Capellen
- ⊕ Rokokothische Bethäuser und Pastorat
- ⊕ Dorf
- ⊕ Längeres Dorf
- ⊕ Herrschaftliche Schlösser
- ⊕ Witte veraltete Bergschlösser
- ⊕ Einseitige Hofe, Schloßergymn., Bthn.
- ⊕ d. Kirchhäuser
- ⊕ Jäger- und Forsthäuser
- ⊕ Mühlen
- ⊕ Papiermühlen
- ⊕ Brettmühlen
- ⊕ Eisenwerke
- ⊕ Drammühlen
- ⊕ Rohschmelze
- ⊕ Feinschmelze
- ⊕ Silberbergwerke
- ⊕ Zinnerbergwerke
- ⊕ Kupfer

Vysvětlivky Erläuterungen

LOTHOVA MAPA ČECH

Významný pražský kartograf JAN LOTH (1816–1899) je autorem mapy Českého království, která byla vydána v několika variantách vždy s podrobným geografickým obsahem. Mapa zachycuje rovněž krajské hranice všech šestnácti českých krajů, údaje hospodářského charakteru a tabulky se statistickými údaji. Bohatě paragon v pravém dolním rohu s alegoriemi českých řek řadí mapu mezi výtvarně pozoruhodné práce kartografické tvorby poloviny 19. století, kdy zdobnost tohoto typu patřila již spíše k výjimkám. Popisky sídel jsou v českém jazyce, město Ústí nad Labem popsáno Oustí, řeka Labe nese in území Saska popisku Labe. Mapové dílo je soulepem čtyř restaurovaných listů, které v okrajových částech mapy úplně přesně nenavazují. Litografickou rytinu vydal pražský nakladatel Marko Berra v roce 1854.

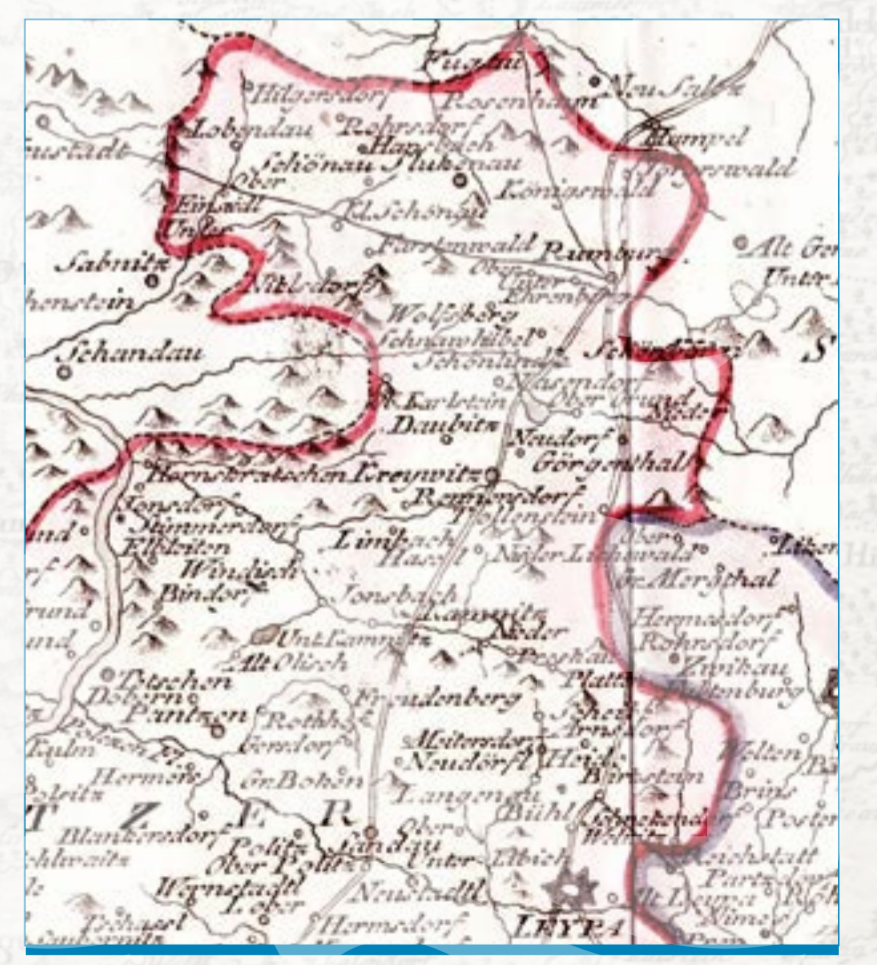
DIE KARTE VON BÖHMEN VON JAN LOTH

Der Verfasser der Karte des Böhmisches Königreiches, die in mehreren Varianten jedes Mal mit einem ähnlichen geographischen Inhalt herausgegeben wurde, war der bedeutende Prager Kartograf JAN LOTH (1816–1899). In ihr sind auch die Grenzen aller sechzehn Kreise eingezeichnet. Sie beinhaltet Angaben zur Wirtschaft und Tabellen mit statistischen Angaben. Dank der reichen Parerga in der rechten unteren Ecke mit Allegorien böhmischer Flüsse gehört die Karte zu den bildnerisch bemerkenswertesten Arbeiten der kartografischen Kunst Mitte des 19. Jahrhunderts. Ein derartiges Dekor gehörte auf den damaligen Karten viel mehr zu einer Ausnahme. Die Beschreibungen der Siedlungen sind auf Tschechisch, die Stadt Aussig (tsch. Ústí nad Labem) wird hier Oustí genannt, die Elbe trägt auf dem böhmischen, sowie dem sächsischen Gebiet die Überschrift Labe. Das Kartenwerk besteht aus vier restaurierten, zusammengeklebten Blättern, die einzelnen Kartenblätter knüpfen aber an ihren Rändern nicht genau an. Die lithografische Radierung wurde 1854 durch den Prager Verleger Marko Berra herausgegeben.

Šluknovský výběžek na Diewaldově mapě Čech z roku 1818.

Der Schluckenauer Zipfel auf der Karte von Böhmen von Johann Nepomuk Diewald aus dem Jahre 1818.

Šluknovský výběžek na mapě Čech Marca Berryho vydané v roce 1830.

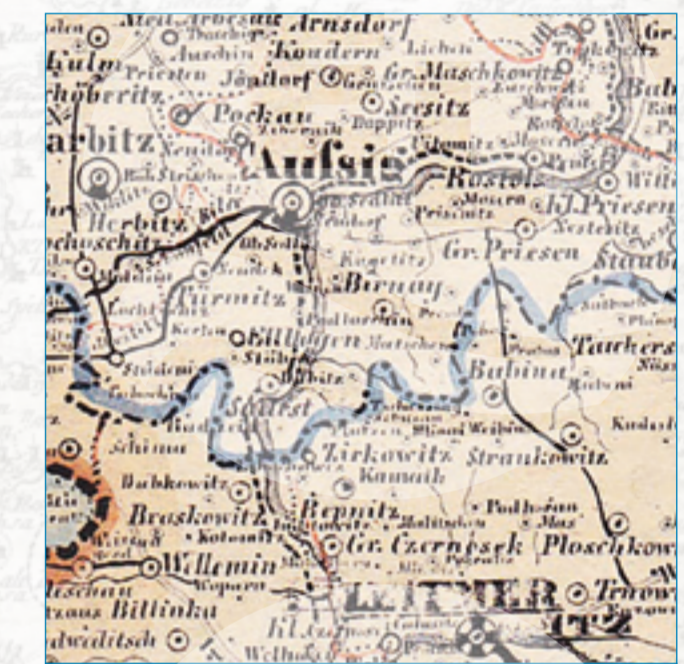
Der Schluckenauer Zipfel auf der 1830 erschienenen Karte von Marco Berra.

ERBENOVY MAPY ČECH

Politická a místopisná mapa Království českého obsahující veškerý obce nad 300 obyvatel, všechny fary, filiální kostely a kláštery, sídla bývalých panství, všechny silnice a železnice, pošty a stanice telegrafní, významnější zámky a sutiny a tak dál. Sestavil prof. JOSEF ERBEN (1830–1910). Barevná litografie. Praha, 1872. Grafické a číselné měřítko 1 : 418 000, 88 × 68 cm. Národní příruční mapa určená pro školy, úřady i veřejnost v české jazykové verzi. Odrazla územní správní členění, kulturní zajímavosti a zrychlující se tempo hospodářského života v Čechách. Podobné mapy vycházely do počátku první světové války a byly velmi oblíbené, neboť přehledně zachycovaly základní informace o zobrazeném území.

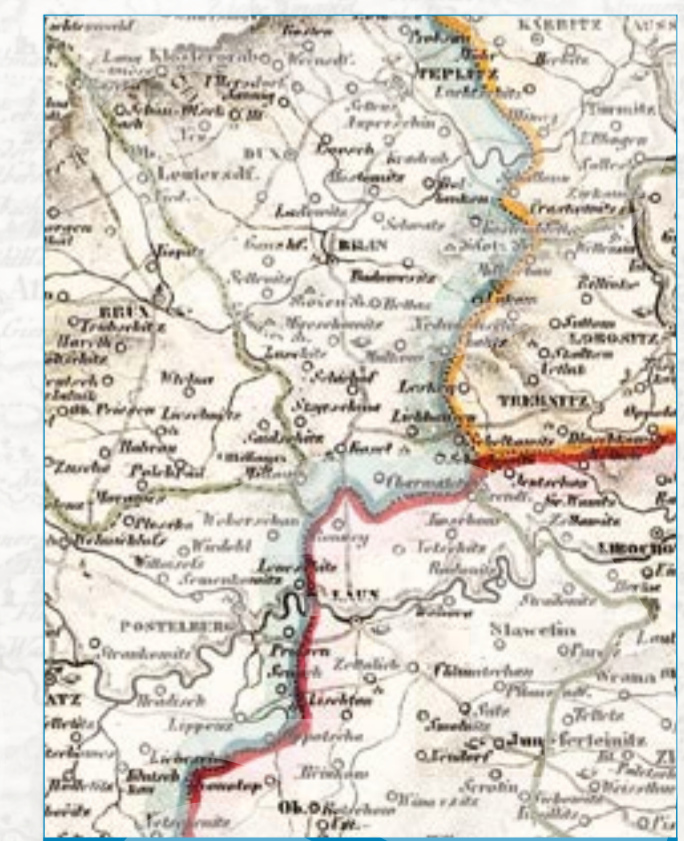
DIE KARTEN VON BÖHMEN VON JOSEF ERBEN

Politická a místopisná mapa Království českého obsahující veškerý obce nad 300 obyvatel, všechny fary, filiální kostely a kláštery, sídla bývalých panství, všechny silnice a železnice, pošty a stanice telegrafní, významnější zámky a sutiny a tak dál. (Politische und topographische Karte des Königreiches Böhmen samt allen Gemeinden über 300 Einwohnern, Pfarrämtern, Filialkirchen und Klöstern, Sitzen der ehemaligen Herrschaften, allen Straßen und Eisenbahnen, Postämtern und Telegraphenstationen, hervorragenden Schlössern und Ruinen und so weiter). Zusammengestellt von Prof. JOSEF ERBEN (1830–1910). Farbige Lithographie. Prag 1872. Graphischer Maßstab und Zahlenmaßstab 1 : 418 000, 88 × 68 cm. Eine anschauliche Handkarte für Schulen, Behörden sowie die Öffentlichkeit in tschechischer Sprache. Sie widerspiegelt die administrative Gliederung, kulturelle Sehenswürdigkeiten und das zunehmende Tempo des Wirtschaftslebens in Böhmen. Ähnliche Karten erschienen bis zum Anfang des Ersten Weltkrieges und waren sehr beliebt, da sie übersichtlich die wesentlichen Informationen über das abgebildete Gebiet festhielten.

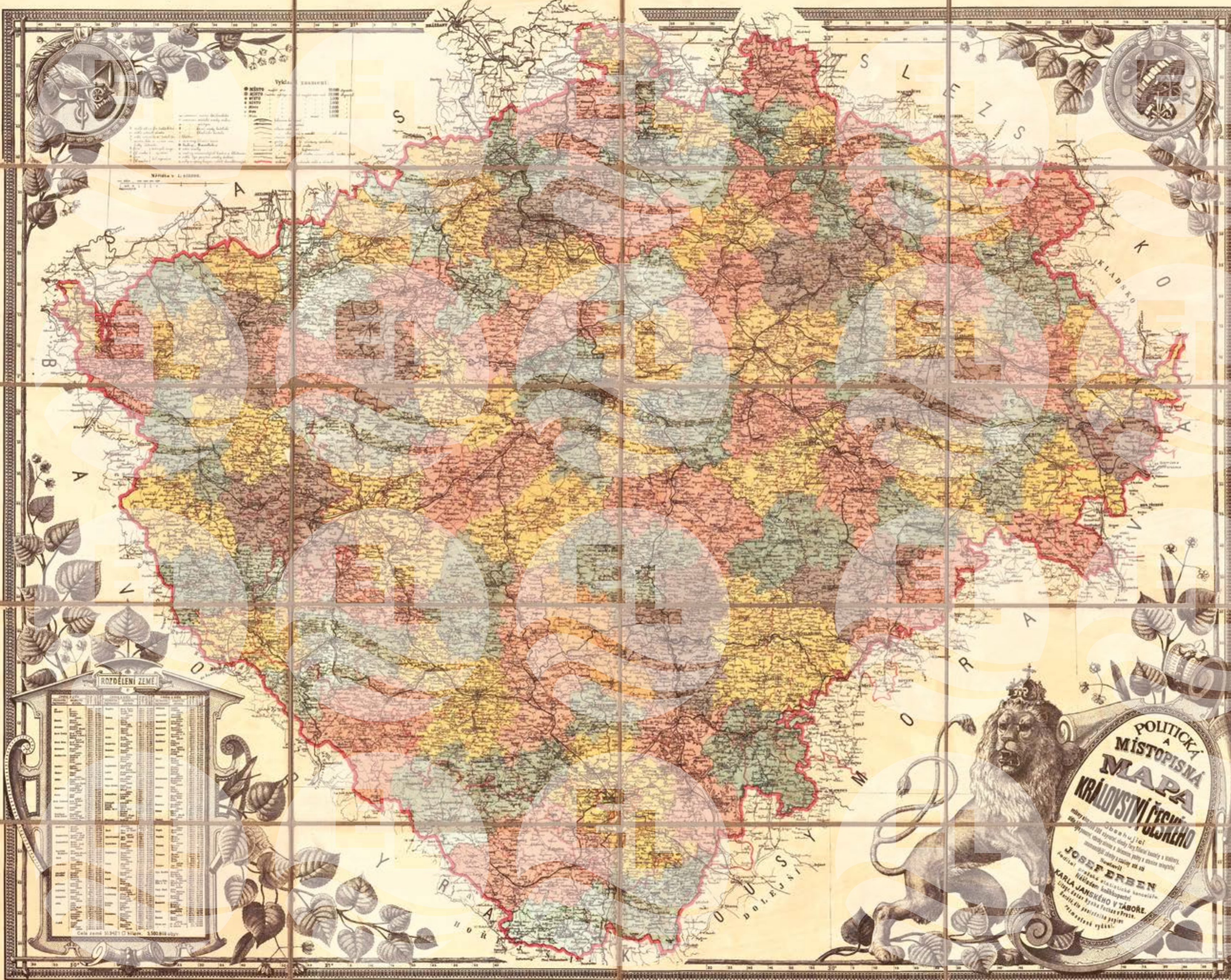
Okolí Ústí nad Labem (Aussig) na Hennigově mapě Čech. Praha, 1855.

Die Umgebung von Aussig (Aussig, tsch. Ústí nad Labem) auf der Karte von Böhmen von Karl August Ferdinand Hennig. Prag, 1855.

Duchcov (DUX) a Trebnice (TREBNITZ) na mapě Čech Marca Berry vydané v Praze v roce 1855.

DUX (Dux, tsch. Duchcov), TREBNITZ (Trebnitz, tsch. Trebnice) auf der 1855 in Prag erschienenen Karte von Böhmen von Marco Berry.

ERBENOVY MAPY ČECH – POKRAČOVÁNÍ

JOSEF ERBEN (1830–1910) – český geograf a statistik, pocházel z Kostece nad Orlicí. Vystudoval pražskou filozofii a pak řadu let působil jako učitel na středních školách, nejdříve na české reálce v Praze. V letech 1862–75 přednášel statistiku na technice, zároveň byl od roku 1865 správcem mapové sbírky v Muzeu královského hlavního města Prahy, v jejímž čele stál pak více jak dvě desetiletí let. Účastnil se desítek mezinárodních konferencí statistiků a vědeckou statistiku v Čechách pozvedl na evropskou úroveň. Je autorem více jak desítek geografických map a pro firmu J. Felkla připravil celou řadu globů. Mimořádně zdobené mapový list se symboly zemědělství, průmyslu a větvíkami lípy, na kterém český lev drží v tlapách kartuš s titulem. Litografická mapa má rozměry 91 x 71,3 cm, měřítko 1 : 418 000 a vyšla několikrát v 80. letech 19. století. V okolí Lovosic lokalizujeme i malé obce s českými popiskami – Vchynice, Sutom nebo Režný Újezd.

DIE KARTEN VON BÖHMEN VON JOSEF ERBEN – FORTSETZUNG

Der tschechische Geograf und Statistiker JOSEF ERBEN (1830–1910) stammt aus Adlerskoteletz (tsch. Kostelec nad Orlicí). Er studierte an der philosophischen Fakultät in Prag. Viele Jahre lang war er als Lehrer an Oberschulen tätig, am längsten an der tschechischen Realschule in Prag. 1862–75 unterrichtete er Statistik, gleichzeitig war er seit 1865 der Verwalter der Kartensammlung im Museum des Königreichs Böhmen. 1870 übernahm er für mehr als zwei Jahrzehnte die Leitung des Statistischen Büros der königlichen Hauptstadt Prag. Er nahm an mehreren internationalen Konferenzen der Statistiker teil. Die wissenschaftliche Statistik in Böhmen erhob er auf europäisches Niveau. Er schuf mehrere zehn geographische Karten und für das Unternehmen von J. Felkla erarbeitete er eine Reihe von Globen. Ein einmalig geschmücktes Kartenblatt mit Symbolen der Landwirtschaft, der Industrie und mit Lindenweigen, auf dem der Böhmisches Löwe in seinen Pranken eine Kartusche mit dem Titel der Karte hält. Die lithographische Karte mit Abmessungen 91 x 71,3 Zentimeter im Maßstab 1:418 000 erschien mehrmals in den 1880er Jahren. In der Umgebung von Lobositz (tsch. Lovosice) sind auch kleine Dörfer mit tschechischen Bezeichnungen eingetragen – Vchynice (dt. Wchnitz), Sutom (dt. Suttom) oder Režný Újezd (dt. Režny Újezd).

Pirna (PIRNA) a Děčín (TETSCHEN) na Kořistkové mapě Čech, Vídeň, kolem roku 1870.

PIRNA und TETSCHEN auf Kořistka's Karte von Böhmen, Wien, um 1870.

Verneřice (Wernsdorf) a Benešov nad Ploučnicí (Bensen) na Lothově mapě Čech, Praha, 1848.

Wernsdorf (Wernsdorf, tsch. Verneřice) und Bensen (Bensen, tsch. Benešov nad Ploučnicí) auf Loth's Karte von Böhmen Prag, 1848.

HENDELOVA MAPA DĚČÍNSKÉHO OKRESU

OTTO HENDEL (1820–1898) – pokračovatel významné děčínské nakladatelské firmy působící na severu Čech ve druhé polovině 19. století, vydal podrobnou mapu děčínského okresu v měřítku 1 : 100 000. Mapa s přesahem do okolních okresů severních Čech a popiskami v německém jazyce zasahuje hluboko na území Saska k Pirmě a Sebnitz.

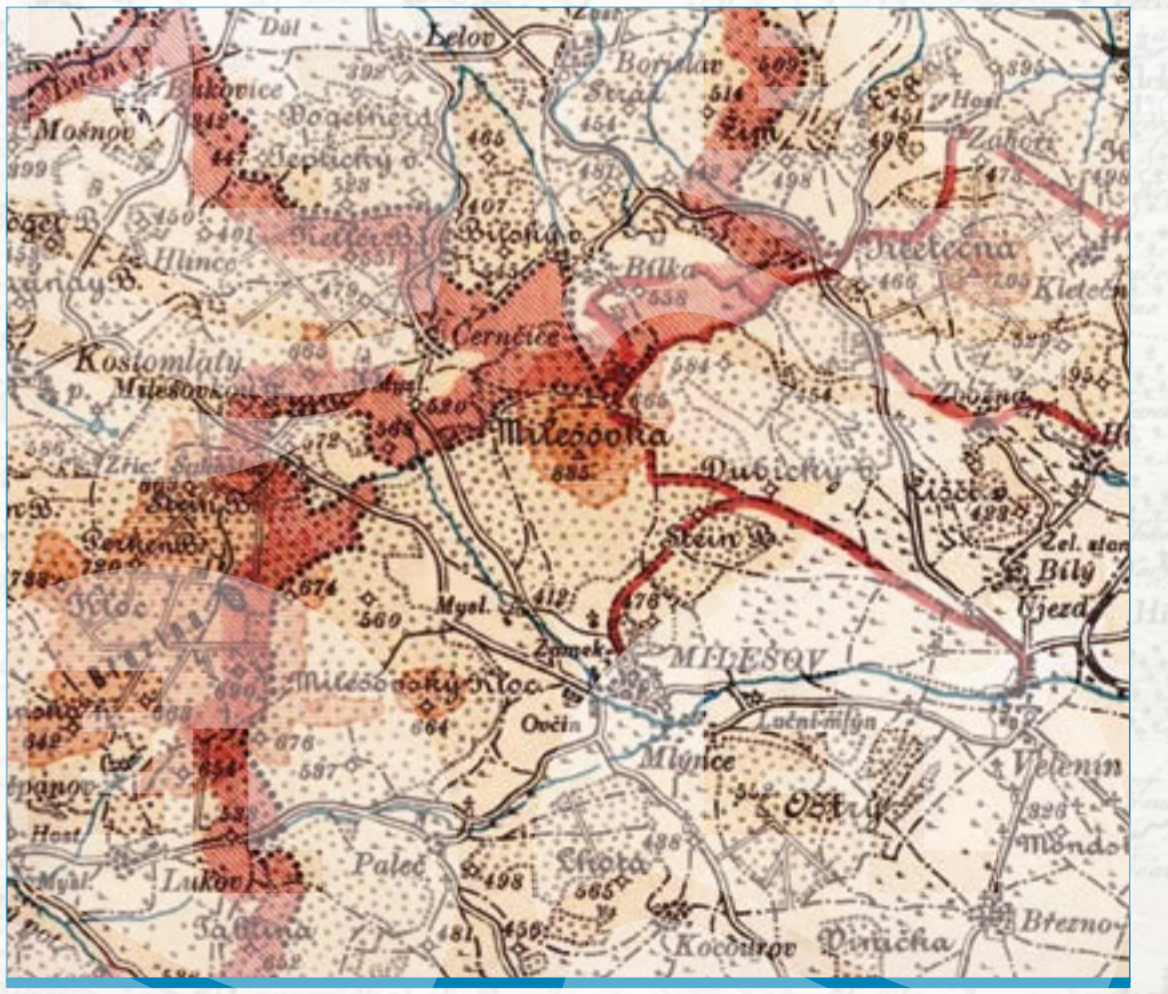
HENDELS KARTE DES BEZIRKS TETSCHEN

OTTO HENDEL (1820–1898) Nachfolger eines bedeutenden Tetschener Verlags, der im Norden Böhmens in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts tätig war, brachte eine detaillierte Karte des Bezirkes Tetschen im Maßstab 1 : 100 000 heraus. Die Karte mit Beschriftungen in deutscher Sprache bildet auch große Gebiete von Sachsen bis Pirna und Sebnitz ab.

Ledvice a Hostomice na Fastrově poválečné mapě Českého středohoří a Krušnohoří v měřítku 1 : 100 000.

Ladowitz (tsch. Ledvice) und Hostamitz (tsch. Hostomice) auf Fastr's Karte des Böhmischen Mittelgebirges und des Erzgebirges im Maßstab 1 : 100 000, die in der Nachkriegszeit erschien.

Okolí Mílesovky – nejvyšší hory Českého středohoří, na Fastrově poválečné mapě Českého středohoří a Krušnohoří v měřítku 1 : 100 000.

Die Umgebung des Míleschauer, des höchsten Gipfels des Böhmischen Mittelgebirges auf Fastr's Karte des Böhmischen Mittelgebirges und des Erzgebirges im Maßstab 1 : 100 000, die in der Nachkriegszeit erschien.

Zeichenerklärung: — Reichsstraßen, — Bezirksstraßen, — Erhaltene Fahrwege, — Wege, — Eisenbahnen, — Bahnh., — Haltefelle, — Straßenbahnen, — Dampfschiff-Landestelle, * Überfuhr, — Flüsse, Bäche u. Teiche, — Orte, — Postamt, — Telegraphenamt, — Fernsprechamt, — Kirchen, — Kapellen, — Bildstöcke, — Kreuze, — Schlösser, — Jagdhäuser, — Staatsgrenze, — Bezirksgrenze, — Gerichtsbezirkgrenze, — Mählen, — Windmühlen, — Ziegelöfen, — Steinbrüche, — Bergwerke, — Aussichtstürme, — Ruine.

Maßstab: 1 : 100 000 der Natur. — 7/8 km — 1 deutsche Meile — 7/8 cm

Höhenstufen: 100-200 m 200-300 m 300-400 m 400-500 m 500-600 m 600-700 m 700-800 m

FASTROVA MAPA BÍLINSKÉHO, DUCHCOVSKÉHO, MOSTECKÉHO A TEPLICKÉHO OKRESU

Významný pražský knihkupec a nakladatel EDUARD FASTR (1877–1955) vydal roku 1946 v Lounech velmi podrobnou mapu „Bílinský, Duchcovský, Mostecký a Teplický okres“ v měřítku 1:100 000 konstruovanou na základech třetího vojenského mapování.

FASTERS KARTE DES BILINER, DUXER, BRÜXER UND TEPLITZER BEZIRKS

Der bedeutende Prager Buchhändler und Verleger EDUARD FASTR (1877–1955) brachte 1946 in Laun (tsch. Louny) im Maßstab 1:100 000 eine sehr detaillierte Karte des „Biliner, Duxer, Brüxer und Teplitzer Bezirkes“ heraus, die auf Grundlage der Franzisco-Josephinischen Landesaufnahme zusammengestellt wurde.

Krupka (GRAUPEN) a Šanov (SCHÖNAU) na německé předválečné mapě Duchcovského a Teplického okresu v měřítku 1:75 000.

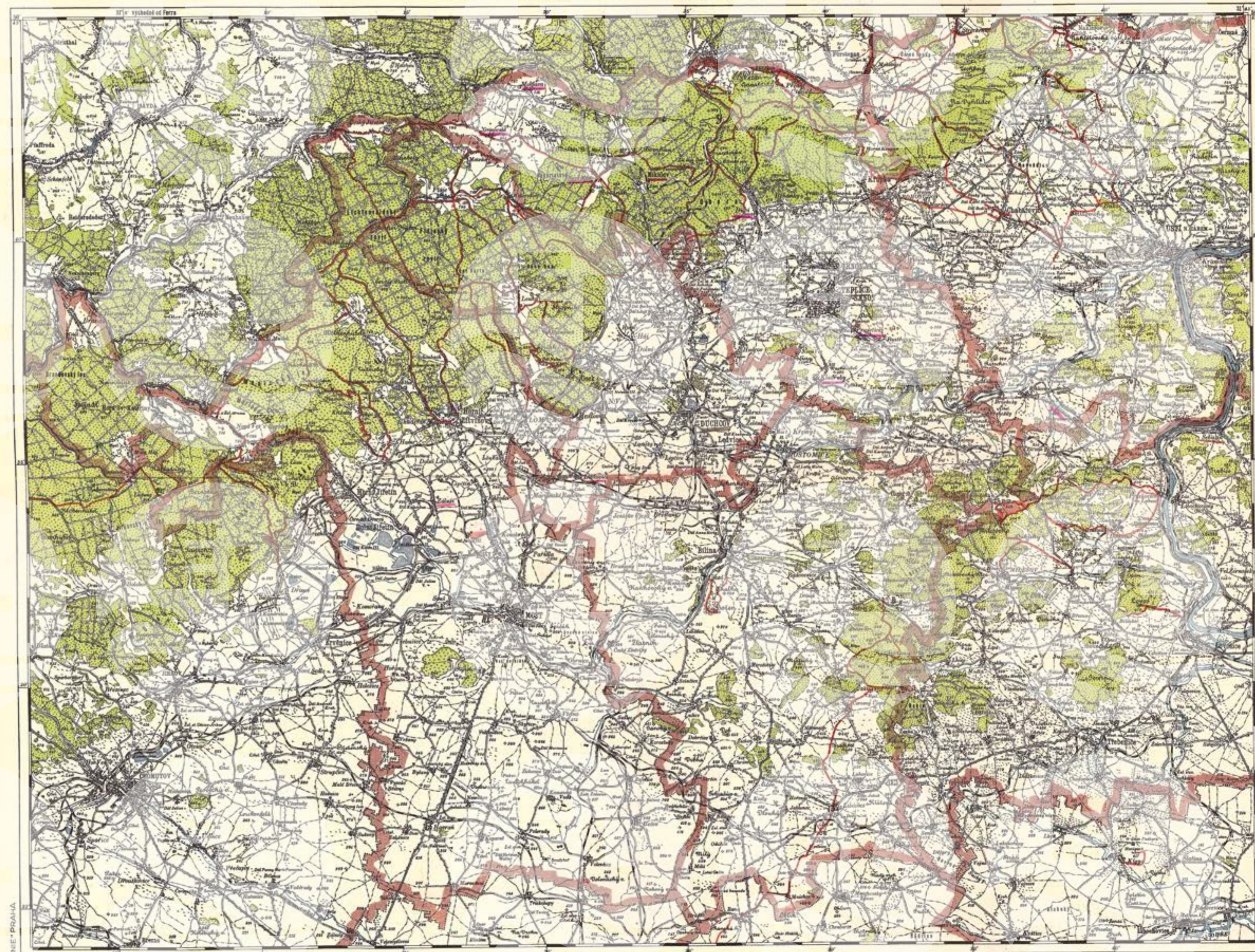
GRAUPEN und SCHÖNAU (Schönau, tsch. Šanov) auf der deutschen Karte des Duxer und Teplitzer Bezirkes aus der Vorkriegszeit im Maßstab 1:75 000.

Okolí Bíliny (BILIN) na německé předválečné mapě Duchcovského a Teplického okresu v měřítku 1:75 000.

Die Umgebung von BILIN (Bilin, tsch. Bítina) auf der deutschen Karte des Duxer und Teplitzer Bezirkes aus der Vorkriegszeit im Maßstab 1:75 000.

BÍLINSKÝ, DUCHCOVSKÝ, MOSTECKÝ A TEPLICKÝ OKRES ČESKÉ STŘEDHOŘÍ A KRUŠNOHŘÍ.

Vysvětlení značek na mapě:

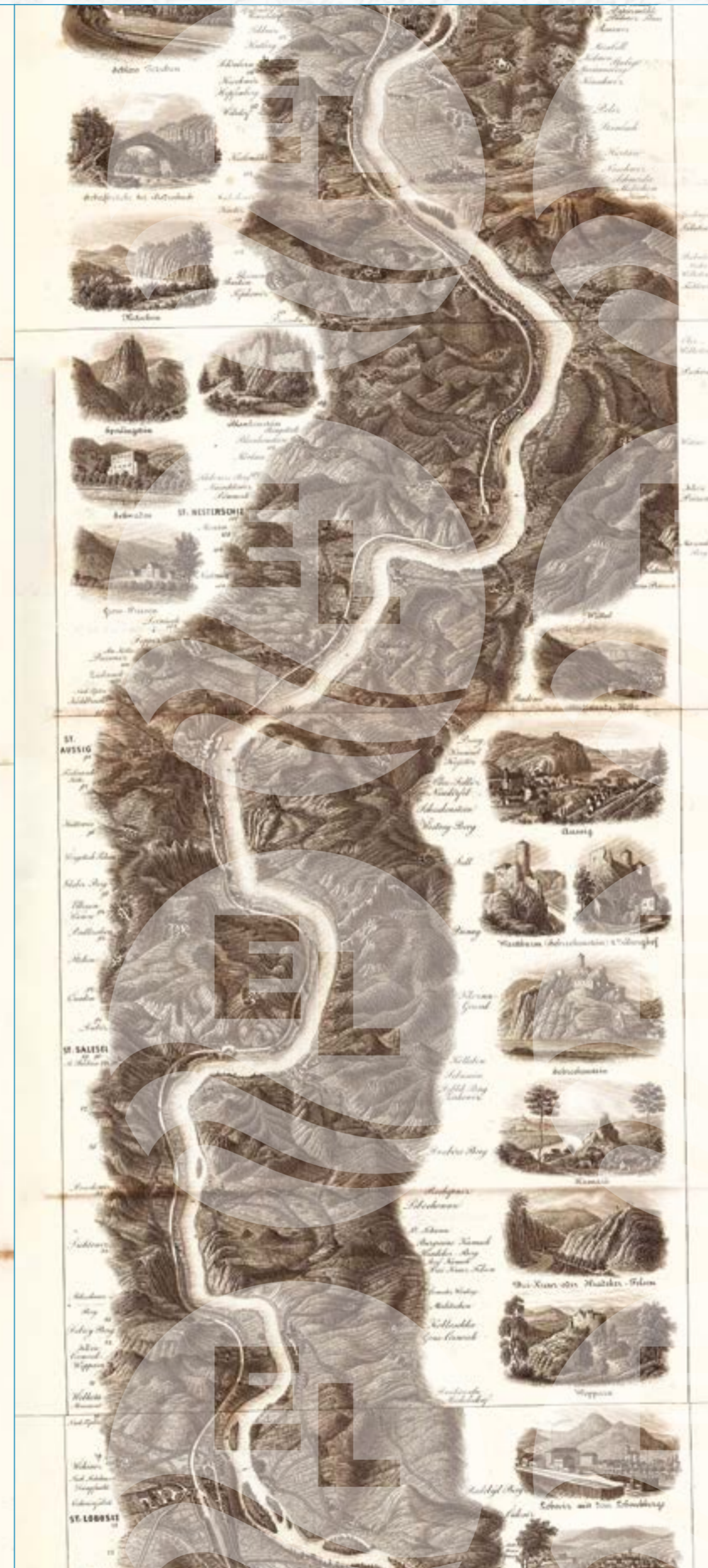
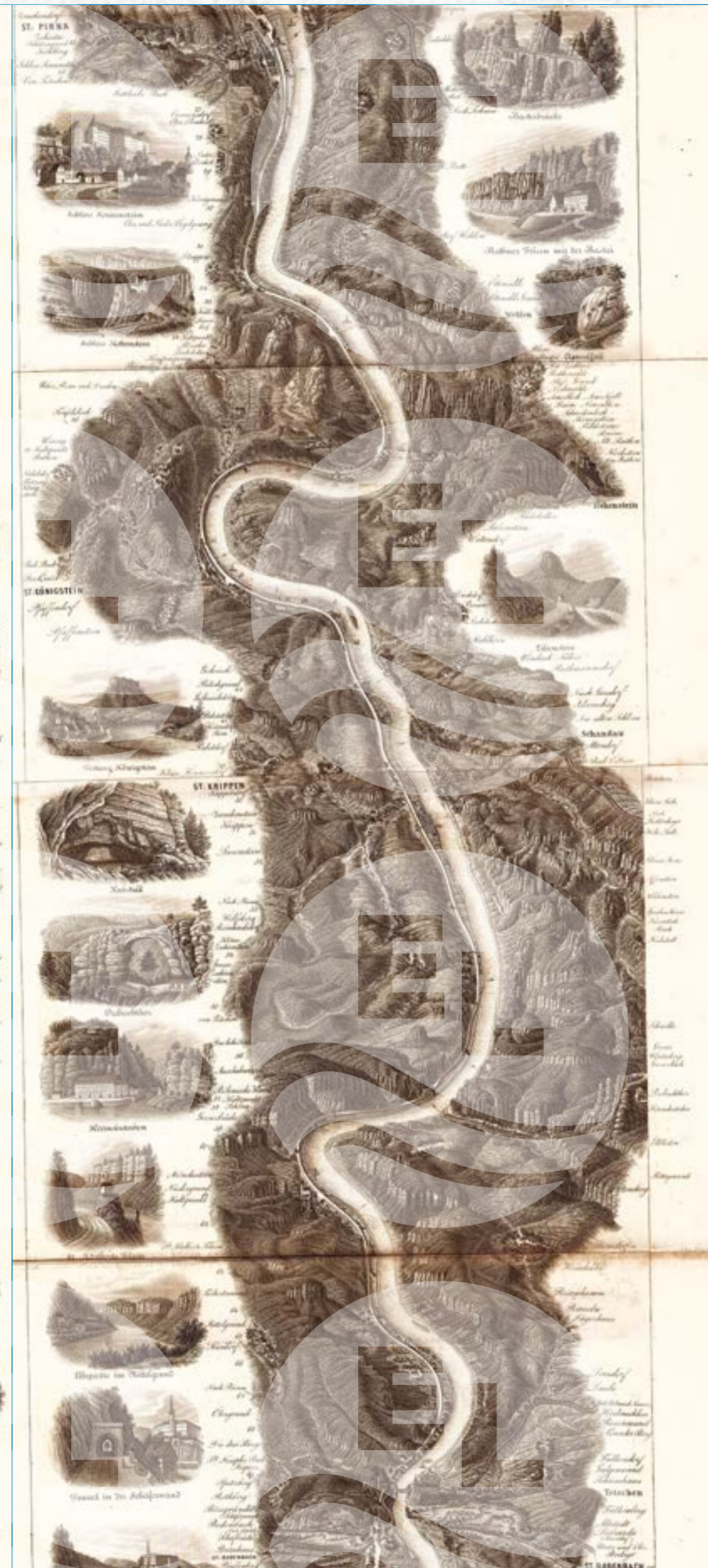
<p> osídlení v krajině, lesy územní, územní železniční stanice, elektrická silnice, železnice </p>	<p> řeka, potok potok, říční náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon </p>	<p> lesní, lesní pole, pole pole, pole pole, pole pole, pole pole, pole </p>	<p> silnice, silnice železnice, železnice náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon </p>	<p> osídlení v krajině územní, územní železniční stanice, elektrická silnice, železnice </p>	<p> řeka, potok potok, říční náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon </p>	<p> lesní, lesní pole, pole pole, pole pole, pole pole, pole pole, pole </p>	<p> silnice, silnice železnice, železnice náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon </p>	<p> osídlení v krajině územní, územní železniční stanice, elektrická silnice, železnice </p>	<p> řeka, potok potok, říční náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon </p>	<p> lesní, lesní pole, pole pole, pole pole, pole pole, pole pole, pole </p>	<p> silnice, silnice železnice, železnice náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon </p>	<p> osídlení v krajině územní, územní železniční stanice, elektrická silnice, železnice </p>	<p> řeka, potok potok, říční náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon </p>	<p> lesní, lesní pole, pole pole, pole pole, pole pole, pole pole, pole </p>	<p> silnice, silnice železnice, železnice náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon náhon, náhon </p>
---	--	---	---	---	--	---	---	---	--	---	---	---	--	---	---

MAPY 1:100 000

Nakladatelství Edu. Fastr v Praze 1946

Dresden und die Eisenbahnbrücke
von der Stadtseite gesehen.

RYBIČKOVA PANORAMATICKÁ MAPA ŽELEZNIČNÍ TRATI Z PRAHY DO DRÁŽĐAN

JOSEF RYBIČKA (1872–1817) pocházel z proslulé české grafické dílny a proslavil se jako ocelorytec krajiny a architektury. Jeho ocelorytinová panoramatická mapa železniční trati z Prahy do Drážďan je považována za nejdokonalější svého druhu. Výřezy ukazují pohledy na vybrané úseky tratě z Drážďan hluboko do Čech. Vydal Karl André v Praze v roce 1858.

RYBIČKAS PANORAMATISCHE KARTE DER EISENBahnSTRECKE AUS PRAG NACH DRESDEN

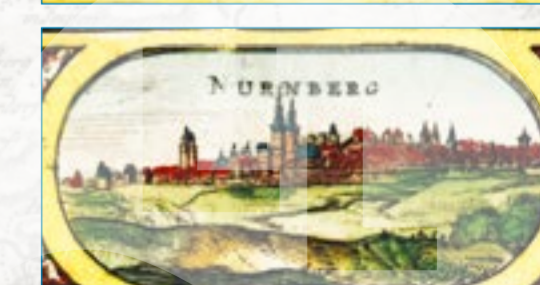
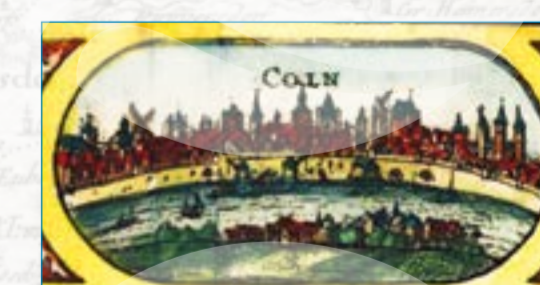
JOSEF RYBIČKA (1872–1817) entstammte einer berühmten tschechischen graphischen Werkstatt und wurde als Stahlstecher von Landschaften und Architektur bekannt. Seine panoramatische Stahlstichkarte der Eisenbahnstrecke aus Prag nach Dresden wird für die beste ihrer Art gehalten. Die Ausschnitte zeigen Ansichten ausgewählter Streckenabschnitte aus Dresden bis tief ins Böhmisches. 1858 in Prag von Karl André herausgegeben.

MÜNZEROVA MAPA NĚMECKÝCH ZEMÍ ZE SCHEDELOVY KRONIKY

HARTMANN SCHEDEL (1440–1514) se narodil v rodině bohatého kupce, v 11 letech osířel a v 16 letech se zapsal na univerzitu v Lipsku a získal titul magistra. Po návratu do Norimberku se věnoval cestování a sbírání knih. Od roku 1470 působil jako městský lékař, do smrti patřil k nejvýznamnějším měšťanům v Norimberku. Bohatě ilustrovaná Schedelova nebo také Norimberská kronika (*Schedelsche Weltchronik*) vyšla roku 1493 v latinském i německém vydání a patří mezi nejkrásnější a nejceněnější prvotisky. V mapě, která je součástí knihy, je z oblasti Českých zemí, označených Boemia a Moravia, zachycen výhled pohraničních hor, město Praha (Praga) a bez pojmenování řeky Labe a Morava. V Míšeňsku (MIXIA) je zachyceno Lipsko (Leipzig). Mapu zhotovil pod názvem *Deutschlandkarte* Schedelův přítel, norimberský lékař a kosmograf HIERONYMUS MÜNZER (1437/47–1508). Kolorovaný dřevorez o rozměrech 57,2 x 39 cm.

MÜNZER'S DEUTSCHLANDKARTE AUS SCHEDEL'S CHRONIK

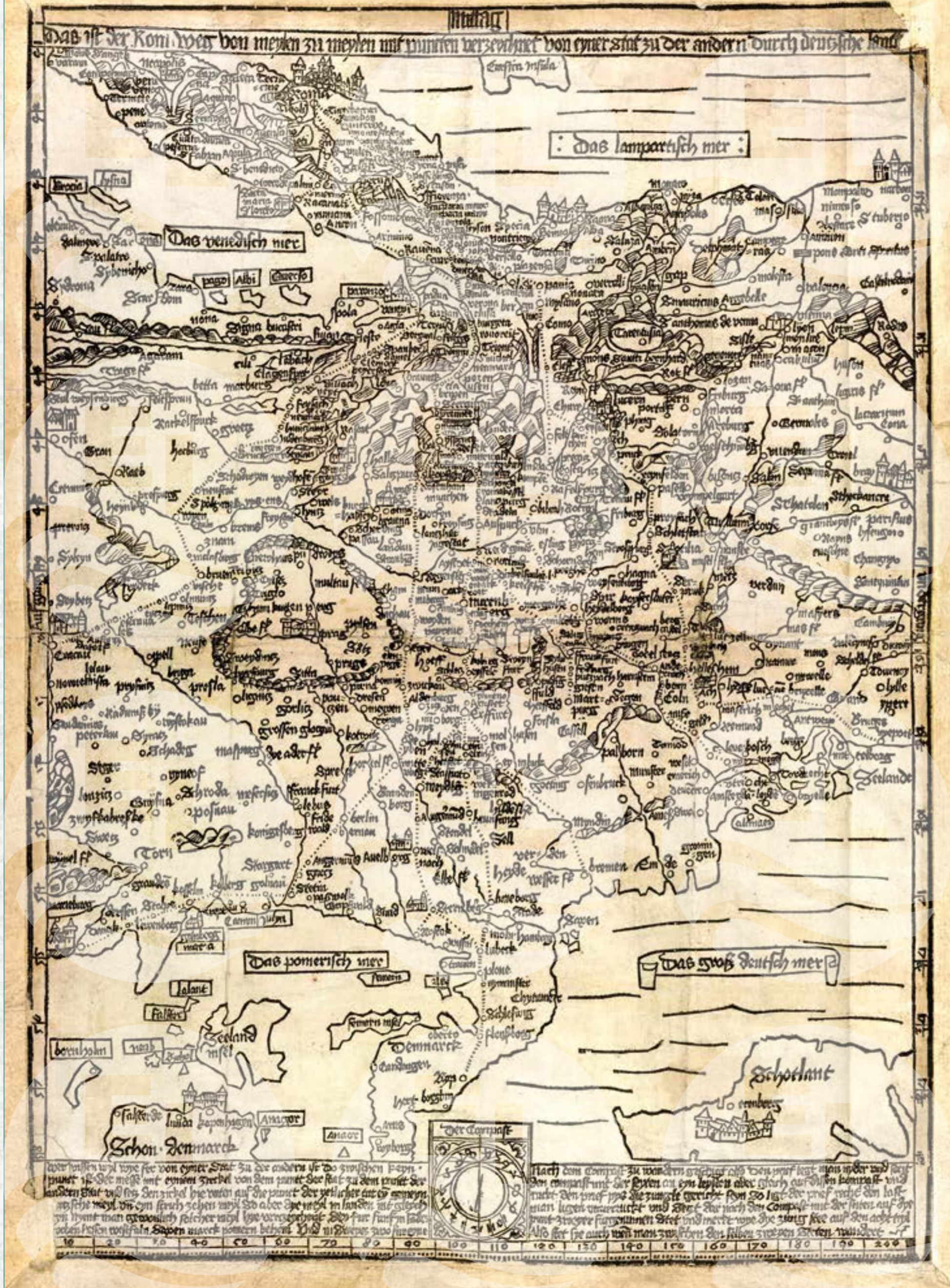
HARTMANN SCHEDEL (1440–1514) wurde in der Familie eines reichen Kaufmannes geboren. Im Alter von elf Jahren verwaiste er, mit sechzehn schrieb er sich an der Universität in Leipzig ein und erwarb hier den Titel eines Magisters. Nach seiner Rückkehr nach Nürnberg befasste er sich mit dem Reisen und Sammeln von Büchern. Ab 1470 war er als Stadtarzt tätig und gehörte bis zu seinem Ableben zu den angesehenen Bürgern Nürnbergs. Die reich illustrierte Schedelsche Weltchronik erschien 1493 in lateinischer sowie deutscher Ausgabe und gehört zu den schönsten und wertvollsten Inkunabeln (Wiegendrucke). In die Karte, die ein Bestandteil der Chronik ist, wurden aus den böhmischen Ländern, die als Boemia und Moravia bezeichnet werden, die Grenzgebirge, die Stadt Praga (Prag, tsch. Praha) und ohne Bezeichnung die Elbe (tsch. Labe) und die March (tsch. Morava) aufgenommen. In MIXIA (das Meißnische) ist Leipzig (tsch. Lipsko) dargestellt. Unter dem Titel *Deutschlandkarte* wurde sie durch Schedels Freund, den Nürnberger Arzt und Kosmograf HIERONYMUS MÜNZER (1437/47–1508) angefertigt. Kolorierter Holzschnitt, 57,2 x 39 cm.

Německá města Heidelberg, Frankfurt nad Mohanem, Kolín nad Rýnem a Norimberk z rámové výzdoby Speedovy mapy Německa z roku 1626.

Die deutschen Städte Heidelberg, Frankfurt am Main, Köln und Nürnberg in dem Rahmendeckel der Karte Deutschlands von 1626.

PTOLEMAIOVA GERMANIA MAGNA

CLAUDIUS PTOLEMAIOS (85–168) byl významný geograf, astronom a matematik, římský občan žijící v egyptské Alexandrii, původem však Řek. Koncem poloviny 2. stol. vytvořil spis *Geografické hypogésis*, do kterého zanesl zeměpisné poznatky o tehdy známém světě, který z naprosté většiny nikdy neviděl. Spis neobsahuje mapy,

ale k topografickým názvům připojil vedle sloupečku zeměpisné souradnice měřené od ferského nultého poledníku. Informace čerpal z lodních zápisů, cestovních záznamů kupců, ze zpráv o vojenských výpravách a v menší míře z literárních děl. Ptolemaiova *Hypogésis* se těšila velké oblibě v době renesance. Tehdy také vznikla rukopisná

kolorovaná mapa uložená v polské národní knihovně ve Varšavě, kterou v knize prezentujeme. Za jejího autora je považován Nicolaus Germanus (asi 1420–1490), benediktník z Reichenbachu v Dolním Rakousku působící v Itálii, kde psal knihy pro vévodu Borsu d'Este a později pro papěže Pavla II. Poměrně přesně lze identifikovat řeky a některá

pohoří, u sídel je situace složitější. Tak například Labe nese popisek *albis fl.*, Visla – *istula f.* a Dunaj – *Danubius fl.* V mapě snadno lokalizujeme pohoří *Gabreta silva*, které asi ukazuje Bavorský les a Šumavu, nebo horstvo *Suedete monte* pravděpodobně označující Krušné hory a Krkonoše.

GERMANIA MAGNA VON CLAUDIUS PTOLEMAÜS

CLAUDIUS PTOLEMAÜS (85–168) war ein bedeutender Geograph, Astronom und Mathematiker. Er war ein in Alexandrien lebender Bürger Roms, von seiner Abstammung her war er aber Grieche. Ende des zweiten Jahrhunderts verfasste er das Werk *Geographiké hypogésis*, in dem er geographische Erkenntnisse über die damals bekannte Welt zusammenfasste, die er meistens nie gesehen hat. Die Schrift beinhaltet keine

Karten, zu den topographischen Namen gab er aber in einer Spalte die Koordinaten ein, die von dem Ferro-Meridian gemessen wurden. Seine Kenntnisse gewann er aus Eintragungen in Logbüchern, aus Reiseberichten der Kaufleute, aus Berichten über Feldzüge und in einem geringeren Maß aus literarischen Werken. Seine *Hypogésis* erfreute sich einer großen Beliebtheit in der Zeit der Renaissance. Damals entstand auch eine, in

der polnischen Nationalbibliothek in Warschau aufbewahrte kolorierte Manuskriptkarte, die hier abgebildet wird. Für ihren Verfasser wird der in Italien wirkende Benediktiner aus Reichenbach in Niederösterreich Nicolaus Germanus (etwa 1420–1490) gehalten, der in Italien Bücher für den Herzog Borsu d'Este und später für Papst Paul II. schrieb. Relativ genau können Flüsse und manche Gebirgszüge identifiziert

werden, im Fall von Siedlungen ist es schwieriger. So tragen zum Beispiel die Elbe die Überschrift *albis fl.*, die Weichsel (tsch. *Wisla*, pl. *Wisła*) – *istula f.* und die Donau (tsch. *Dunaj*) – *Danubius fl.* Einfach zu finden ist der Gebirgszug *Gabreta silva*, der vermutlich den Bayerischen Wald und den Böhmerwald darstellt, oder der Gebirgszug *Suedete monte*, der scheinbar das Erzgebirge und das Riesengebirge darstellen soll.

ETZLAUBOVA CESTOVNÍ MAPA STŘEDNÍ EVROPY / strana 76

Cestovní mapu střední Evropy orientovanou k jihu v měřítku 1 : 5 300 000 zpracoval norimberský kartograf, výrobce kompasů a cestovních pomůcek ERHARD ETZLAUB (1460–1532) v Milostivému létu 1500, kdy do Říma směřovali pouťníci a řídili se mapami

svyznačením silničních vzdáleností v milcích. Německo je zachyceno poměrně podrobně, ve studované oblasti a jejím blízkém okolí lokalizujeme Žitavu (*Sitta*), Zhořelec (*gorlice*) a Budyšín (*Paucen*) v Horní Lužici, v Sasku Pirnu (*Pirna*), Drážďany (*Dresen*) a Míšeň (*meysen*). Čechy

autor vyznačil charakteristickým vřemcem pohraničních horských pásem, zakreslil a popsal Vltavu (*multau fl*) a Labe (*Elbe fl*). V severozápadních Čechách jsou zachycena města Most (*Prigs*) a Zatec (*Saaz*). Moravu protíná cesta, směřující z Krakova (*Cracau*) přes Olomouc

(*olmuntz*) a Brno (*bruen*) do Vídně (*Wien*) a dále k jihu do Říma (*Roma*). Silniční trasy zobrazují tečky, jejichž vzdálenost je jedna německá míle, tj. cca 7,42 km. Dřevorez, 36 x 29 cm.

ETZLAUBS ROMWEG-KARTE / Seite 76

Die nach Süden ausgerichtete Romweg-Karte im Maßstab 1 : 5 300 000 wurde durch den Nürnberger Kartografen, „Kompassbauer“ und Hersteller von Reisezubehör ERHARD ETZLAUB (1460–1532) anlässlich des Heiligen Jahres 1500 erstellt, in dem Pilger nach Rom strömten und sich nach Karten orientierten, auf denen die Straßenentfernungen

in Meilen angegeben wurden. Deutschland ist hier relativ im Detail dargestellt. In der Euroregion Elbe/Labe und ihrer näheren Umgebung können somit Sitta (Žitava, tsch. Žitava), gorlice (Görlitz, tsch. Zhořelec), Paucen (Bautzen, tsch. Budyšín) in der Oberlausitz, Pirna (Prima, tsch. Perno), Dresen (Dresen, tsch. Drážďany) und meysen (Meißen,

tsch. Míšeň) in Sachsen verortet werden. Böhmen wurde durch das charakteristische Grenzgebirge dargestellt. Auch der multau fl. (Moldau, tsch. Vltava) und der Elbe fl. (Elbe, tsch. Labe) wurden mit eingezeichnet. In Nordwestböhmen wurden die Städte Prigs (Brix, tsch. Most) und Satz (Satz, tsch. Zatec) mit aufgenommen. Durch Mähren führt ein Weg

aus Cracau (Krabau, pl. Kraków) über olmuntz (Olmütz, tsch. Olomouc) und bruen (Brünn, tsch. Brno) nach Wien und weiter gegen Süden nach Roma (Rom). Die Straßen werden mit punktierten Linien dargestellt, deren Entfernung eine deutsche Meile, das heißt 7,42 Kilometer beträgt. Holzschnitt, 36 x 29 cm.

AUGUSTOVA RUKOPISNÁ MAPA SASKA

Dráždany (Dresden), Stolpen (Stolpen) a na nepopsané říčce Červené Bystrici ležící Dippoldiswalde (Dippoldiswalde) na rukopisné mapě Saska kurfiřta Augusta z roku 1584. Zajímavé je označení světových stran: Mitternacht – sever, Morgen – východ, Mittag – jih a Abend – západ. Sekce 16. SLUB Dresden.

DIE MANUSKRIPTKARTE SACHSENS DES AUGUST VON SACHSEN

Dresden, Stolpen und die an der nicht beschrifteten Roten Weißeritz liegende Stadt Dippoldiswalde (Dippoldiswalde) auf der Manuskriptkarte, die im Auftrag des sächsischen Kurfürsten August 1584 erstellt wurde. Interessant ist die Bezeichnung der Himmelsrichtungen: Mitternacht – Norden, Morgen – Osten, Mittag – Süden und Abend – Westen, Sektion 16. SLUB Dresden.

ORTELIOVA MAPA MÍŠEŇSKA A LUŽICE / strana 79

MISNIAE ET LVSATIAE TABVLA descripta à M. Bartholei Sculteto Gorlit – mapa Míšeňska a Lužice kreslená podle předlohy BARTOLOMĚJE SCULTETA (1540–1614), matematika, astronom a kartografa ze Zhořelce – tak uvedl mapu ABRAHAM ORTELIUS (1527–1598), kterou v roce 1573, čtyři roky po jejím vzniku, zařadil do svého atlasu Theatrum Orbis Terrarum (Divadlo světa). Mapu bez legendy rozšířil o území Saska podle Crigingera, zorientoval ji severem k západu, a proto je pro českého čtenáře zajímavá zejména její pravá část, kterou zasahuje hluboko na území Čech až k Praze (Praga). Labe (Albis flu., Elbe flu.) tvořící osu celé mapy tak spolu s Vltavou teče velmi neobvykle k levému okraji mapy, protéká Nymburkem

(Limburg), Brandýsem nad Labem (Brandelstein), Litoměřicemi (Leutmeritz), Ústím nad Labem (Ausche), Děčínem (Tetzen). Za pevnosti Königstein (Königstein), zbudované v polovině 16. století, řeka pokračuje Sakslem do Drážďan (Dresden) a dále na Míšeň (Meissen) a Wittenberg (Wittenberg). Velmi podrobně a přesně je zmapováno Pohoří, zejména pramenná oblast Ohře (Egra flu.) – horský masiv Smrčín (Fichtelberg) zachyceny výrazně kopcekovou metodou. Scultetus – autor původní mapové předlohy – neopomněl zakreslit řeku Toplou (Topel fl.), která se u Karlových Varů (Carolsbad) vlévá do Ohře (Egra flu.). Krásná a velmi působivá mapa. Kolorovaná mědirtina, 21 x 28,8 cm. Antverpy, 1573.

DIE KARTE DES MEISSNISCHEN UND DER LAUSITZ VON ABRAHAM ORTELIUS / Seite 79

MISNIAE ET LVSATIAE TABVLA descripta à M. Bartholei Sculteto Gorlit – Die Karte des Meißnischen und der Lausitz, gezeichnet nach der Vorlage des Mathematikers, Astronomen und Kartografen aus Görlitz, BARTHOLOMÄUS SCULTETUS (1540–1614), die er 1573, vier Jahre nach ihrer Entstehung, in seinen Atlas Theatrum Orbis Terrarum mit aufnahm. Die Karte ohne eine Legende erweiterte er um das Gebiet von Sachsen nach der Vorlage von Criginger. Den Norden der Karte richtete er gegen Westen aus. Für den tschechischen Leser ist somit insbesondere ihr rechter Teil von Interesse, der tief ins Böhmisches, bis nach Praga (Prag, tsch. Praha) reicht Der Albis flu., Elbe flu. (Elbe, tsch. Labe) bildet die Achse der gesamten Karte und fließt so zusammen mit der Moldau durch Limburg (Nimburg, auch Neuenburg an der Elbe, tsch. Nymburk), Brandelstein (Brandelstein an der Elbe,

tsch. Brandýs nad Labem), Leutmeritz (Leitmeritz, tsch. Litoměřice), Ausche (Ausgitz, tsch. Ústí nad Labem), Tetzen (Tetschen, tsch. Děčín) ungewöhnlich zum linken Kartenrand. Hinter der in der Hälfte des 16. Jahrhunderts erbauten Festung Königstein (Königstein), fließt die Elbe weiter durch Sachsen nach Dresden und weiter nach Meissen und Wittenberg. Sehr detailliert und genau wurde das Egerland, insbesondere das Quellgebiet des Egra flu. (Eger, tsch. Ohře) aufgenommen – mit „Fichtelberg“ ist hier das Fichtelgebirge, tsch. Smrčiny, gemeint. Scultetus, der Verfasser der ursprünglichen Kartenvorlage, vergaß auch nicht den Topel fl. (Tepl, tsch. Teplá) aufzunehmen, der bei Carolsbadt (Karlsbad, tsch. Karlovy Vary) in den Egra flu. (Eger, tsch. Ohře) mündet. Eine wunderschöne und beeindruckende Karte. Kolorierter Kupferstich, 21 x 28,8 cm. Antwerpen, 1573.

QVOD PICTA EST PARVA GERMANIA TOTA TABELLA: ET LATVS ITALIE GELIDAS QVOD PROSPICIT ALPES: SAVROMATVM QVE TRVCEVS POPVLI: GENTES QVE PROFVNDO VICINE ADRIACO: PELOPVS REGNVM QVE VETVSTI: PANNONIOS ET FVNDIT AGROS QVA FRIGIDVS HISTER: ATQVE LICAONIOS TERRARVM QVICQVVD IN AXES VERGIT: ET EQVOREAS RHODANVS QVA VERBERAT VNDAS: ET MVLTAE PVNCTIS VRBES VILLE QVE NOTATE: GRACIA SIT CVSE NICOLAO: MVRICE QVONDAM QVI TYRIO CONTECTVS ERAT: SPLENDOR QVE SENATVS INGENS ROMANI: NVLLI EXPLORATA PRIORVM: ET LOCA QVI MODICO CELARI IVSSIT IN ERE.

KUSÁNSKÉHO MAPA STŘEDNÍ EVROPY

MIKULÁŠ KUSÁNSKÝ (1401–1464), vlastním jménem Johann Chrypsff (Krebs), byl církevní hodnostář a diplomat, renesanční filozof, teolog a všestranný učenec, který silně ovlivnil novověké myšlení včetně J. A. Komenského. Byl největším evropským myslitelem 15. století. Narodil se v německém Kues na řece Mosel jako syn zámožného měšťana, loďáře a obchodníka s vínem Johanna Krebse. Protože nechtěl být obchodníkem, odešel ve dvanácti letech z domova k hraběti Manderscheidovi a s jeho synem odejel do holandského Deventeru, kde vstoupil do řádové školy „Bratři společného života“. Od roku 1416 studoval na univerzitě v Heidelbergu a v letech 1417–1422 v Padově práva. Zajímal se však více o teologii, filozofii a přírodní vědy. Zde se seznámil s významným matematikem Paolo Toscanellim a s budoucím kardinálem Giulianem Cesarinim. Po návratu do Německa prohrál svůj první soudní proces a věnoval se už jen filozofii a církevní službě. Roku 1448 se stal kardinálem a snažil se o reformy církve v Německu. Pro jeho zásadovost se ho odpůrci pokusili roku 1452 otrávit. V posledních letech svého života se jako biskup v Brixenu věnoval hlavně filozofii a vědám. Zemřel na jedné ze svých cest v severoitalském Todi. Je pohřben v bazilice San Pietro in Vincoli v Římě. Je autorem jedné z prvních map střední Evropy. Mapový list, který je též známý jako Eichstädtská mapa, je většinou datován k roku 1491. Eichstädt vznikl ale již kolem roku 1450. Mapa vznikla z různých dobových zdrojů a osobních znalostí autora. Její vzhled ovlivnil Mikuláš Germanus. Byla tištěna technikou mědirytu, velikost desky je 40,3 x 55,2 cm. První výtisk mapy vznikl v Římě, až později byla mapa, která má měřítko 1 : 6 500 000, tištěna na území dnešního Německa. Název mapy v českém jazyce zní: *Toto je malý náčrt celé Germanie*. Mapa má lichoběžníkový tvar, který je dále rozšířen za mapový rám. Pořadí jsou znázorněna shledky či pásy nestínovaných kopců, řeky dvojtloučarou a sídla kružkem s tečkou uprostřed. K této značce je připojena kresba věžovitých staveb u větších sídel je to více staveb. Ve střední Evropě lokalizujeme územní celky – Fojtsko (FOITLANDIA), Míšeňsko (MISNA), Durynsko (TURYNCA), Čechy (BOHEMIA), Morava (MORAVIA) a Slezsko (SLESIA). Faksimile. Praha, 1895.

PARVA GERMANIA TOTA TABELLA – DIE KARTE MITTELEUPAS VON NICOLAUS CUSANUS

NICOLAUS CUSANUS (1401–1464), mit eigenem Namen Johann Chrypsff (Krebs), war ein kirchlicher Würdenträger, Diplomat und Philosoph der Renaissance, zudem Theologe und ein universell gebildeter Gelehrter, der sehr stark das Denken der Neuzeit, einschließlich des Johanns Amos Comenius beeinflusste. Er war der größte Denker des 15. Jahrhunderts. Er wurde im deutschen Kues an der Mosel als Sohn des wohlhabenden Bürgers, Schiffers und Weinhändlers Johann Krebs geboren. Weil er kein Kaufmann werden wollte, ging er mit zwölf Jahren zum Grafen Manderscheid. Mit dessen Sohn reiste er in das Holländische Deventer, wo er der Ordenschule der Brüder vom gemeinsamen Leben beitrug. Seit 1416 studierte er an der Universität in Heidelberg und in den Jahren 1417–1422 in Padua Rechtswissenschaften. Er interessierte sich aber mehr für Theologie, Philosophie und Naturwissenschaften. Hier lernte er den bedeutenden Mathematiker Paolo Toscanelli und den zukünftigen Kardinal Giuliano Cesarini kennen. Nach seiner Rückkehr nach Deutschland verlor er seinen ersten Gerichtsprozess und befasste sich weiterhin nur noch mit der Philosophie und dem Kirchendienst. 1448 wurde er zum Kardinal ernannt und bemühte sich um eine Reform der Kirche in Deutschland. Wegen seiner Prinzipienfestigkeit versuchten seine Widersacher, ihm im Jahre 1452 zu vergiften. Als Bischof in Brixen (Bressanone) widmete er sich in den letzten Jahren seines Lebens insbesondere der Philosophie und den Wissenschaften. Er starb während einer seiner Reisen im Norditalienischen Todi. Beigesetzt wurde er in der Basilika San Pietro in Vincoli in Rom. Er ist der Verfasser einer der ersten Karten von Mitteleuropa. Das auch als Eichstätt Ausgabe der Cusanus-Karte bezeichnete Kartenblatt datiert 1491. Zu entstehen begann es aber bereits um 1450. Die Karte entstand auf Grundlage verschiedener zeitgenössischer Quellen sowie der persönlichen Kenntnisse ihres Verfassers. Durch die Gestaltung der Karte wurde Nicolaus Germanus beeinflusst. Sie wurde als Kupferstich gedruckt, die Abmessungen der Platte sind 40,3 x 55,2 Zentimeter. Die ersten Ausdrücke entstanden in Rom, erst später wurde die Karte im Maßstab 1 : 6 500 000 auf dem Gebiet des heutigen Deutschlands gedruckt. Der Titel der Karte lautete parva Germania tota tabella (kleine Tafel von ganz Germanien). Die Karte hat eine Trapezform, die sich weiter außerhalb des Kartenrahmens erstreckt. Die Gebirgszüge werden mit Ansammlungen oder Zügen von nicht schattierten Bergen, Fließgewässern mit einer doppelten Linie und Stellungen mit einem kleinen Ring mit einem Punkt in der Mitte dargestellt. Neben dieser Signatur befindet sich die Abbildung eines turmartigen Bauwerkes, bei größeren Städten sind es mehrere Bauwerke. In Mitteleuropa können FOITLANDIA (Vogtland), MISNA (das Meißnische), TURYNCA (Thüringen, tsch. Durynsko), BOHEMIA (Böhmen, tsch. Čechy), MORAVIA (Mähren, tsch. Morava) und SLESIA (Schlesien, tsch. Slezsko) unterschieden werden. Faksimile. Prag, 1895.

WALDSEEMÜLLEROVA
MAPA NĚMECKA

Mezi léty 1490–1507 nevyšlo žádné vydání Ptolemaiovy Geographie, ale v roce 1513 byl ve Štrasburku vytištěn atlas, který obsahoval 20 nových map sestavených MARTINEM WALDSEEMÜLLEREM (1472–1521), kanovníkem v kostele v St. Dié ve Vogézách a významným kartografem. Jeho dřevorezová mapa střední Evropy ukazuje v popisovaném regionu například Drážďany (dresen), Freiberg (fribarg), Míšeň (misna), Most (pruga) a Litoměřice (leitmeritz).

TABULA MODERNA
GERMANIE – DIE
WALDSEEMÜLLERKARTE
VON DEUTSCHLAND

Zwischen 1490–1507 erschien keine Ausgabe der Geographie von Ptolemäus. 1513 wurde aber in Straßburg ein Atlas gedruckt, der 20 neue Karten beinhalten, die vom Kanoniker der Kirche St. Dié in den Vogesen und bedeutenden Kartografen MARTIN WALDSEEMÜLLER (1472–1521) zusammengestellt wurden. Seine Holzschnittkarte Mitteleuropas zeigt in der hier beschriebenen Region zum Beispiel dresen (Dresden, tsch. Drážďany), fribarg (Freiberg), misna (Meißen, tsch. Míšeň), pruga (Brieg, tsch. Most), und leitmeritz (Leitmeritz, tsch. Litoměřice).

Postavy z rámové výzdoby Speedovy mapy Německa z roku 1626.

Figuren aus dem Schmuck der Karte Deutschlands von 1626.

ORTELIOVA HISTORICKÁ MAPA NĚMECKA

ABRAHAM ORTELIUS (1527–1598): Zobrazené území představuje prostor římské provincie Germania Magna. Informace o existenci objektů v území pocházejí zřejmě od římských historiků Plinia (Plinio) a Tacita (Tacito), kteří jsou zmíněni v horního okraje mapy. Poloha objektů však byla upravena tak, aby odpovídala znalostem o topografii střední Evropy poloviny 16. století. Z informací uvedených v mapovém poli lze usuzovat, že ačkoliv Římané Germáni nikdy zcela neovládli, disponovali o ní poměrně rozsáhlými znalostmi, jež mohly pocházet z příležitostných vojenských výpadů a od kupců, kteří se pohybovali za hranicemi římské říše. Uprostřed listu najdeme Čechy (Boiemum et Baemi) ohraničené ze všech stran horami – např. Suditi montes (Krušné hory), Semana Silva (Český les, podle některých autorů hora Říp), Gabreta Silva (Šumava, Novohradské hory nebo Klet) a na severu Asciburgius Mons (zde snad Krkonoše, podle některých autorů vrch Oskobrh [„aska berg“ = jasanová hora] – významný orientační bod poděbrádkého Polabí). Krahové uspořádání pohraničních hor připomíná kráter, který vzniká po dopadu meteoritu, a dokonaleho kruhového tvaru české kotliny si všiml již kolem roku 1610 italský astronom Galilei, který ve své spisu *Sidereus Nuncius* (Hvězdný posel) píše: „... Je zde jinde věc, kterou nesmím vynechat, a to z toho důvodu, že jsem ji pozoroval ne bez určitého údivu, téměř ve středu Měsíce je zde prohlubeň širší než ostatní a dokonale kruhového tvaru. Podle světla a stínu nabíjí tentýž vzhled, jaký by nám poskytl Čechy, kdyby byly uzavřeny ze všech stran velmi vysokými horami uspořádanými přesně do kruhu...“ Území popisovaného euraeogionu Labe bylo ve starověku osídleno germánskými kmeny Hermundurů (HERMUNDURI), Vandalů (VANDALICI) a keltským kmenem Bójů (BOIEUM et BAEMI). List pochází z dějepisného přívazku – *Parerga*, kterým Ortelius rozšířil některá vydání svého atlasu *Theatrum Orbis Terrarum*. Má měřítko 1 : 3 500 000, rozměry 45,5 x 36 cm a vyšel ve dvou variantách. Z této měděné desky bylo pořízeno pouze 400 kopií, mapa je tak dnes velmi vzácná. Téměř identickou mapu vydávali v letech 1618–1680 Orteliovi následovníci Blaeu a Janssonius. Kolorovaná mědirytina. Amsterdam, 1590/92.

Die historische Deutschlandkarte von ABRAHAM ORTELIUS

ABRAHAM ORTELIUS (1527–1598): Das dargestellte Gebiet stellt den Raum der römischen Provinz Germania Magna dar. Die Kenntnisse über das Bestehen von Objekten in dem Raum stammen vermutlich von den römischen Historikern Plinius (Plinio) und Tacitus (Tacitus), die am oberen Rand der Karte erwähnt werden. Die Lage der Objekte wurde aber so angepasst, dass sie Kenntnis über die Topographie Mitteleuropas in der Hälfte des 16. Jahrhunderts entspricht. Aus den in dem Kartenfeld dargestellten Informationen kann geschlossen werden, dass, obwohl die Römer die Germania nie ganz beherrschten, sie aber doch über relativ umfangreiche Kenntnisse über dieses Gebiet verfügten, deren Grundlage gelegentliche Feldzüge und Kenntnisse der Kaufleute sein konnten, die sich jenseits der Grenze des Römischen Reiches aufhielten. In der Mitte des Kartenblatts befindet sich Boiemum et Baemi (Böhmen, tsch. Čechy), von allen Seiten mit Bergen umringt: Suditi montes (Erzgebirge, tsch. Krušné hory), Semana Silva (Böhmischer Wald / Oberpfälzer Wald, tsch. Český les, manchen Autoren nach handelt es sich aber um den Georsberg, tsch. Říp), Gabreta Silva (Böhmerwald (tsch. Šumava), Glatzer Bergland (tsch. Novohradské hory), oder der Schöninger (tsch. Klet), im Norden dann Asciburgius Mons (hier vermutlich das Riesengebirge (tsch. Krkonoše), manchen Autoren nach der Wolfsberg, der im tsch. neben Vlkovský kopec (wsk. Wolfkopec = Berg, am. des Übersetzers) mehr Oskobrh (spricht: oschokobrh) genannt wird („aska berg“ = Eschenberg) und ein bedeutender Orientierungspunkt des Elblandes (tsch. Polabí) bei Podiebrad (tsch. Poděbrady) ist). Die kreisförmige Gestaltung der Grenzgebirgszüge erinnert an einen Krater, der nach einem Meteoriteneinschlag entstand. Diese vollkommene Form des Böhmisches Beckens bemerkte bereits 1610 der italienische Astronom Galilei, der in seiner Schrift *Sidereus Nuncius* (Der Sternbote) folgendes schreibt: „... Es ist hier eine andere Sache, die ich nicht weglassen darf, und zwar, weil ich sie nicht ohne einer bestimmten Verwunderung beobachten konnte: Fast im Mittelpunkt des Mondes befindet sich hier eine mehr als andere breite Vertiefung mit einer vollkommen kreisförmigen Gestalt. Dem Licht und dem Schatten nach bietet sie denselben Anblick, den uns Böhmen bieten würde, wäre es von allen Seiten durch sehr hohe, genau in einem Kreise geordnete Gebirge eingeschlossen...“ Das Blatt stammt von der geschichtlichen *Parerga*, um die Ortelius manche Ausgaben seines Atlas *Theatrum Orbis Terrarum* erweiterte. Das Blatt hat einen Maßstab von 1 : 3 500 000, Abmessungen 45,5 x 36 Zentimeter und erschien in zwei Varianten. Von dieser Kupferplatte wurden nur 400 Kopien angefertigt, somit ist die Karte heute sehr selten. Eine fast identische Karte wurde zwischen 1618–1680 durch die Nachfolger von Ortelius, Blaeu und Janssonius, herausgegeben. Kolorierter Kupferstich. Amsterdam, 1590/92.

Dráždany (Dresen) a Míšeň (Misno) na dřevěné mapě střední Evropy bavorského kosmografa Sebastiana Münstera z roku 1542.

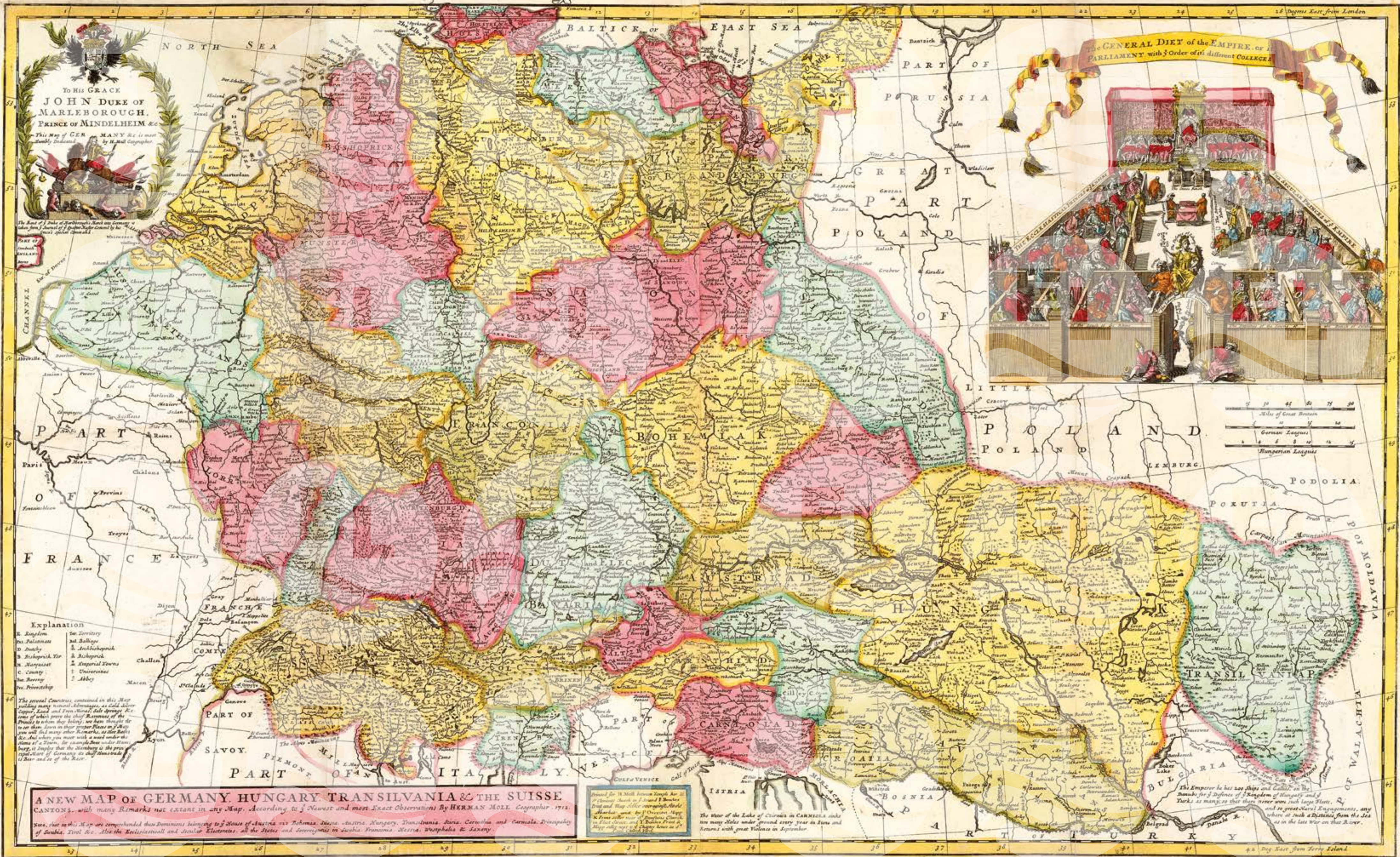
Dresen (Dresden) und Misna (Meißen) auf einer Holzschnittkarte Mitteleuropas vom Boster Kosmographen Sebastian Münster von 1542.

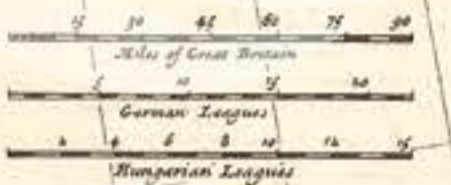
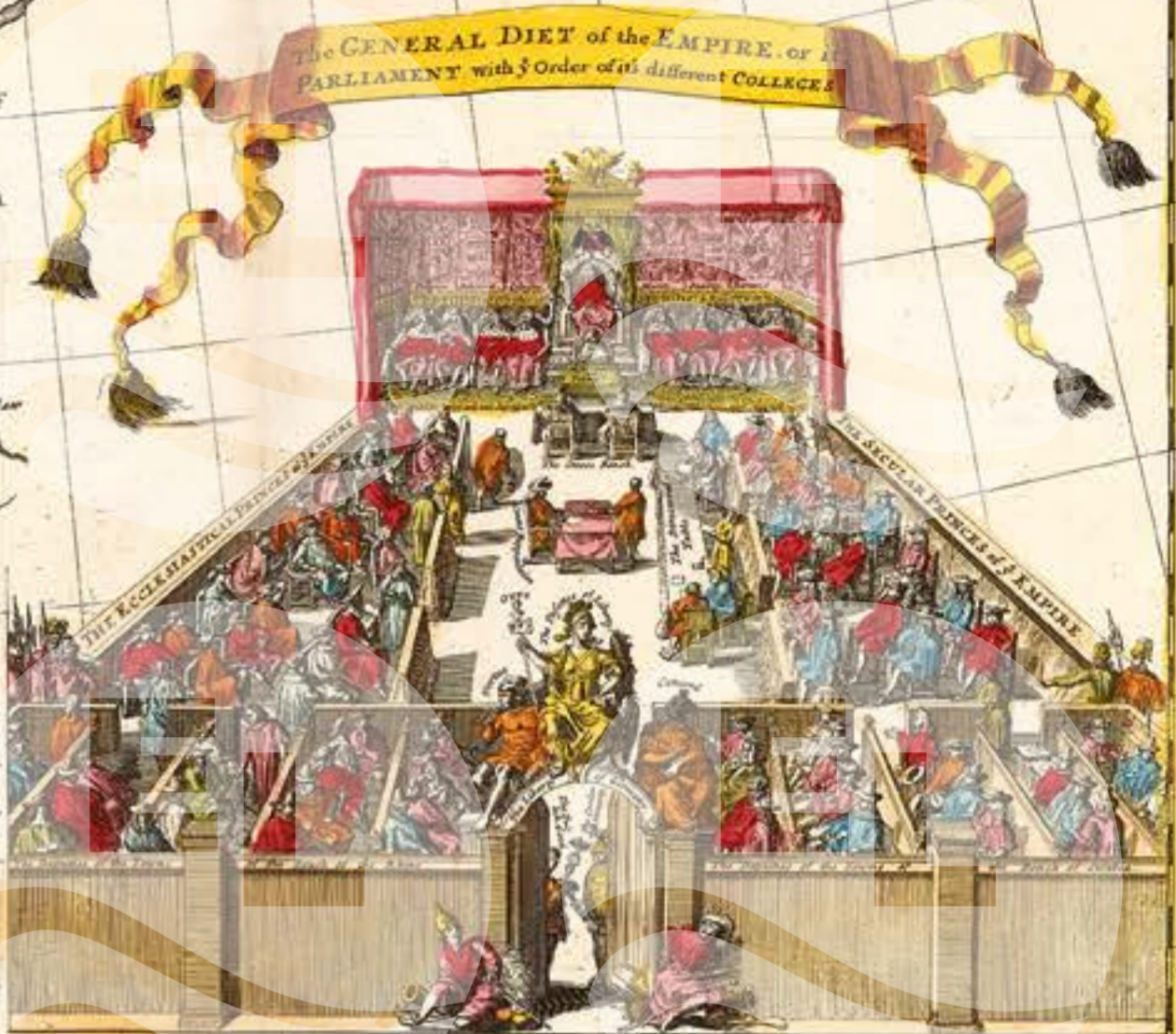
Asiari	Larnari
Amerienses	Lani
Amisani	Luy, nisi sint
Aravici	Ligg
Atuari, nisi	Marrugi, nisi
sint Ansurii	Mugilones
Aviones	Nisui, nisi sint
Ballonoti	Vaspetes
Butones, nisi	Poemina castra
sint Gucones	Quadruburgum
Calydonia	Rauyngi
Caracates	Rielya
Carini	Scaethi
Caulici	Sibini
Chauli	Solumum
Cinecia	Suarbons, nisi
Cuby, nisi sint	sint Pharodeni
Uthi	Subaty
Forti	Toeny
Fosi	Vastomarius
Guarni	Vasviodurum
Harmi	Zumi

Locorum vocabula circa Caroli Magni tempora primum nata, inter vetusta non numero, ea tamen nec in ipsa tabula, neque hic seorsum nominare visum fuit.

DN. IACOBO MONAVIO SILESIO PATRICIO VRATISLAVIENSI, VIRO ET ERVDITIONE ET HVMANITATE ORNATISSIMO, ABRAHAMVS ORTELIVS HOC MVTVAE AMICITIAE MONVMENTVM LIBENS DONABAT DEDICABATQVE.

TO HIS GRACE
JOHN DUKE OF MARLEBOROUGH,
 PRINCE OF MINDELHEIM &c
This Map of GERMAN Y &c is most humbly dedicated
 by H. Wall Geographer.

- Explanation**
- R. Kingdom
 - Pa. Palatinat
 - D. Duchy
 - B. Bishoprick
 - H. Marquisat
 - C. County
 - Pr. Principality
 - Im. Territory
 - Im. Ballew
 - A. Archbishopric
 - B. Bishopric
 - Imperial Towns
 - Universities
 - Abbeys

The several Countries contained in this Map
 yielding many natural Advantages, as Gold, Silver,
 Copper, Lead, and Iron Miners, Salt Springs, &c.
 some of which were the chief Richness of the
 Princes to whom they belong, we have thought fit
 to set them down in their proper Places, as they
 were with many other Remarks, as the Salt
 &c. And where you meet with a word under the
 Name of a Town, for example Beer under Han-
 nover, it implies that the same is the principal
 Staple of Germany in that Province
 is Beer and so of the Rest.

A NEW MAP OF GERMANY HUNGARY TRANSILVANIA & THE SUISE
 CANTONS, with many Remarks not extant in any Map. According to the Newest and most Exact Observations By **HERMAN MOLL** Geographer. 1714.

Note, that in this Map are comprehended those Dominions belonging to the House of Austria, viz. Bohemia, Silesia, Austria, Hungary, Transylvania, Servia, Carinthia and Carniola, Principality of Sardinia, Tyrol &c. Also the Ecclesiastical and Secular Electorates, all the States and Sovereigns in Swabia, Franconia, Westphalia & Saxony.

Printed for W. Moll between Temple Bar & St. Dunstons Church in Fleet Street, in a Shop over against the Old Swan, in the Strand, in the City of London.

The Water of the Lake of Constance in CARNIOLA sends
 five many Miles under Ground every year in June and
 returns with great Violence in September.

The Emperor he has 200 Ships and Gallies on the
 Danube for the Defence of Kingdom of Hungary and of
 Turk: as many, so that there never were such large Fleets,
 and so great Wars Engagements, any
 where at such a Distance from the Sea
 as in the late War on that River.

OPEVNĚNÁ MĚSTA KRÁLOVSKÁ BEFESTIGTE KÖNIGLICHE STÄDTE		VESNICE S KOSTELEM DÖRFER MIT KIRCHE	
OPEVNĚNÁ MĚSTA BEFESTIGTE STÄDTE		ZÁJEZDNÍ HOSTINCE GASTWIRTSCHAFTEN	
NEOPEVNĚNÁ MĚSTA UNBEFESTIGTE STÄDTE		KLÁŠTERY KLÖSTER	
MĚSTEČKA S TRHY MARKTFLECKEN		ZŘÍCENINY HRADŮ BURGRUINEN	
ZÁMKY, PANSKÁ A RYTÍŘSKÁ SÍDLA SCHLÖSSER, HERRSCHAFTS- UND RITTERSITZE		OSAMĚLÉ KOSTELY, KAPLE ALLEN STEHENDE KIRCHEN, KAPELLEN	
MĚSTEČKA SE ZÁMKEM STÄDTE MIT SCHLOSS		POŠTOVNÍ STANICE POSTSTATIONEN	
VESNICE BEZ KOSTELA DÖRFER OHNE KIRCHE		LÁZNĚ BÄDER	

Vysvětlivky

Erläuterungen

Dráždany (Dresden) na poštovní mapě Německa Homannových dědiců z roku 1764.

Dresden auf der Postlandkarte Deutschlands von Homanns Erben, 1764.

Česko-saské pomezí na Schenkově poštovní mapě Německa z roku 1750.

MOLLOVA MAPA NĚMECKA / strana 86 a 87

HERMAN MOLL (1654–1732) byl představen v druhé části této knihy na str. 12/13. Také tento mapový list pochází z jeho nejslavnějšího kartografického díla *Atlas Geographus* s 26 mapami. Dobově kolorované mapový list byl vytištěn ze dvou měděných desek. Území Saska

(SAXONY) kolorováno fialovou barvou, Čechy (BOHEMIA K.) jsou žluté. V popisované oblasti snadno lokalizujeme Ústí nad Labem (Aussing), Děčín (Tetsche), Königstein (Königstein), Pirna (Pirna) nebo Meissen (Meissen). Krásná a velmi vzácná mapa.

MOLLS DEUTSCHLANDKARTE / Seiten 86 und 87

HERMAN MOLL (1654–1732) wurde bereits im einleitenden Teil dieses Buches auf S. 12/13. vorgestellt. Auch das hier abgedruckte Kartenblatt stammt von seinem berühmtesten kartografischen Werk, aus dem Atlas Geographus mit 26 Karten. Das kolorierte Kartenblatt wurde von zwei Kupferplatten gedruckt. Das Gebiet von

SAXONY (Sachsen) wurde mit Lila, BOHEMIA K. (Böhmen) mit gelber Farbe koloriert. In dem Gebiet der Euronerion Elbe/Labe können einfach Aussing (Aussig, tsch. Ústí nad Labem), Tetsche (Tetschen, tsch. Děčín), Königstein (Königstein), Pirna oder Meissen gefunden werden. Es ist eine schöne und sehr seltene Karte.

JULIENŮV VOJENSKÝ TOPOGRAFICKÝ ATLAS

ROCH-JOSEPH JULIEN (činný 1750–1780) – životopis a dílo francouzského nakladatele bylo stručně zmíněno na str. 44. Médrytinová sekce 32 ukazuje široké okolí Dráždany. Paříž, 1760.

DER MILITÄRISCHE TOPOGRAPHISCHE ATLAS VON ROCH-JOSEPH JULIEN

ROCH-JOSEPH JULIEN (tätig zwischen 1750–1780) – die Biographie sowie das Werk dieses französischen Verlegers wurde bereits auf S. 44 dargestellt. In der Kupferstichsektion Nr. 32 wird die breite Umgebung von Dresden abgebildet. Paris, 1760.

JAEGEROVA MAPA NĚMECKA

Významný kartograf JOHANN WILHELM ABRAHAM JAEGER (1718–1790) byl stručně představen na str. 48/49. Sekce 34 ukazuje území od Senftenbergu (Senftenberg) v Braniborsku, saské Hoyerswerdy (Hoyerswerda) a Przewózu (Pribus) v dnešním Polsku až na území severozápadních Čech k městům Děčín (Tetschen) a Česká Kamenice (Kamnitz). V blízkém okolí Drážďan na mapovém listu vidíme samostatné obce – např. Trachau (Trachau), Kaditz (Kaditz), Blasewitz (Blasewitz) nebo Strehlen (Strehlen), které se postupně staly městskými částmi saské metropole tehdy rozdělené na Staré město (Altstadt) na severním břehu Labe a na Nové město (Neustadt) na opačném břehu. Kolorovaná mědirytina, 64 x 48,5 cm. Frankfurt, 1789.

JAEGERS KARTE VON DEUTSCHLAND

Der bedeutende Kartograf JOHANN WILHELM ABRAHAM JAEGER (1718–1790) wurde kurz auf S. 48/49 vorgestellt. Die Sektion Nr. 34 zeigt das Gebiet von Senftenberg (Senftenberg) in Brandenburg, der sächsischen Stadt Hoyerswerda (Hoyerswerda, tsch. Hojerice) und von Pribus (Pribus, pl. Przewóz) im heutigen Polen bis nach Nordwestböhmen zu den Städten Tetschen (Tetschen, tsch. Děčín) und Kamnitz (Böhmisch Kamnitz, tsch. Česká Kamenice). In der nahen Umgebung von Dresden können auf dem Kartenblatt selbständige Dörfer gefunden werden, so zum Beispiel Trachau, Kaditz, Blasewitz oder Strehlen, die nach und nach zu Teilen der damals in die Altstadt am Nordufer der Elbe, und die Neustadt am gegenüberliegenden Ufer aufgeteilten sächsischen Metropole wurden. Kolorierter Kupferstich, 64 x 48,5 cm. Frankfurt, 1789.

OSAPENĚNÁ MĚSTA BEFESTIGTE STÄDTE		HRADY BURGEN	
NEOSAPENĚNÁ MĚSTA UNBEFESTIGTE STÄDTE		MOSTY BRÜCKEN	
MĚSTEČKA S TRHY MARKTPLÄTZEN		POŠTOVNÍ STANICE POSTSTATIONEN	
ZÁMKY, PANSKÁ A RYTÍŘSKÁ SÍDLA SCHLÖSSER, HERRSCHAFTS- UND RITTERSITZE		ZÁJEZDNÍ HOSTINICE GASTWIRTSCHAFTEN	
MĚSTEČKA SE ZÁMKEM STÄDTE MIT SCHLOSS		MILNY MÜHLEN	
VESNICE BEZ KOSTELA DÖRFER OHNE KIRCHE		HAMRY, HUTĚ HAMMERWERKE, HÜTTEN	
VESNICE S KOSTELEM DÖRFER MIT KIRCHE		LESY WÄLDER	
OSAMĚLÉ KOSTELY ALEIN STEHENDE KIRCHEN		HRANICE KRAJŮ GRENZEN DER KREISE	

Výsvětlivky k mapám z Jaegerova atlasu Německa

Erläuterungen zu den Karten aus Jaegers Atlas Deutschlands

Okolí městečka Stolpen (Stolpen) na Jaegerově mapě Německa.

Umgebung von Stolpen auf Jaegers Karte Deutschlands.

CARTE TOPOGRAPHIQUE D' ALLEMAGNE. Extrémités du Royaume de BOHEME. Contenant une Partie de l' ELECTORAT de SAXE la Lusace Supérieure, les

WEIGELOVA MAPA SASKA

JOHANN CHRISTOPH WEIGEL (1654–1725) byl významný rytec, prodejce umění a nakladatel. Je autorem přehledné mapy Sasko – historického území na jihozápadě Německa. Sasko má za sebou dlouhou minulost a oplývá mnoha historickými památkami. V 10. století založil císař Ota I. na území dnešního Sasko pohraniční markrabství. Záhy se rozrostlo a zabralo i sousední oblasti osídlené polabskými Slovy. Později bylo rozděleno z jedné části vznikla míšenská marka, kde od roku 1089 vládl mocný rod Wettinů. Jejich politická moc vrostla v roce 1423, když získali sasko-wittenberské vévodství, spojené s kurfiřtskou hodností. Název Sasko, který je odvozen od germánského kmene Sasů (z germánského *sassa* → nůz, křátký meč, sekera), se pak rozšířil na veskeré jejich rodové državy. V letech 1697–1763 byli saskí kurfiřti zároveň polskými králi, Sasko vzkvétalo a Drážďany se vyvinuly ve významné centrum umění a kultury. Rozmach ukončila sedmiletá válka (1756–63). V roce

1806 se Sasko stalo členem Napoleonova Rýnského spolku a saskému kurfiřtovi byl udělen titul krále. Po vídeňském kongresu (1815) pak přišlo o více než polovinu svého území, které muselo postoupit Prusku. V roce 1871 se jako království stalo jednou ze zemí Německé říše. Na konci druhé světové války leželo Sasko v sovětské okupační zóně a v roce 1949 se stalo součástí NDR. Od roku 1990 je jednou ze zemí Spolkové republiky Německo. Navzdory nesmírným škodám, které utrpelo zejména na konci druhé světové války, může návštěvníkům nabídnout mnoho pozoruhodných, nedotčených původních starobylých měst – Lipsko (LEIPZIG), Saskou Kamenicí (Chemnitz), Míšeň (MEISSEN), Drážďany (DRESDEN) nebo Kamence (Camen), mnoho hradů, zámků, kostelů a pevností – Moritzburg (Moritzberg), Píra (Pirn), Torgavu (TORGAV), Stolpen (Stolpen) a Königstein (KÖNIGSTEIN). Kolorovaná mědirytina. Norimberk, 1720.

DIE KARTE VON SACHSEN VON JOHANN CHRISTOPH WEIGEL

JOHANN CHRISTOPH WEIGEL (1654–1725) war ein Nürnberger Kupferstecher, Kunsthändler und Verleger, Verfasser der Übersichtskarte von Sachsen, eines historischen Gebietes im Südwesten Deutschlands. Sachsen kann auf eine lange Vergangenheit zurückblicken und ist reich an vielen historischen Denkmälern. Im 10. Jahrhundert gründete Kaiser Otto I. auf dem Gebiet des heutigen Sachsen eine Grenzmark, die sich bald vergrößerte und auch die benachbarten, durch die Elblawen besiedelten Gebiete mit umfasste. Später wurde sie geteilt: aus einem Teil entstand die Mark Meißen, in der seit 1089 das mächtige Adelsgeschlecht der Wettiner herrschte. Als die Wettiner 1423 das mit der Kurfiürstentümern verbundene Herzogtum Sachsen-Wittenberg gewannen, nahm ihre politische Macht zu. Die Bezeichnung Sachsen, die vom germanischen Stamm der Sachsen (sassa → Messer, kurzes Schwert, Beil) hergeleitet wird, verbreitete sich danach auf ihre sämtlichen Länder. 1697–1763 waren die sächsischen Kurfürsten zugleich Könige von Polen. Sachsen blühte auf, und Dresden wurde zu einem bedeutenden Zentrum der Kunst und Kultur.

Die Blüte wurde durch den Siebenjährigen Krieg (1756–63) beendet. 1806 wurde Sachsen Mitglied des Rheinbundes, und das bisherige sächsische Kurfiürstentum wurde zum Königreich erhoben. Nach dem Wiener Kongress (1815) musste aber Sachsen dafür hart bezahlen: mehr als die Hälfte seines Gebietes musste es an Preußen abtreten. 1871 wurde es zum Bundesstaat des Deutschen Reiches. Am Ende des Zweiten Weltkrieges lag Sachsen in der sowjetischen Besatzungszone und wurde 1949 Bestandteil der DDR. Seit 1990 ist Sachsen eines der Bundesländer der Bundesrepublik Deutschland. Trotz insbesondere am Ende des Zweiten Weltkrieges erlittener unermesslicher Schäden hat Sachsen seinen Besuchern wieder zu bieten: bemerkenswerte, unberührte, amutige alte Städte, wie LEIPZIG (tsch. Lipsko), Chemnitz (tsch. Saská Kamenice), MEISSEN, DRESDEN oder Camenz (Kamenz, tsch. Kamence), viele Schlösser, Burgen, Kirchen und Festungen, wie Moritzberg (Moritzburg), Pirna (Pirna, tsch. Perno), Torgau (Torgau, tsch., Torgava), Stolpen und Königstein. Kolorierter Kupferstich: Nürnberg, 1720.

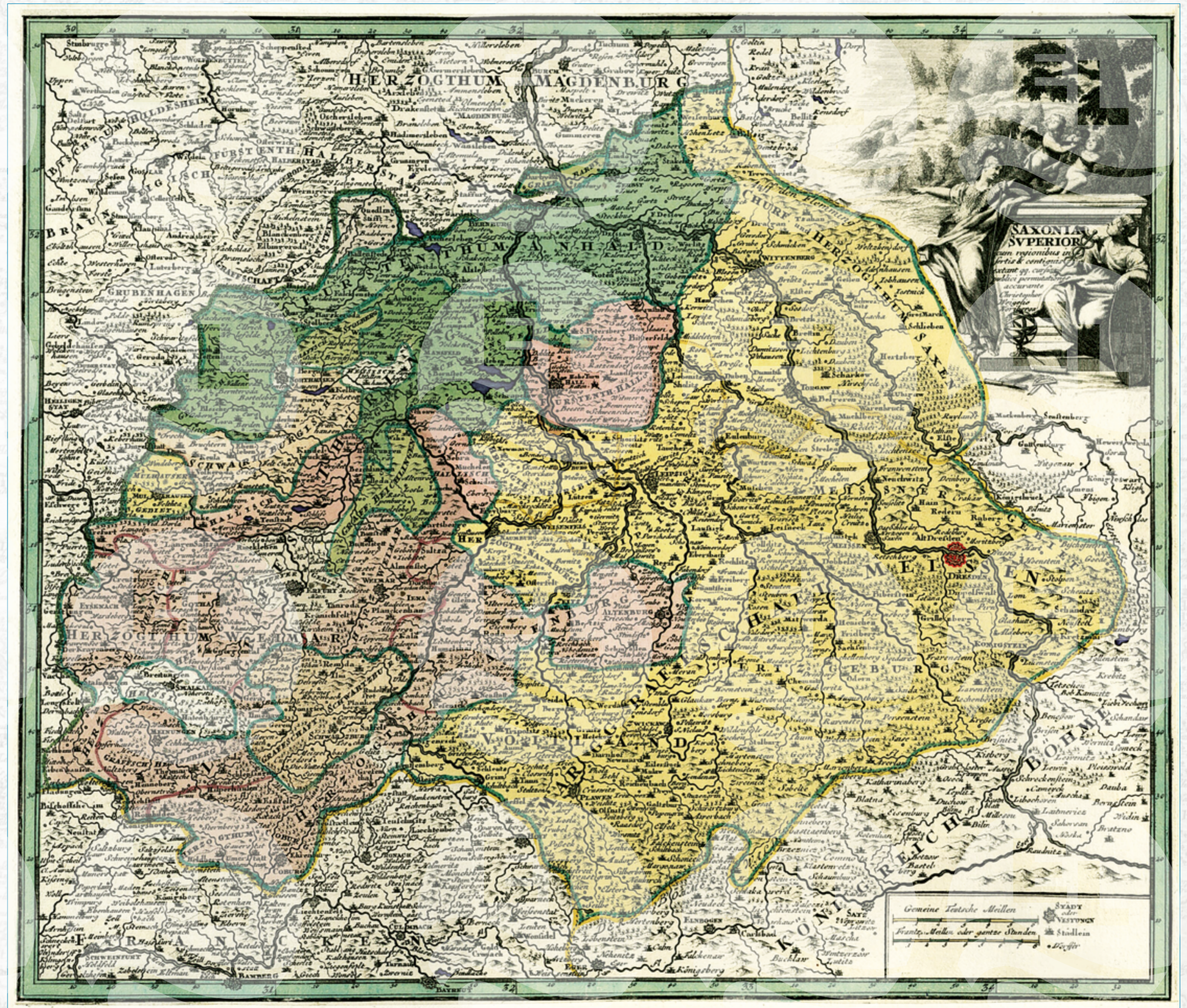
Významné hrady a pevnosti podél Labe na úseku od hranic s Českem k Míšeň (MEISSEN) na Zollmannově mapě Sasko z roku 1743.

Bedeutende Burgen und Festungen an der Elbe ab der Grenze mit Böhmen bis nach MEISSEN auf Zollmanns Karte von Sachsen von 1743.

Hraniční pohory Krušné hory a Děčínské stěny oddělené tokem Labe (Albis fl.) tvořící přirozenou hranici mezi Saskem a Čechami na mapě Sasko z Merianovy Topografie.

Das Erzgebirge und das Elbsandsteingebirge, getrennt durch den Albis fl. (Elbe, tsch. Labe), bilden auf der Karte aus Merians „Topographie“ eine natürliche Grenze zwischen Sachsen und Böhmen.

SEUTTEROVA MAPA SASKÉHO KURFIRŠTVÍ A MÍŠEŇSKÉHO MARKRABSTVÍ

GEORG MATTHÄUS SEUTTER (1678–1757) – rytce, žák Homannův. V Augsburgu si v roce 1707 otevřel vlastní kartografickou dílnu. Ve třicátých letech 18. století začíná zhotovovat atlasy různých druhů a velikostí map. Mapy kopíroval, přišel je neaktualizoval a komerční úspěch své práce stavěl na přehledné a velmi dobné rytině. Nakonec předstihl ve výrobě map všechny své konkurenty. Vydal se značným

úspěchem kolem stovky plánů měst s vedutami. Vytiskl a vydal dalších 130 samostatných map. Za vzor mu sloužily francouzské, nizozemské a homannovské předlohy, z nichž od roku 1720 sestavoval většinou nedatované atlasy – např. dvousvazkový *Grosser Atlas* se 400 mapami, který dedikoval císaři Karlu VI. Po Seutterově smrti přešel závod do rukou jeho syna Albrechta Karla a zete Lottera.

MARCHIONATUS MISNIA – KARTE DER MARKGRAFSAHFT MEISSEN UND DES KURFÜRSTENTUMS SACHSEN VON GEORG MATTHÄUS SEUTTER

Der Kupferstecher und Schüler von Homann, GEORG MATTHÄUS SEUTTER (1678–1757), eröffnete 1707 in Augsburg eine eigene kartografische Werkstatt. In den 1730er Jahren begann er, Atlanten unterschiedlicher Arten und mit unterschiedlichen Kartengrößen zu erstellen. Die Karten wurden durch ihn nur kopiert und auch nicht fortgeschrieben. Den wirtschaftlichen Erfolg seiner Arbeit verdankte er einer übersichtlichen und dekorativen Gravur. Im Bereich der Kartenproduktion übertrug er zuletzt alle seine Konkurrenten. Mit großem Erfolg brachte er an die

100 Stadtpläne mit Ansichten heraus. Er druckte und gab weitere 130 selbständige Karten aus. Als Vorlagen dienten ihm französische, niederländische und homannsche Unterlagen, auf Grundlage derer er seit 1720 meistens undatierte Atlanten zusammenstellte, so zum Beispiel den, Kaiser Karl VI. gewidmeten *Grossen Atlas* in zwei Bänden mit 400 Karten. Nach Seutters Tod ging der Verlag in die Hände seines Sohnes Albrecht Carl und seines Schwiegersohns Tobias Conrad Lotter über.

Mapa Míšeňska a Saska ukazuje území od městečka Mansfeld (Mansfeld) v Sasku-Anhaltsku a dolnolúžického města Peitz (Peitz) poblíž současné hranice s Polskem při horním (severním) okraji mapy

až k Chebu (Eger) a Žatci (Saatz) v Čechách na jihu. Zvlášť podrobná je mapa v okolí Dráždan. Kolorovaná měřítka. Augsburg, 1750.

Die Karte des Meißnischen und von Sachsen zeigt das Gebiet von der Stadt Mansfeld in Sachsen-Anhalt und der Stadt Peitz in der Niederlausitz in der Nähe der heutigen Grenze zu Polen am oberen Kartenrand

(Norden) bis zu Eger (Eger, tsch. Cheb) und Saatz (Saaz, tsch. Žatec) in Böhmen im Süden. Besonders detailliert ist die Umgebung von Dresden dargestellt. Kolorierter Kupferstich, Augsburg, 1750.

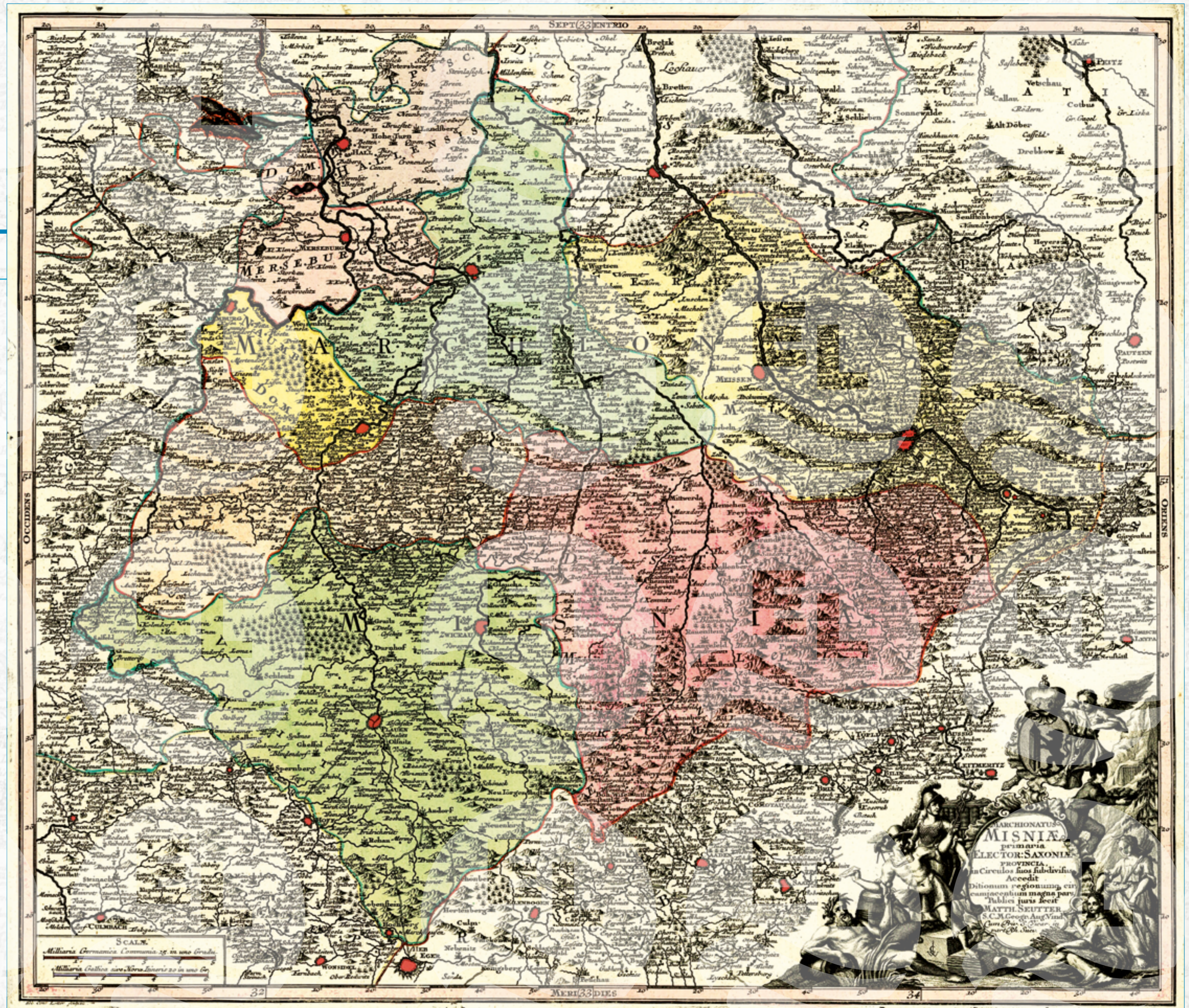
Míšeňsko (MEISEN) na mapě Německa holandského rytce Johannese Cloppenburga. Amsterdam, 1639.

MEISEN (das Meißnische) auf der Karte Deutschlands vom holländischen Kupferstecher Johannes Cloppenburg. Amsterdam, 1639.

Dráždany (DRESDEN) na podrobné měřítkové mapě okolí Dráždan vídeňského nakladatele Lidla z roku 1757.

DRESDEN auf einer detaillierten Kupferstichkarte der Umgebung von Dresden des Wiener Verlegers Johann Jacob Lidl von 1757.

LOTTEROVA POŠTOVNÍ MAPA SASKA

Po celou historii hráli poslové velmi významnou roli, na doručení zprávy záleželo mnohá a cenila se rychlost a spolehlivost. Na svou dobu k dokonalosti pozevdo tuto službu zavedení instituce – pošty, která zajišťovala další důležitou vlastnost – pravidelnost. Novinky v doručování zásilek se dostaly z Německa do Čech v roce 1526 na Moravu v roce 1611, kdy byly zřízeny poštovní ústavy. Vedoucí poštovního úřadu se nazýval poštmistr a jednalo se o velmi prestižní zaměstnání. Pošta zajišťovala také přepravu osob a od počátku 18. století

začala saská správa budovat kvalitní zpevněné silnice. Díky tomu mohla být brzy nabídnuta zákazníkům pravidelná osobní přeprava. Historie poštovních úřadů v Sasku má přímou souvislost s celkovým historickým vývojem oblasti. Významným faktorem byla existence velkých městských center Saské Kamenice (CHEMNITZ), Drážďan (DRESDEN), ale také městeček – např. Grossenhain (Gr HAYN), přes která byly vedeny hlavní obchodní trasy, a tudíž i trasy poštovní.

LOTTERS POSTLANDKARTE VON SACHSEN

Boten spielen in der Geschichte eine sehr bedeutende Rolle. Von der Zustellung einer Nachricht hing vieles ab. Geschätzt wurden die Geschwindigkeit und Zuverlässigkeit. Zur für ihre Zeit Perfektion wurde diese Dienstleistung durch die Einführung einer Einrichtung, der Post, erhoben, die eine weitere wichtige Eigenschaft sicherstellen konnte: die Regelmäßigkeit. Neugekeiten in der Briefbeförderung gerieten aus Deutschland nach Böhmen im Jahre 1526, nach Mähren 1611, als die Postanstalten errichtet wurden. Seit Beginn des 18. Jahrhunderts wurden in Sachsen hochwertige

befestigte Straßen gebaut. Dank dessen konnte den Kunden bald auch die Beförderung von Personen angeboten werden. Die Geschichte der Postämter in Sachsen hängt direkt mit der historischen Entwicklung des Gebietes zusammen. Eine wichtige Rolle spielte dabei die Existenz großer städtischer Zentren, wie CHEMNITZ (tsch. Saská Kamenice) und DRESDEN, aber auch kleiner Städte, wie zum Beispiel Gr HAYN (Grossenhain), über die die wichtigsten Handelsstraßen, also auch die Poststrouten führten.

CONRAD TOBIAS LOTTER (1717–1777) – syn pekáře – se v roce 1740 přiznal do rodiny nakladatele Seuttera, kde pracoval jako rytec. Nakonec se stal jedním z nejznámějších německých kartografů a vydavatelů. V roce 1760 vydal v Augsburgu měřicímapu poštovní mapu Saska s dobovým krajským dělením.

Vpracoval ji podle Zürerovy předlohy. Svou pekáře – se v roce 1740 přiznal do rodiny nakladatele Seuttera, kde pracoval jako rytec. Nakonec se stal jedním z nejznámějších německých kartografů a vydavatelů. V roce 1760 vydal v Augsburgu měřicímapu poštovní mapu Saska s dobovým krajským dělením.

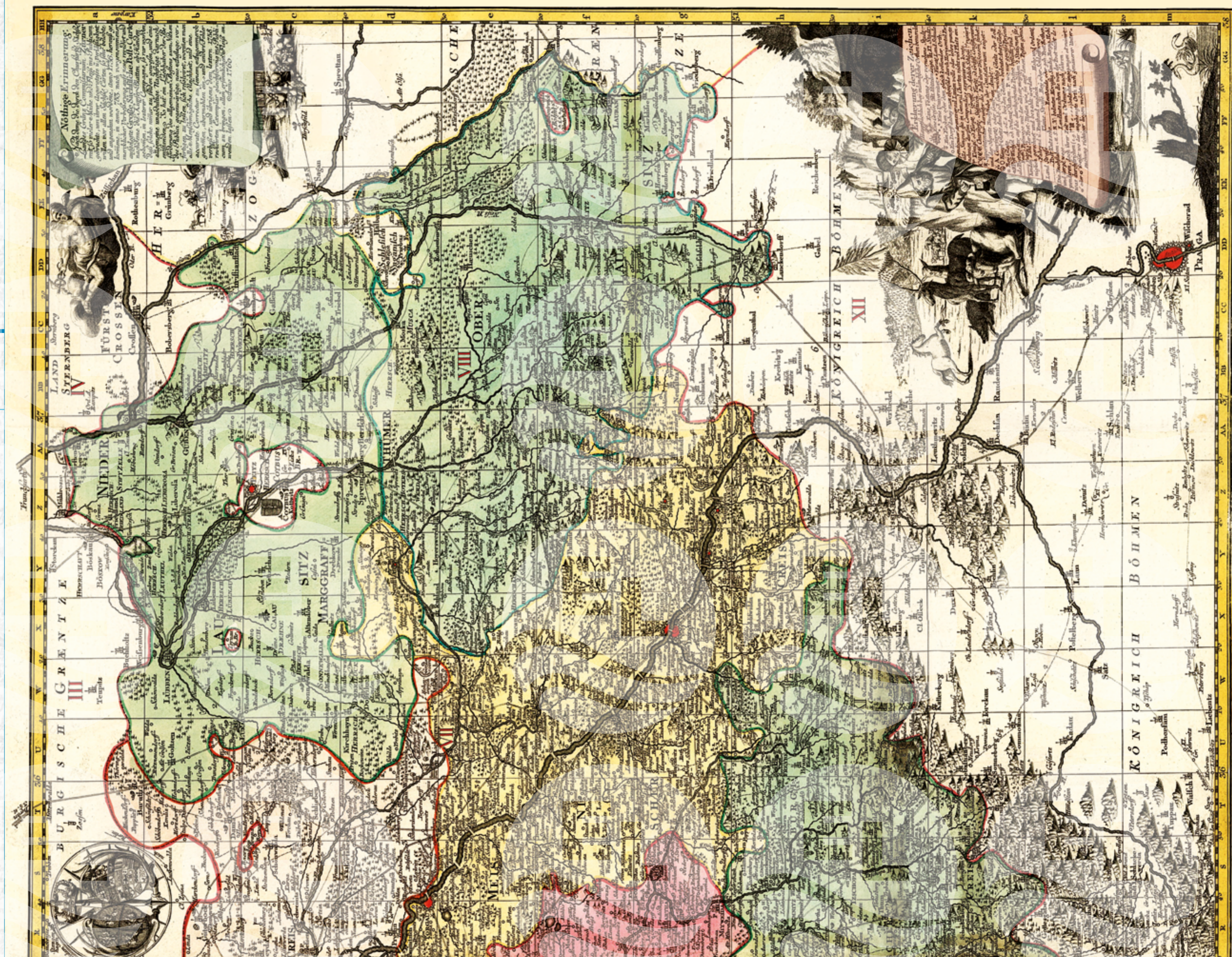
CONRAD TOBIAS LOTTER (1717–1777), Sohn eines Bäckers, heiratete 1740 in die Familie von Georg Matthäus Seutter ein, in dessen Werkstatt er als Landkartenstecher arbeitete. Zuletzt wurde er einer der berühmtesten deutschen Kartografen und Verleger. 1760 brachte er in Augsburg eine, nach Zürers Vorlage erstellte Postlandkarte Sachsens mit der damaligen

administrativen Gliederung heraus. Seine Karte schmückte er mit einer reichen Parerga – in der oberen rechten Ecke mit Postmotive, in dem unteren Winkel mit bergmännischen Motiven und einer reichen Legende. Bis heute besticht die Karte durch ihren reichen Schmuck, Feinheit und Übersichtlichkeit der Gravur.

Města Pirna (Pirna) a Dippoldiswalde (Dippoldiswalde) na Lidlově mapě Saska z roku 1756.

Die Städte Pirna und Dippoldiswalde (Dippoldiswalde) auf der Sachsenkarte von Johann Jacob Lidl von 1756.

JEREMIAS WOLF (1663–1724): Pohled na Drážďany vytvořil největší vydavatel umění první poloviny 18. století. Jeho ilustrované tištěné listy se prodávaly po celé Evropě. Kolorovaná mědirytina, Augsburg, 1710.

JEREMIAS WOLF (1663–1724): Ansicht von Dresden. Diese Ansicht schuf der größte Verleger von Kunst der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Seine illustrierten gedruckten Blätter wurden europaweit verkauft. Kolorierter Kupferstich, Augsburg, 1710.

JOHANN GEORG MERZ (1694–1762): Pohled na vesnici Loschwitz, která je od poloviny 17. století vinařskou oblastí na severním břehu Labe. Dnes je místní čtvrť Drážďan. Mědirytina, Augsburg, 1750.

JOHANN GEORG MERZ (1694–1762): Ansicht des Dorfes Loschwitz, das seit Mitte des 17. Jahrhunderts ein Weinbaugebiet am Nordufer der Elbe ist. Heute ist Loschwitz ein Stadtbezirk von Dresden. Kupferstich, Augsburg, 1750.

CASPAR MERIAN (1627–1686): Pokračovatel slavného švýcarského rodu mědirytců, vydavatelů a nakladatelů map a pohledů na krajinu. Caspar je autorem pohledu z jižního břehu Labe na krajinu v okolí Drážďan. Mědirytinový

list byl vytištěn v Basileji roku 1650 jako součást Merianova knižního souboru „Topographia Superioris Saxoniae, Thuringiae, Misniae et Lusatae“.

Der Nachkomme der berühmten Schweizer Familie von Kupferstechern, Verlegern von Karten und Landschaftsansichten CASPAR MERIAN (1627–1686) ist der Autor der Ansicht der Landschaft um Dresden vom Südufer der Elbe. Das

Kupferstichblatt wurde in Basel 1650 als ein Bestandteil Merians Buchwerkes „Topographia Superioris Saxoniae, Thuringiae, Misniae et Lusatae“ gedruckt.

JEREMIAS WOLF (1663–1724): Městečko Rabenau se prostírá na úpatí východních Krušných hor jižně od Drážďan. Kolorovaná mědirytina, Augsburg, 1710.

JEREMIAS WOLF (1663–1724): Rabenau erstreckt sich am Fuße des Ostergebirges südlich von Dresden. Kolorierter Kupferstich, Augsburg, 1710.

JEREMIAS WOLF (1663–1724): Popelmannův dvůr poblíž Drážďan. Kolorovaná mědirytina, Augsburg, 1710.

JEREMIAS WOLF (1663–1724): „Popelmanns Mayerhof bey Dresden“ Kolorierter Kupferstich, Augsburg, 1710.

JEREMIAS WOLF (1663–1724): Zámek Schönfeld v Sasku. Kolorovaná mědirytina, Augsburg, 1710.

JEREMIAS WOLF (1663–1724): Das Schloss Schönfeld in Sachsen. Kolorierter Kupferstich, Augsburg, 1710.

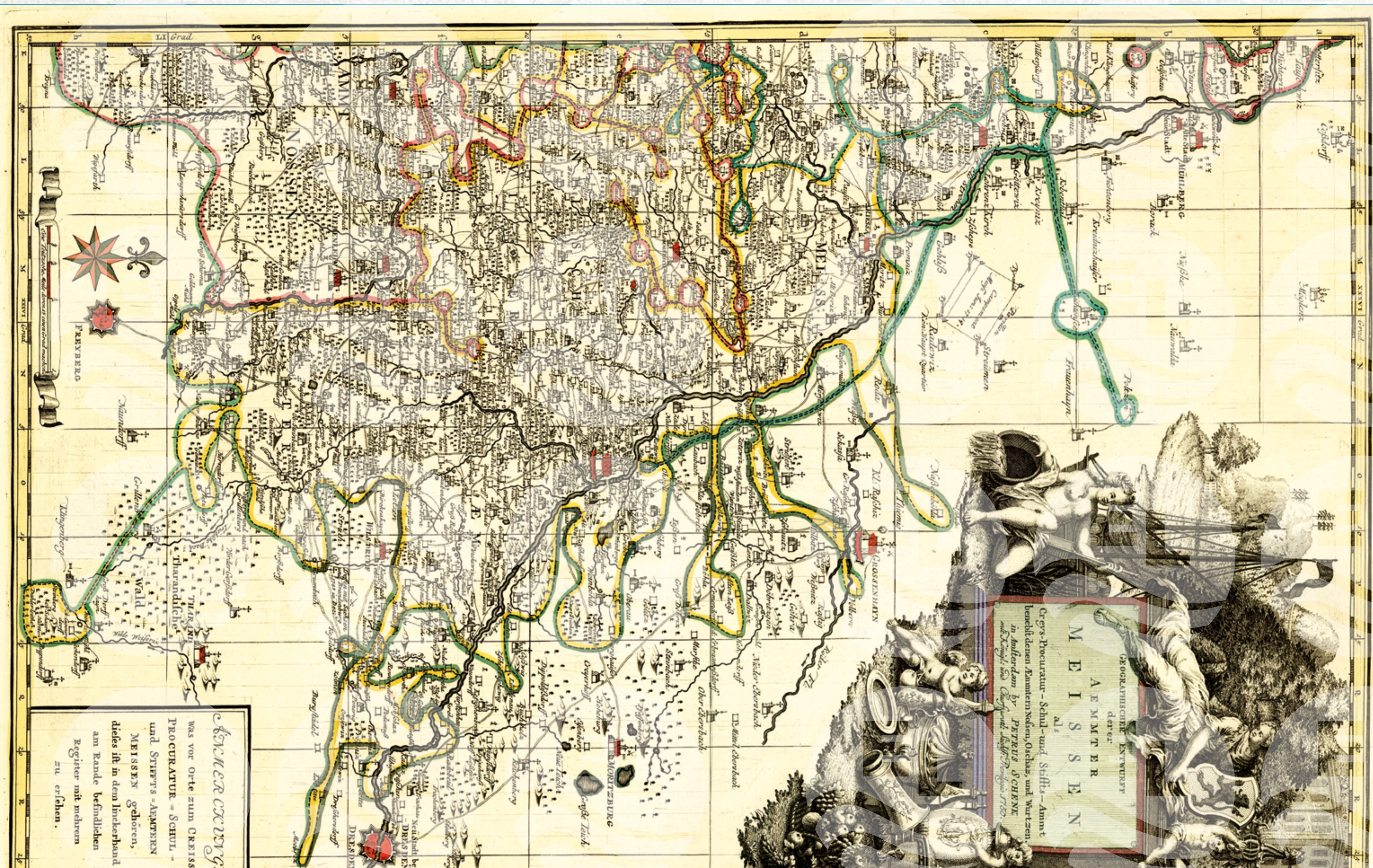

SCHENKOVA MAPA MIŠENSKA

PIETER SCHENK II. (1698–1775) – významný amsterdamský kartograf a nakladatel, který provozoval nakladatelství svého otce po jeho smrti. Zakoupil Visscherovy mědirytinové matrice. Spolupracoval s Gerardem Valckem. Vydával mapy, atlasy a městské veduty. Velmi podrobná mapa ukazuje západní díl německé části Euroregionu Elbe/Labe na levém břehu Labe (Elb Strohm). Nejsevernějším městem v mapě je Mühlberg (MÜHLBERG) ležící již v Braniborsku, na jih sahá mapa k Dražďanům (DRESDEN) a k hornickému městu Freiberg (FREYBERG). K pravému okraji mapy je připojen podrobný rejstřík evidující nejen obce, ale i jednotlivé domy a mlýny, kopce, vodoteče nebo rybníky. Kolorovaná mědirytina. Amsterdam, 1750.

GEOGRAPHISCHER ENTWURF DER AEMMTER MEISSEN

PIETER SCHENK DER JÜNGERE. (1698–1775) war ein bedeutender Amsterdamer Kartograf und Verleger, der den Verlag seines Vaters nach dessen Tod betrieb. Er kaufte sämtliche Matrizen der Kupferstiche von Nicolaes Visscher. Er arbeitete mit Gerard Valck zusammen. Er brachte Karten, Atlanten und Standansichten heraus. Eine sehr detaillierte Karte zeigt das westliche Gebiet der Euroregion Elbe/Labe am linken Elb Strohm. Die nördliche Stadt in der Karte ist MÜHLBERG (Mühlberg), die bereits in Brandenburg liegt. Im Süden reicht die Karte bis DRESDEN und zur Bergstadt FREYBERG. Am rechten Rand der Karte befindet sich ein detailliertes Register, in dem nicht nur die Dörfer, sondern auch einzelne Häuser und Mühlen, Berge, Fließgewässer oder Teiche erfasst sind. Kolorierter Kupferstich. Amsterdam, 1750.

Mühlbach	—	K.1.
Mühlbach	—	K.2.
Klausen Strömung	—	K.3.
Kleinere Bach	—	L.1.
Plattenbach	—	L.2.
Schmalbach	—	K.4.
Tuffbach	—	K.5.
EINZELNEHAUSER		
Zur Wittenberg Mühl	K.6.	
Bayer Mühl	K.7.	
Burg Mühl	L.3.	
Reißer Mühl	K.8.	
Görlitz Mühl	K.9.	
Chaussee Mühl	K.10.	
Kirchhof Mühl	K.11.	
Grüne Mühl	K.12.	
Großbergische Mühl	L.4.	
Großgörscher Mühl	K.13.	
Großgörscher Mühl	K.14.	
Königs Mühl	L.5.	
Königs Mühl	K.15.	
Königs Mühl	K.16.	
Mittel Mühl	K.17.	

Rejstřík k Schenkově mapě Míšeňska.

Register zur Schenks Karte des Meißnischen.

ZÜRNEROVA POŠTOVNÍ MAPA SASKA

Autorem díla je ADAM FRIEDRICH ZÜRNER (1679–1742), evangelický teolog a kartograf, který studoval bohosloví, deskriptivní geometrii a zeměměřičství v Lipsku. Dosáhl magisterského titulu a v letech 1705–1722 byl farářem ve Skasse u Großenhainu. Zabýval se kartografií a v letech 1712–1732 změnil vzdálenosti na všech saských silnicích pomocí cestovního vozu se zabudovaným přístrojem na měření vzdáleností. Tento přístroj sám zkonstruoval. V roce 1722 byl jmenován zemským a hraničním komisařem. Ještě téhož roku se postaral o to, aby byly veškeré poštovní cesty v Sasku opatřeny

milovými, hodinovými a půlhodinovými pilíři. Zveřejnil *Atlas von der ganzen Welt für Schulen* a nakreslil četné poštovní mapy. Jeho poštovní mapa Saska přesahující do Durynska s dobovým krajským dělením byla vyryta v dílně PIETRA SCHENKA (1698–1775) v Amsterdamu. Rytce mapu ozdobil bohatým parergem – v pravém dolním rohu s poštovními motivy. Připojil legendu s pěti znaky a zakreslil důležité poštovní trasy až do Prahy. Kolorovaná mědirytina. Amsterdam, 1750.

NEUE SÄCHSISCHEN POST-CHARTE MIT DENEM POST-WEGEN

Der Verfasser dieser Karte ist ADAM FRIEDRICH ZÜRNER (1679–1742), ein evangelischer Theologe, der Glaubenslehre, darstellende Geometrie und Landesvermessung in Leipzig studierte. Er erreichte den Titel eines Magisters, in den Jahren 1705–1722 war er Pfarrer in Skassa bei Großenhain. Er befasste sich mit Kartografie. Zwischen 1712–1732 führte er an allen sächsischen Straßen mit Hilfe eines selbstgebaute Messwagens Entfernungsmessungen durch. 1722 wurde er zum „Land- und Grenzkommissar“ ernannt. Noch in demselben Jahr ließ er entlang sämtlicher Postwege in Sachsen die kursächsischen Postmeilensäulen

aufstellen mit Meilen, Stunden und Halbstundenangaben. Er brachte den „Atlas von der ganzen Welt für Schulen“ heraus und fertigte zahlreiche Postlandkarten an. Seine bis nach Thüringen übergreifende Postlandkarte Sachsens mit der Darstellung der Ämter wurde bei PIETR SCHENK (1698–1775) in Amsterdam gestochen. Der Kartentecher dekorierte die Karte mit einer reichen Parerga, die in der linken unteren Ecke Postmotive enthält. Er fügte eine Legende aus fünf Signaturen hinzu und zeichnete wichtige Poststruten bis nach Prag ein. Kolorierter Kupferstich. Amsterdam, 1750.

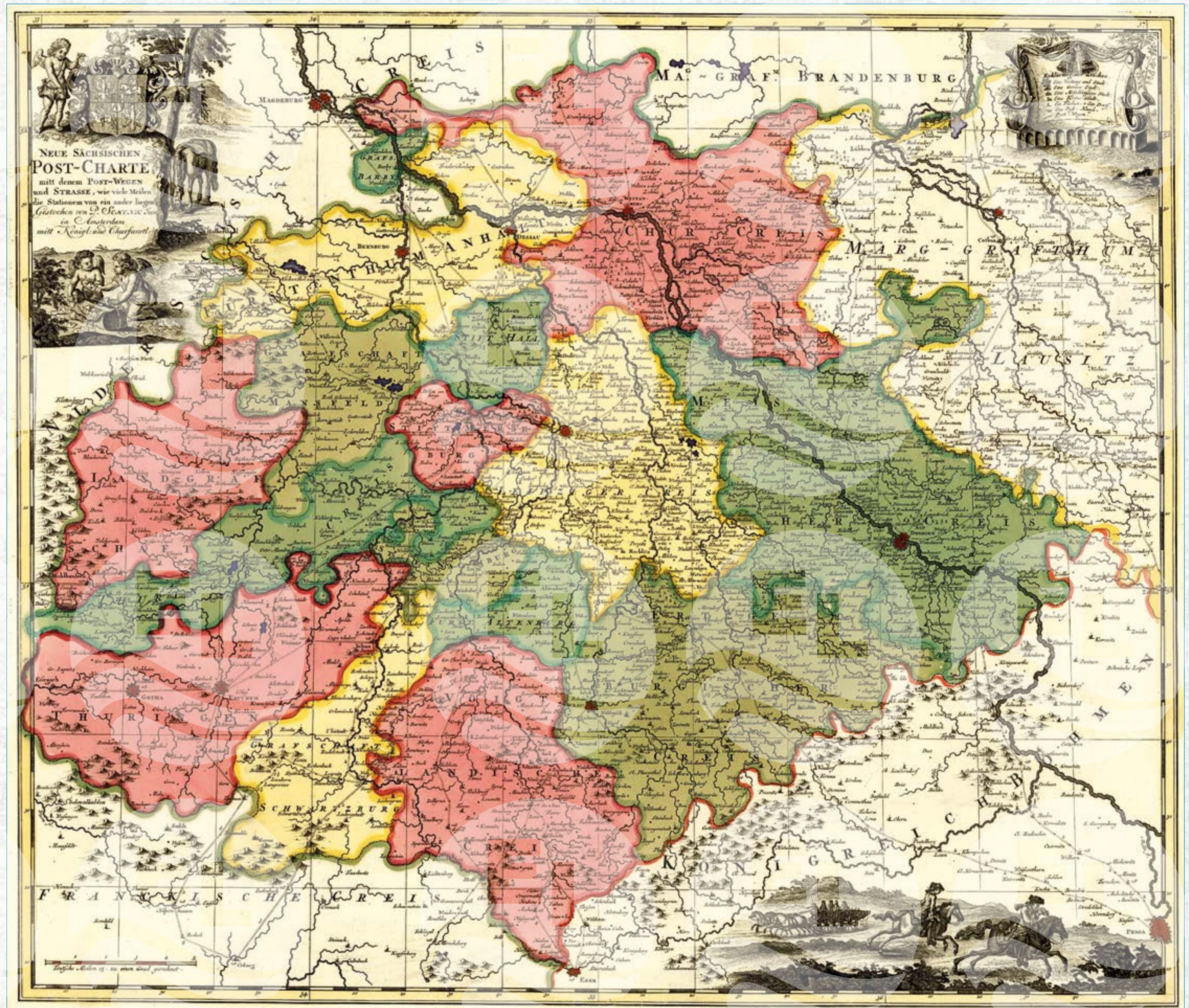
Pevnost Königstein (la Forter de KOENIGSTEIN) – jedna z největších horských pevností v Evropě ležící uprostřed Labských pískovců na stolové hoře Königstein nad stejnojmennou obcí na levém břehu Labe v okrese Saské Švýcarsko-Východní Krušné hory. Mědirytinová vojenská topografická mapa česko-saského pomezí v měřítku 1 : 35 000 z roku 1778.

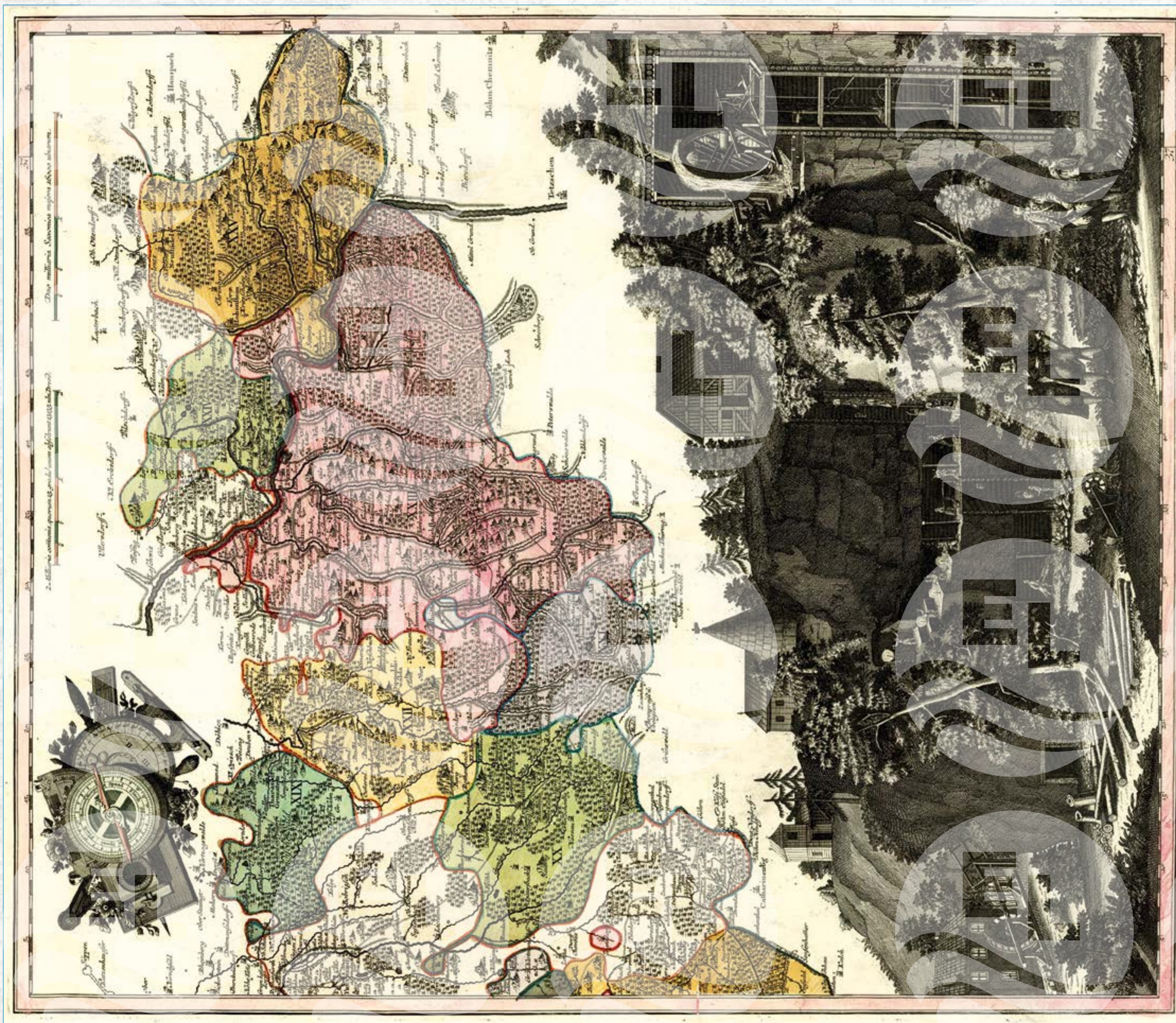
La Forter de KOENIGSTEIN – Die Festung Königstein. Eine der größten Bergfestungen in Europa inmitten des Elbsandsteingebirges auf dem Tafelberg Königstein über der gleichnamigen Stadt am linken Elbufer im Landkreis Sächsische Schweiz-Osterzgebirge. Militärische topographische Kupferstichkarte des sächsisch-böhmischen Grenzgebietes im Maßstab 1 : 35 000 von 1778.

Město Stolpen (STOLPEN) na mědirytinové vojenské topografické mapě česko-saského pomezí v měřítku 1 : 35 000 z roku 1778.

Die Stadt STOLPEN auf der militärischen topographischen Kupferstichkarte des sächsisch-böhmischen Grenzgebietes im Maßstab 1 : 35 000 von 1778.

SEUTTEROVA MAPA SASKÉHO KRUŠNOHOŘÍ

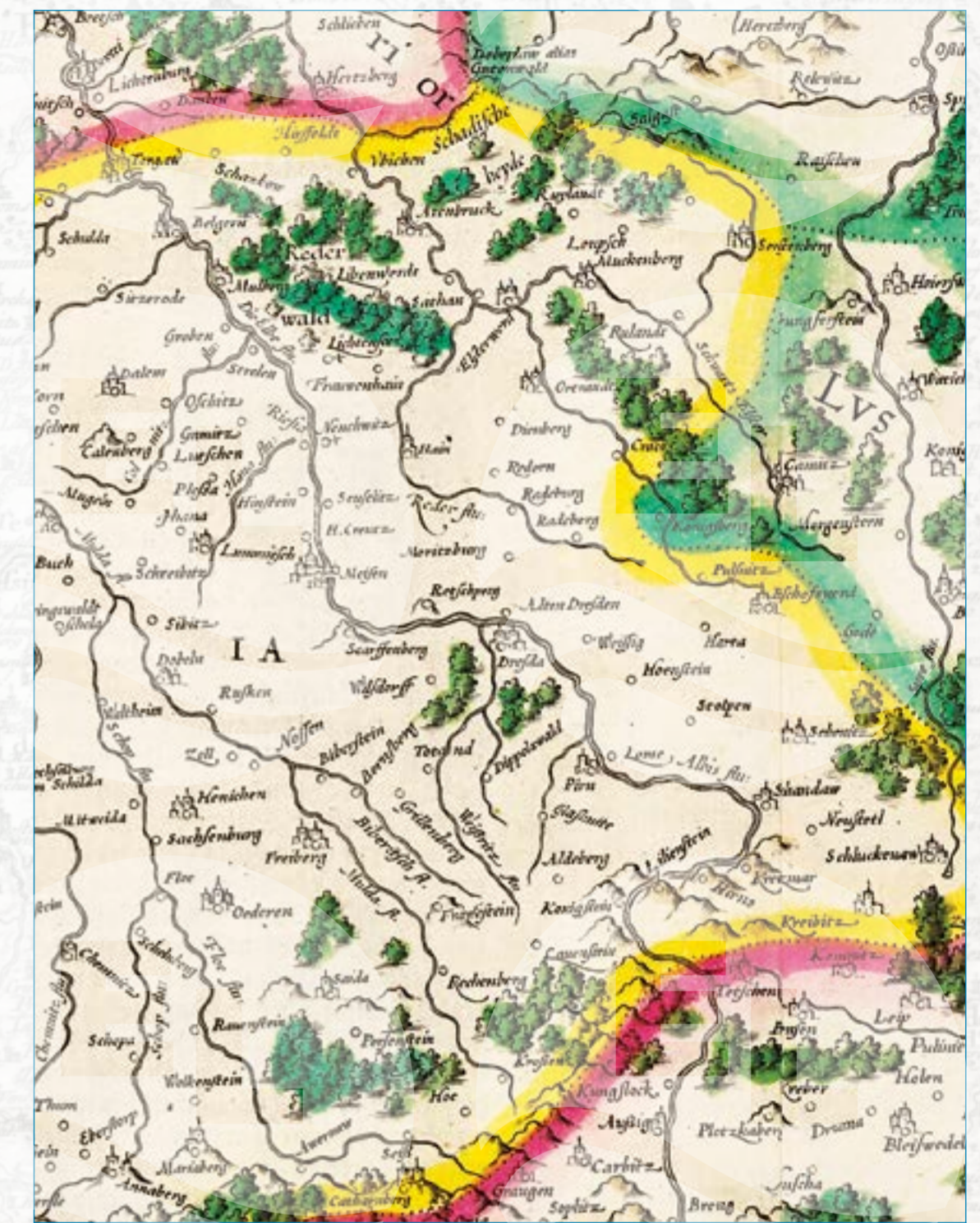
GEORG MATTHÄUS SEUTTER (1678–1757) – norimberský rytec, žák Homannův, vydal v Augsburgu dvoulistovou mědirytinovou nedatovanou mapu saského Krušnohoří. Mapový list je velmi podrobný,

ukazuje příhraniční území Saska od Drážďan k hranici s Čechami a je ozdoben bohatým parergem s motivy těžby a zeměměřičským přístrojem.

SEUTTERS KARTE DES SÄCHSISCHEN ERZGEBIRGES

GEORG MATTHÄUS SEUTTER (1678–1757), ein Nürnberger Kupferstecher und Homanns Schüler brachte in Augsburg eine zweiblättrige undatierte Kupferstichkarte des sächsischen Erzgebirges heraus. Das Kartenblatt

ist sehr detailliert und zeigt die grenznahen Gebiete Sachsens von Dresden bis zur böhmischen Grenze und ist mit einer reichen Parerga mit Motiven des Bergbaus und Vermessungsgeräten geschmückt.

Tok Labe (Die Elbe flu., Albis flu.) na Hondiově mědirytinové kolorované mapě Saska z roku 1634.

Die Elbe flu., Albis flu. (die Elbe, tsch. Labe) auf einer kolorierten Kupferstichkarte Sachsens von 1634 von Hondinus.

ZOLLMANNOVA MAPA SASKA / strana 106 a 107

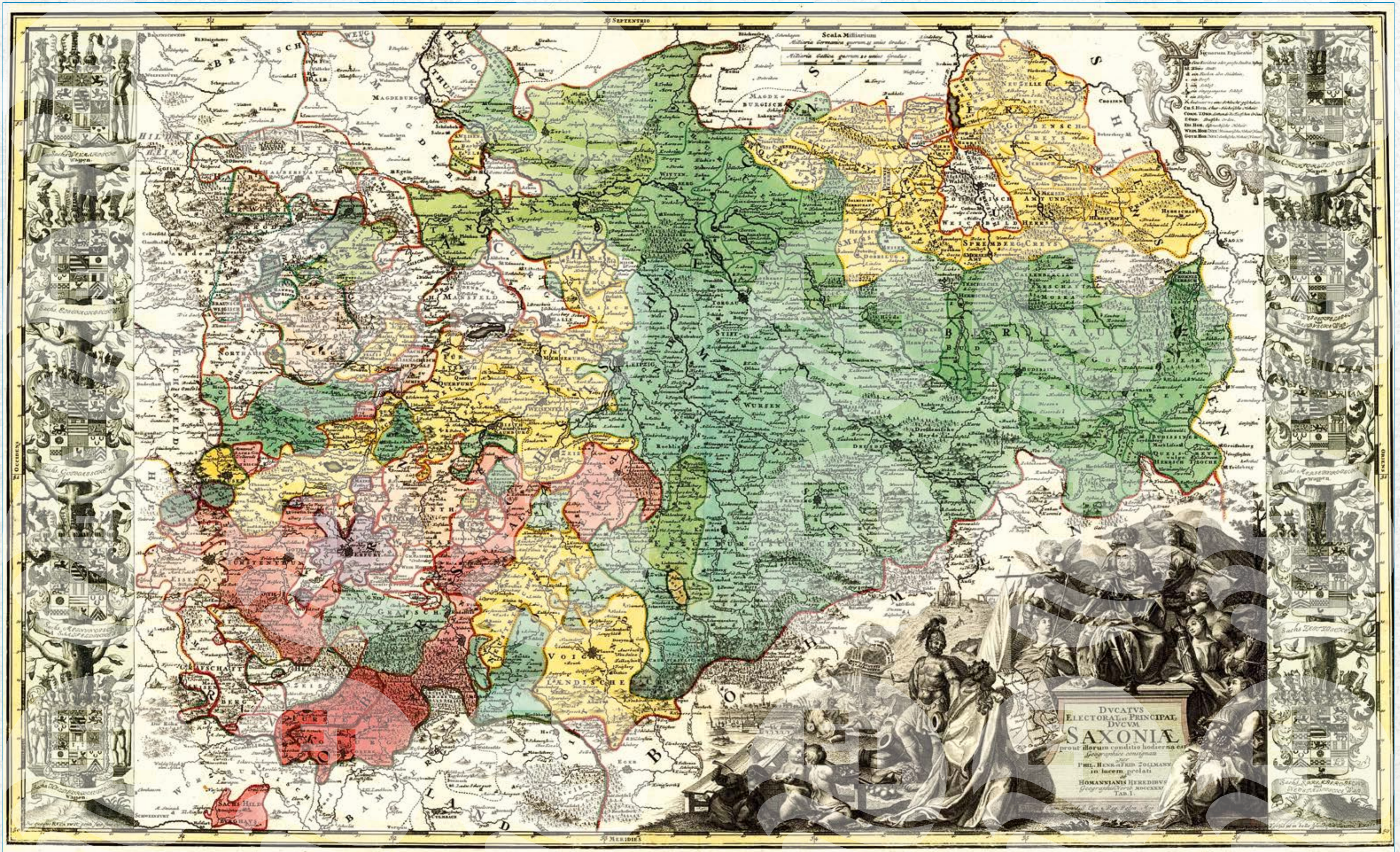
FRIEDRICH ZOLLMANN (1690–1762) byl archivář, historik a významný německý kartograf. Studoval státní právo a historii v Jeně. Udělal si jméno zejména díky autorství řady regionálních map Německa – mapy se vyznačují vysokou hustotou informací, přesností a velkou zdobností. Jeho mapu Saska vydala norimberská firma Homannových dědiců v roce 1731, kdy byl zakladatel firmy JOHANN BAPTIST HOMANN (1664–1724) již mrtve. Kolorovaná mědirytinová mapa, ozdobená erby, je velmi podrobná a ukazuje území od Eisenachu (EISENACH) – Bachově rodišti v Durynsku a Braunschweigu

(BRAUNSCHWEIG) v Dolním Sasku v levé části mapového listu k slezské Zabáně (SAGAN) a hornoloučské Žitavě (ZITTAU). Podrobná legenda v pravém horním rohu rozlišuje opěvněná města, města, městečka, vesnice, zámky, hrady a místa významných bitev včetně dat. Velká pozornost je věnována reliéfu, pojmenovány jsou i jednotlivé kopce – mohutná pískovcová stolová hora Oybin (Oybin) s hradem v Žitavských horách nebo Komáří vížka (Mückenberg) tyčící se nad Teplicemi (Tobitz).

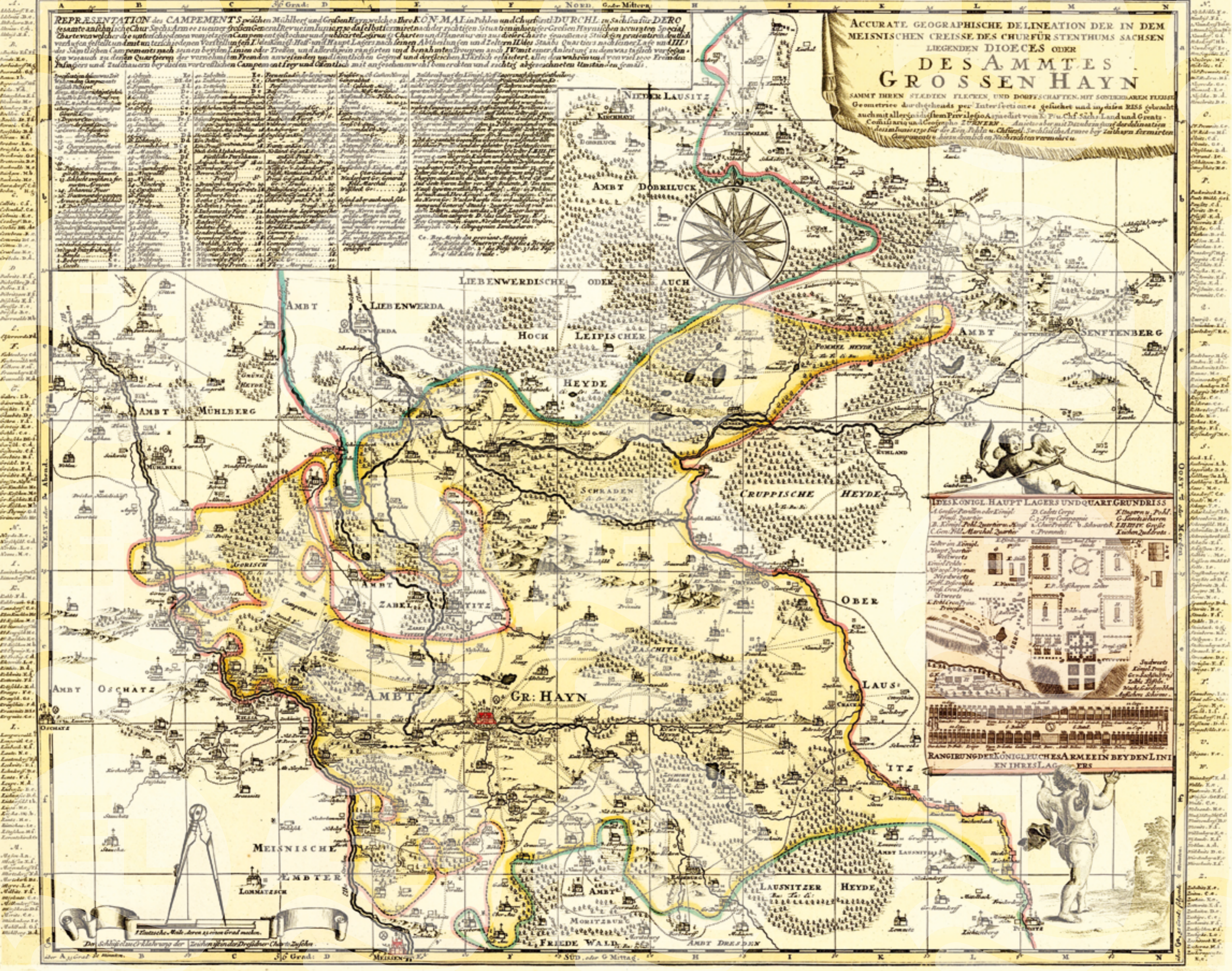
ZOLLMANN'S KARTE VON SACHSEN / Seiten 106 und 107

FRIEDRICH ZOLLMANN (1690–1762) war Archivar, Historiker und ein bedeutender deutscher Kartograf. An der Universität in Jena studierte er Staatsrecht und Geschichte. Er machte sich einen Namen insbesondere durch die Erstellung vieler regionaler Karten Deutschlands. Seine Karten zeichnen sich durch eine hohe Dichte an Informationen, Präzision und großer Dekorativität aus. Seine Karte von Sachsen wurde durch das Nürnberger Unternehmen „Homanns Erben“ 1731 herausgegeben, als der Gründer der Firma, JOHANN BAPTIST HOMANN (1664–1724), bereits gestorben war. Die kolorierte Kupferstichkarte mit Wappen ist sehr detailliert und zeigt das Gebiet von EISENACH, dem Geburtsort von Johann Sebastian Bach

in Thüringen, und BRAUNSCHWEIG (tsch. Brumšvik) in Niedersachsen im linken Teil des Kartenblatts bis nach SAGAN (Sagan, tsch. Zahán, pl. Zagan) und ZITTAU (Zittau, tsch. Žitava) in der Oberlausitz. Die einzelnen Ämter sind farblich unterschieden. In einer detaillierten Legende in der rechten oberen Ecke werden befestigte Städte, Kleinstädte, Dörfer, Schlösser, Burgen und bedeutende Schlachtfelder einschließlich der Daten unterschieden. Eine große Aufmerksamkeitskat wurde dem Relief gewidmet, benannt sind auch die einzelnen Berge – so zum Beispiel der mächtige Tafelberg Oybin (Oybin, tsch. Ojvin) im Zittauer Gebirge, oder der Mückenberg (Mückenberg, tsch. Komáří hářka), über Tobitz (Teplice, tsch. Teplice).

DEM ALLERDURCHLAUCHTIGSTEN GROSS MÄCHTIGSTEN FÜRSTEN und HERRN, HERRN FRIEDRICH AUGUSTO.KOENIG
IN POHLEN und CHURFÜRSTEN zu SACHSEN des HEIL:RÖM:REICHS in denen LANDEn des SÄCHSISCHEN RECHTS und AN ENDEn INSOLCH VICARIAT GEHÖREND DIESERZEIT VICARIO, obteuer: SEINEMALLER
GRÖSSTEN KÖNIGLICHEN CHURFÜRSTEN und HERRN, Ieged diß schlechte Blatt als ein kleines Opfer allerunterthanigster Pflicht zu denen Füßen ihrer KÖNIGL: MAJESTAT und CHURFÜRSTLICHEN DURCHL:

SCHENKOVA MAPA „DIECÉZE NEBOLI SPRÁVNÍHO OBVODU GROSSENHAIN“

PIETER SCHENK II. (1698–1775): Významný amsterdamský kartograf a nakladatel vydal řadu přehledných i regionálních map Saska, o kterých bylo referováno na předcházejících stránkách této knihy. Kolorovaná měřítková mapa „diecéze neboli správního obvodu Großenhain“ vytiskl v Amsterdamu kolem roku 1770. Samotné slovo diecéze je v názvu mapy trochu zavádějící. Ve skutečnosti se jedná o správní jednotku „Ammt“. Slovo Ammt = (obecné) úřad; ovšem ve středověku a raném novověku se v německém prostředí jednalo nejen o úřad, ale také území vrchnostenské správy, tedy patrimoniálního panství. Podobnou nepřesnost najdeme také u následujících dvou map. Mapovaná oblast se dnes nachází přibližně uprostřed okresu Míšeň. Velmi podrobná mapa je při okrajích opatřena rejstříkem obcí řazených podle abecedy. Mapu sestavil v roce 1711 významný saský kartograf ADAM FRIEDRICH ZÜRNER (1679–1742).

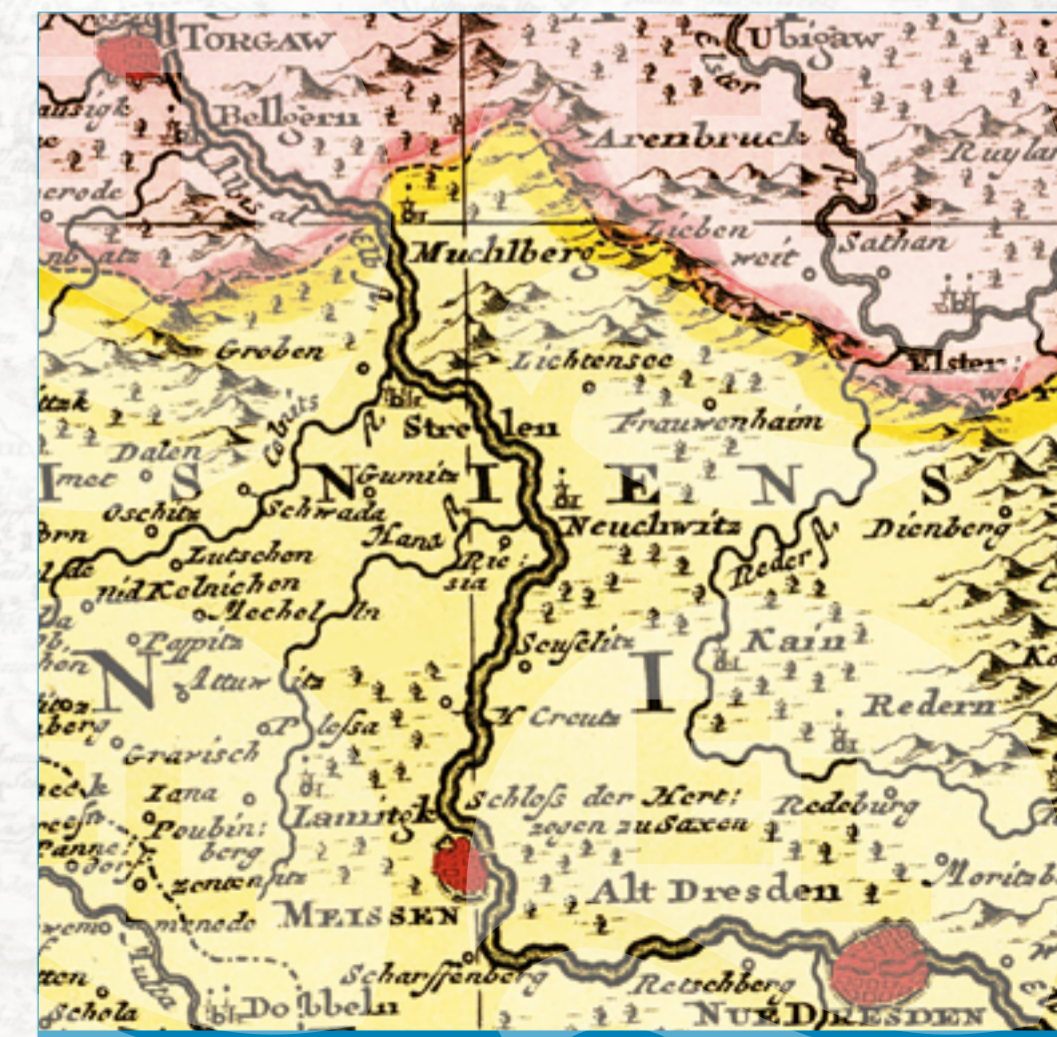
SCHENKS „GEOGRAPHISCH E ABZEICHNUNG DER DIOECES ODER DES AMMTES GROSSEN HAYN“

Der bedeutende Amsterdamer Kartograf und Verleger PIETER SCHENK DER JÜNGERE (1698–1775) brachte eine Reihe von Übersicht- und Regionalkarten von Sachsen heraus, die bereits erwähnt wurden. Die kolorierte Kupferstichkarte der „...in Meißnischen Cresse des Churfürstentums Sachsen Liegenden Dioeces oder des Ammtes Grossen Hayn...“ wurde in Amsterdam gegen 1770 gedruckt. Das Wort „Dioeces“ in der Bezeichnung der Karte ist irreführend. Eigentlich handelt es sich um das Amt Großenhain. Eine ähnliche Ungenauigkeit ist auch im Fall der zwei folgenden Karten festzustellen. Das hier aufgenommene Gebiet befindet sich heute etwa in der Mitte des Landkreises Meißen. Eine sehr detaillierte Karte verfügt an ihren Rändern über ein alphabetisch geordnetes Ortsregister. Die Karte wurde 1711 durch den bedeutenden sächsischen Kartografen ADAM FRIEDRICH ZÜRNER (1679–1742) zusammengestellt.

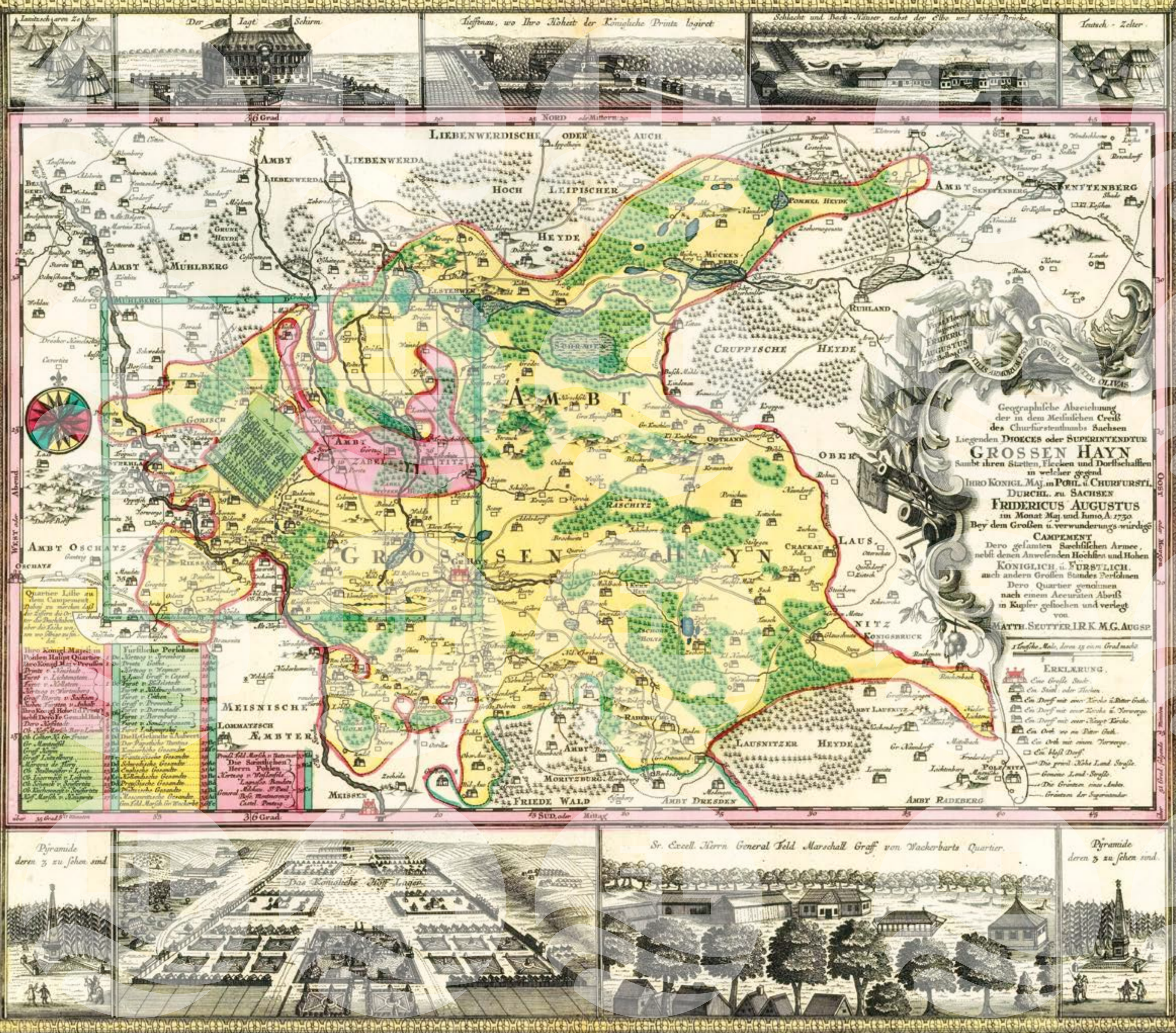
Míšeň (MEISSEN), Dráždany (DRESDEN) a Pirna (Pirn) na Jaillotově mapě Saska z roku 1696.

MEISSEN, DRESDEN und PIRN auf der Sachsen-Karte von Alexis-Hubert Jaillot von 1696.

Severní okolí Míšeň (MEISSEN) až k Torgavě (TORGAW) na Valkově měřítkové kolorované mapě Saska z roku 1715.

Die nördliche Umgebung von MEISSEN bis nach TORGAW (Torgau, tsch. Torgava) auf der kolorierten Kupferstichkarte von Sachsen von 1715.

SEUTTEROVA MAPA „DIECÉZE NEBOLI SUPERINTENDATUR“ GROSSENHAIN

GEORG MATTHÄUS SEUTTER (1678–1757): Úspěšný augsburský vydavatel map a městských prospektů, jak již bylo řečeno na předchozích stranách, komerční úspěch své práce stávil na přehledné a velmi dobné rytině. Mapu „diecéze neboli superintendatur Grosse Hayn, v Meißenském okrese Kurfirství saského ležící“ vydal kolem roku 1740. Pokud jeho mapu srovnáme se stejnou mapou rytou Schenkem na předchozí dvostraně, nemůžeme se divit, proč Seutter v roce 1732 obdržel od Karla VI. titul císařského geografa a o devět let později získal tiskářské privilegium, kde se panovník zavázal, že po určitou dobu zůstane tiskářova díla bez konkurence.

Velmi neobvyklá, pro téměř polovinu 18. století je vyzdobena mapy. Horní i dolní rámovou část mapy zdobí dobové pohledy na významné správní i hospodářské budovy, lodní most, vojenská ležení, monumenty, vojenská stanoviště městská atd. V květnu a červnu roku 1730 zde tabořila saská armáda včetně nejvyšších velitelů, což byl pravděpodobně důvod vzniku mapy. Bohatá legenda v pravém dolním rohu rozlišuje velká města, městečka, vesnice s kostely a bez kostelů, hlavní a vedlejší silnice atd. Rozměry mapy jsou 57,5 x 49,5 cm. Stejnou mapu vydal kolem roku 1760 Seutterův zedník Conrad Tobias Lotter.

SEUTTERS „GEOGRAPHISCHE ABZEICHNUNG DER DIECESSES ODER SUPERINTENDATUR GROSSEN HEYNN“

Der erfolgreiche Augsburger Verleger von Karten und Stadtprospekten GEORG MATTHÄUS SEUTTER (1678–1757) begründete den wirtschaftlichen Erfolg seiner Arbeit auf einer übersichtlichen und sehr dekorativen Granur. Die Karte „Geographische Abzeichnung der in dem Meißnischen Kreis des Churfürstenthums Sachsen Liegenden Dioecses oder Superintendentur Grosse Hayn samt ihren Staetten, Flecken und Dorfschafften...“ brachte er gegen 1740 heraus. Bei einem Vergleich mit derselben, von Schenk gestochenen Karte auf der vorherigen Doppelseite, verwundert nicht, dass Seutter 1732 von Kaiser Karl VI. den Titel des kaiserlichen Geographen und neun Jahre später ein Privileg erhielt, in dem sich der Kaiser verpflichtet, dass eine bestimmte Zeit lang seine Druckerei ohne

Konkurrenz bleiben wird. Für die Mitte des 18. Jahrhunderts ungewöhnlich ist das Dekor der Karte. Der obere sowie untere Rahmen der Karte werden durch zeitgenössische Ansichten wichtiger Verwaltungs- und Wirtschaftsgebäude, einer Schiffbrücke, Militärlager, Monumente, militärische Zeltlager etc. dekoriert. Im Mai und Juni 1730 befand sich hier ein Lager der sächsischen Armee einschließlich der höchsten Befehlshaber. Dies war vermutlich auch der Grund für die Entstehung der Karte. Eine reiche Legende in der rechten unteren Ecke unterscheidet große und kleine Städte, Dörfer mit Kirchen und ohne Kirchen, Haupt- und Nebenstraßen etc. Abmessungen der Karte sind 57,5 x 49,5 Zentimeter. Die selbe Karte wurde gegen 1760 durch Seutters Schwiegersohn Conrad Tobias Lotter herausgegeben.

Pomezí Saska, Horní Lužice a Čech na Zollmannově mědřytinové kolorované mapě Saska vydané v Norimberku v roce 1736.

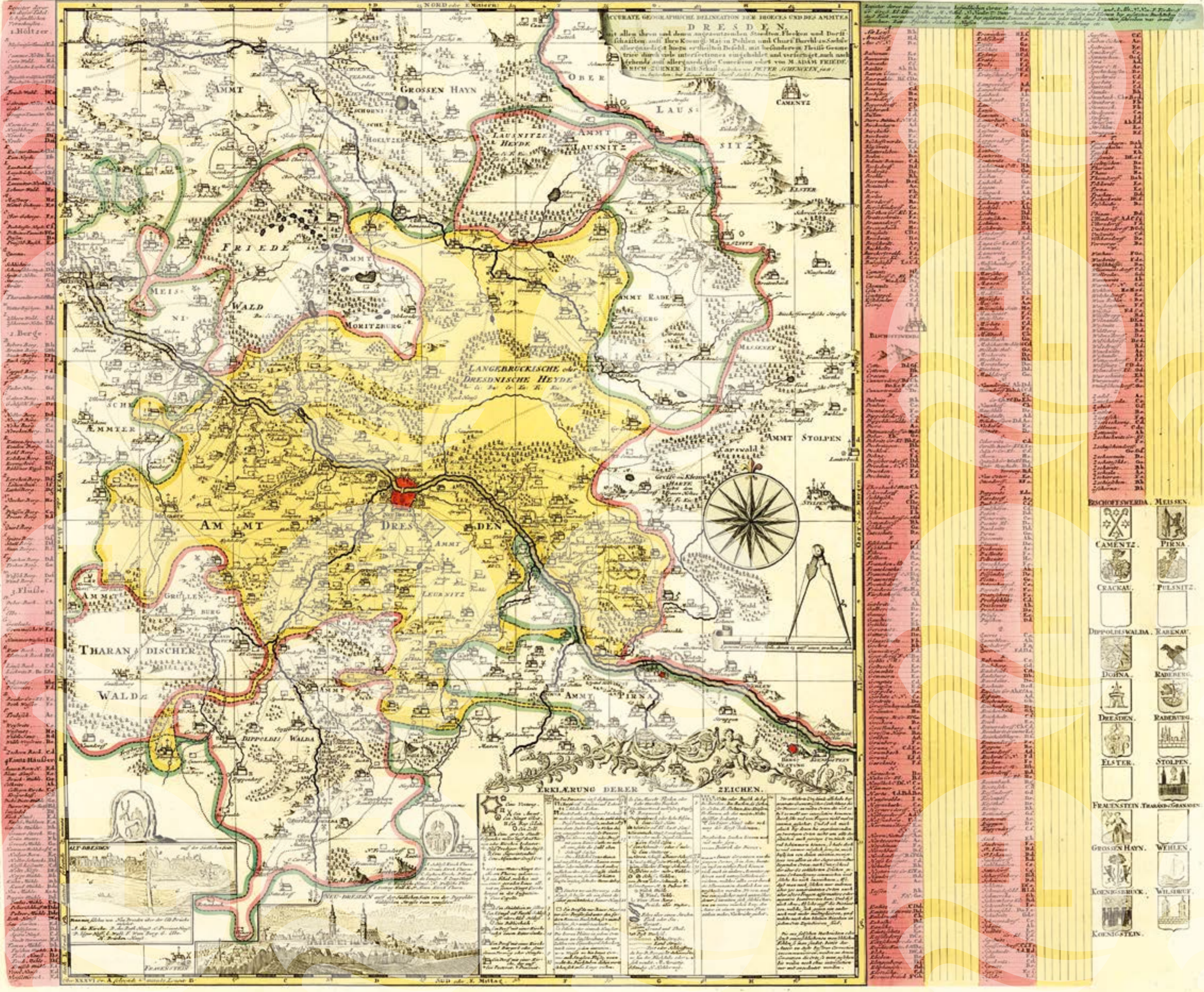
Das Grenzgebiet von Sachsen, der Oberlausitz und Böhmen auf Zollmanns kolorierten, in Nürnberg 1736 herausgegebenen Kupferstichkarte von Sachsen.

Pevnost Königstein na vedutě Johanna Georga Pintze z roku 1765.

Die Ansicht der Festung Königstein von Johann Georg Pintz von 1765.

DEM DURCHLAUCHTIGSTEN FÜRSTEN und HERRN FRIEDRICH AUGUSTO, KOENIGLICHEN CHUR-PRINZTEN und HERTZOGEN ZU SACHSEN, JÜLICH, CLEVE und BERG, AUCH ENGERN und WESTPHALEN etc. etc. etc. SEINEM GNÄDIGSTEN FÜRSTEN und HERRN dediciret diß geringe Müßlein in öffentlicher Unterthänigkeit, IHRER HOHEIT

SCHENKOVA MAPA „DIECÉZE A SPRÁVNÍHO OBVODU DRÁŽĎANY“

PIETER SCHENK II. (1698–1775): Mapa „diecéze a správního obvodu Drážďany“ patří mezi nejlepší Schenkovy práce. Osu mědirytinově kolorované mapy tvoří úsek řeky Labe od mohutné pevnosti Königstein (KÖNIGSTEIN), která zde vyrostla ve druhé polovině 16. století na místě středověkého hradu, až k Mišni (MEISSEN). Asi 15 km severně až severozápadně od Drážďan (DRESDEN) je situován zámek Moritzburg (Moritzburg) – první lovecký zámek vřezané oblasti postupně odvodňované a během 18. století přeměněné v park a soustavu rybníků, které se udržely dodnes. Kolem zámku proto autor mapy Adam Friedrich Zürner zachytil i pojmenoval některé rybníky – Nový (Neu Teich), Velký (Gr. T.) nebo Střední (Mittel T.). Zámek, který byl vybudován pro kurfiřta Mořice Saského na žulové skále, je ze dvou stran obklopen Zámeckým rybníkem. Vydáme-li se z Drážďan asi 15 km vlnicemi po pravém břehu Labe proti proudu, narazíme na zámek Pillnitz (Pillnitz), který býval letním sídlem saského kurfiřta a polského krále Augusta Silného, který zámek daroval své milence, hraběnce Coselové. Zámek je příkladem evropského stylu, který se nazývá chinoiserie a napodobuje, jak název napovídá, čínský styl. Ten byl především v 18. století velice populární a měl ztělesňovat kultivovaný a civilizovaný čínský svět. Kolorovaná mědirytina. Amsterdam, 1750.

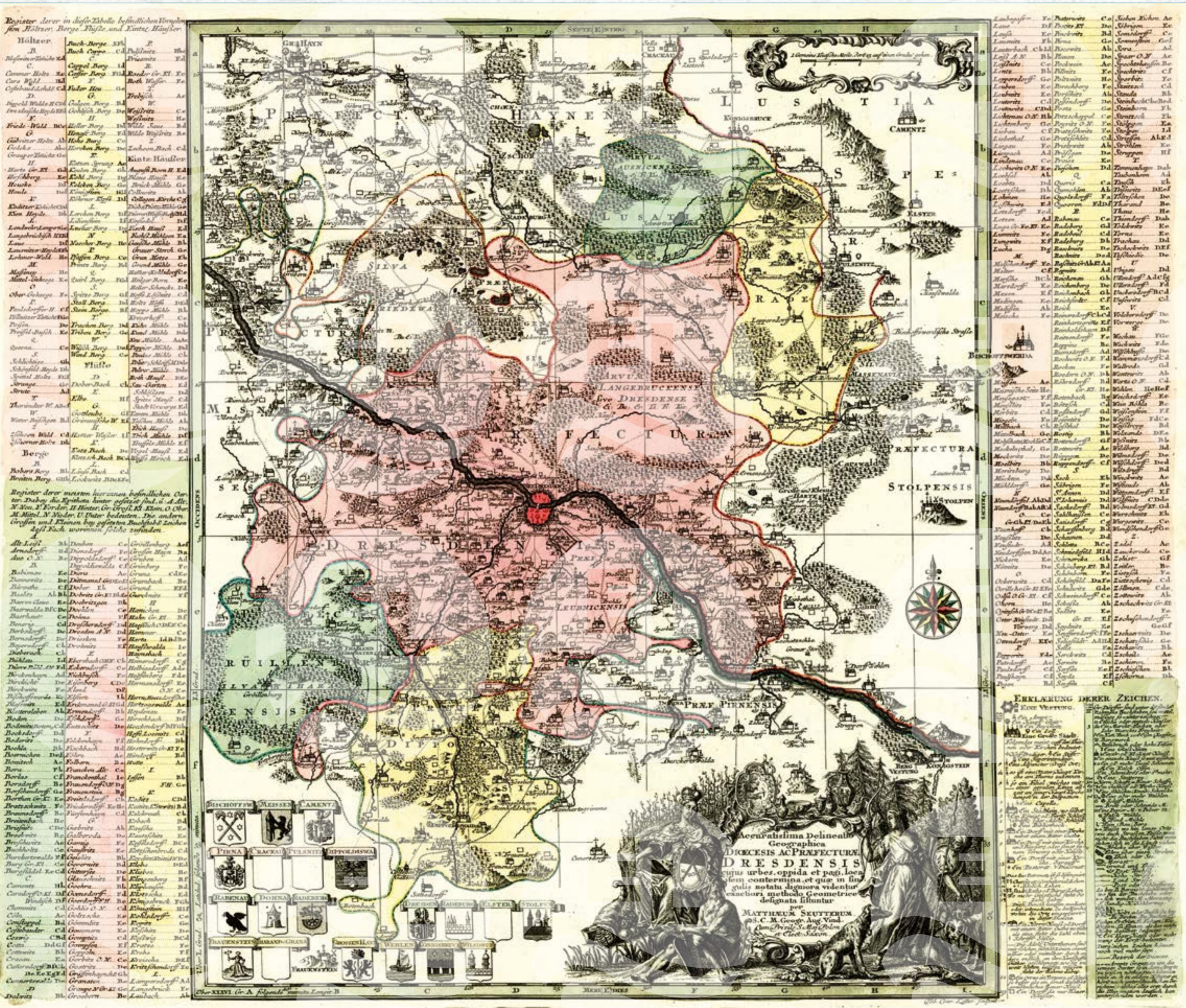
SCHENKS KARTE DER „DIOECES UND DES AMMTES DRESDEN“

PIETER SCHENK DER JÜNGERE: (1698–1775): Die Karte der „Dioecesis und des Amtes Dresden...“ gehört zu den besten Schenkschen Arbeiten. Die Achse der kolorierten Kupferstichkarte bildet der Abschnitt der Elbe von der mächtigen Festung KÖNIGSTEIN, die hier an Stelle einer mittelalterlichen Burg in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts gebaut wurde, bis nach MEISSEN. Etwa 15 Kilometer nordwestlich von DRESDEN befindet sich das Schloss Moritzburg – das erste Jagdschloss in einer sumpfigen, nach und nach trockengelegten Gegend, die im 18. Jahrhundert zu einem Park und Weidern umgestaltet wurde, die sich bis heute erhalten haben. In der Umgebung des Schlosses nahm Zürner deswegen auch manche Teiche auf, die er auch benannte – Neu Teich, Gr. T. oder Mittel T. Das für den sächsischen Kurfürsten Moritz auf einem Granitfelsengebaute Schloss ist von zwei Seiten von dem Schlossteich umgeben. Etwa 15 Kilometer stromaufwärts von Dresden entfernt, auf dem rechten Ufer der Elbe, befindet sich das Schloss Pillnitz (tsch. Pílnice), das der Sommersitz des sächsischen Kurfürsten und polnischen Königs August des Starken war, der es seiner Mätresse, der schönen Gräfin Cosel schenkte. Das Schloss ist ein Beispiel einer Richtung der europäischen Kunst, die sich an chinesischen oder asiatischen Vorbildern orientierte. Diese Richtung war insbesondere im 18. Jahrhundert sehr beliebt und sollte die kultivierte und zivilisierte Welt Chinas verkörpern. Kolorierter Kupferstich. Amsterdam, 1750.

Okolí Mišně (MEISSEN) na mapě Albrechta Seuttera z roku 1765.

Umgebung von MEISSEN auf der Karte Albrecht Seutter's von 1765.

SEUTTEROVA MAPA „DIECÉZE A SPRÁVNÍHO OBVODU DRÁŽDANY“

GEORG MATTHÄUS SEUTTER (1678–1757): Úspěšný augsburský mistr pokračoval ve vydávání regionálních map Sask. Kolem roku 1755 vydal mapu „diecéze a správního obvodu Drážďany“, která se obsahově i autorsky shoduje s mapou na předcházející dvoustraně. Mapu vryl Seutterův zeť CONRAD TOBIAS LOTTER (1717–1777). Tentokrát si povšimneme zajímavosti v údolí Labe mezi Drážďany a Míšní. Na jeho pravém břehu za obcí Radebeul (Radebeul) v centru více jak 800 let staré vinařské oblasti se nachází zámek Wackerbarth. Jedinečný soubor se skládá ze zámku, letohrádku »Belvedere«, barokní zahrady, moderního vlnářství a manufaktury na sekt, uprostřed přabně krajiny saského údolí Labe. Mohutný tok Labe opouští mapu nedaleko Míšně (MEISEN), která se proslavila po celém světě výrobou porcelánu.

SEUTTERS KARTÉ „DIOECESIS AC PRAEFECTURAE DRESDENSIS“

Der erfolgreiche Augsburger Meister GEORG MATTHÄUS SEUTTER (1678–1757) setzte das Herausgeben von Regionalkarten von Sachsen fort. Gegen 1755 brachte er die Karte der „Dioecesis ac praefecturae Dresdensis“ heraus, die inhaltlich sowie seitens des Urhebers mit der Karte von der vorhergehenden Seite übereinstimmt. Die Karte wurde von Seutters Schwiegersohn CONRAD TOBIAS LOTTER (1717–1777) gestochen. Auf dem rechten Elbufer hinter Radebeul (tsch. Radobyl) im Zentrum eines mehr als 800 Jahre alten Weinbaugesbietes befindet sich das Schloss Wackerbarth, eine einmalige Anlage inmitten der amütsamen Landschaft des sächsischen Elbtals mit einem Schloss, dem Lustschloss „Belvedere“, barocken Gärten und einem modernen Weingut und Sekkellerei. Der mächtige Fluss Elbe verlässt die Karte in der Nähe von MEISEN, das durch die Porzellanherstellung weltberühmt wurde. Die Geschichte der Gegend reicht bis ins Jahr 919, als hier Heinrich I. eine Grenzmark gründete, die zur Besiedlung der östlichen slawischen Gebiete vorgesehen war. 966 wurde Meissen zum Sitz der neu entstandenen Markgrafschaft Meißen. Die bemerkenswerte Sehenswürdigkeit der Stadt ist die Albrechtsburg. Ein Teil der Anlage ist auch ein Schloss, das in der Zeit, in der die Karte erschien, als Porzellanmanufaktur genutzt wurde. Die Stadt Meissen ist hier als eine große unbefestigte Stadt dargestellt, in der eine Reihe Ämter und die Post ihren Sitz hatten. In der Umgebung arbeiten an den Flüssen fünf große Wassermühlen, an der Elbe werden drei Schiffmühlen und in der nahen Umgebung der Stadt Windmühlen dargestellt. Das rechte Elbufer wird durch Weinberge gesäumt. Der östlich von der Stadt am Niederauer Dorfbach eingezeichnete Fürstent Teich ist untergegangen. Kolorierter Kupferstich. Augsburg, 1755.

Tok Labe (Albis flu., Labe rzeka, Die Elbe flu.) od Brandýsa nad Labem (Prandi) s Vltavou (Molda flu.) od Prahy (Praga metropolis Bohemiae) až za Torgava (Torgaw) k městečku Prettin (Brettin). Výřez z kolorované mědirytinové mapy Saska Gerarda Mercatora vydané v roce 1595 v Duisburgu.

Der Albis flu., Labe rzeka, Die Elbe flu. (Elbe, tsch. Labe) von Prandi (Brandeis an der Elbe, tsch. Brandýs nad Labem) mit der Molda flu. (Moltau, tsch. Vltava) von „Praga metropolis Bohemiae“ bis nach hinter Torgaw (Torgaw, tsch. Torgava) zu Brettin (Prettin). Ausschnitt aus einer 1595 in Duisburg erschienenen kolorierten Kupferstichkarte Sachsens von Gerard Mercator.

SEUTTERŮV PLÁN A VEDUTA DRÁŽĐAN

GEORG MATTHÄUS SEUTTER (1678–1757): Úspěšný augsburský rytec a nakladatel vydal se značným obchodním úspěchem kolem stovky plánů měst s vedutami. Kolem roku 1755 vydal kolorovaný, velmi podrobný měřirytinový plán Drážďan doplněný pohledem na město.

Plán ozdobený při horním okraji znakem města je orientován k severozápadu a v legendě nalezneme více jak 190 popisů k dílčím stavbám. Popisky názvů jednotlivých ulic můžeme porovnat se současnou mapou města.

DRESDEN AN DER ELB – SEUTTERS PLAN UND ANSICHT VON DRESDEN

Der erfolgreiche Augsburger Stecher und Verleger GEORG MATTHÄUS SEUTTER (1678–1757) brachte mit einem großen wirtschaftlichen Erfolg an die 100 Pläne von Städten mit Stadtansichten heraus. Gegen 1755 gab er einen kolorierten, sehr detaillierten Kupferstichplan von Dresden aus, der um eine Ansicht der Stadt ergänzt wurde. Der Plan, der am oberen Rand mit dem

Stadtwappen dekoriert ist, ist nordwestlich orientiert. In der Legende können mehr als 190 Beschreibungen zu einzelnen Bauwerken gefunden werden. Die in der Karte dargestellten Straßennamen können mit dem gegenwärtigen Stadtplan verglichen werden.

Veduta Drážďan Frederika de Wittta z roku 1702.

Stadtansicht von Dresden von Frederik de Witt, 1702.

Veduta Drážďan s mostem přes řeku Labe Georga Probstta z roku 1740.

Stadtansicht von Dresden mit der Elbbrücke von Georg Probst, 1740.

REYMANNOVA TOPOGRAFICKÁ MAPA

DANIEL GOTTLÖB REYMANN (1759–1837) – kartografické dílo německého vojenského kartografa bylo prezentováno na str. 54/55. Mapový list č. 19 z roku 1808 je v měřítku 1 : 200 000 a ukazuje území širokého okolí Dráždan (DRESDEN) od Saské Kamenice (CHEMNITZ) při levém okraji mapy k Lauensteinu (LAUENSTEIN), SLUB Dresden.

REYMANNS TOPOGRAPHISCHE KARTE

DANIEL GOTTLÖB REYMANN (1759–1837) – das kartografische Werk des deutschen Militärkartografen wurde bereits auf S. 54/55 dargestellt. Das Kartenblatt Nr. 19 von 1808 im Maßstab 1 : 200 000 zeigt die breite Umgebung von DRESDEN von CHEMNITZ am linken Kartenrand bis nach LAUENSTEIN, SLUB Dresden.

MĚSTA STÄDTE		OSAMOCENÉ KOSTELY ALLEN STEHENDE KIRCHEN	
MĚSTEČKA KLEINSTÄDTE		POŠTY POSTÄMTER	
VESNICE S KOSTELEM DÖRFER MIT KIRCHE		DVORY HÖFE	
VESNICE BEZ KOSTELA DÖRFER OHNE KIRCHE		MLÝNY MÜHLEN	
HRADY BURGEN		MOSTY BRÜCKEN	
KLÁŠTERY KLÖSTER		LESY WÄLDER	

Vysvětlivky k Reymannově topografické mapě

Erläuterungen zur Reymanns topographischen Karte

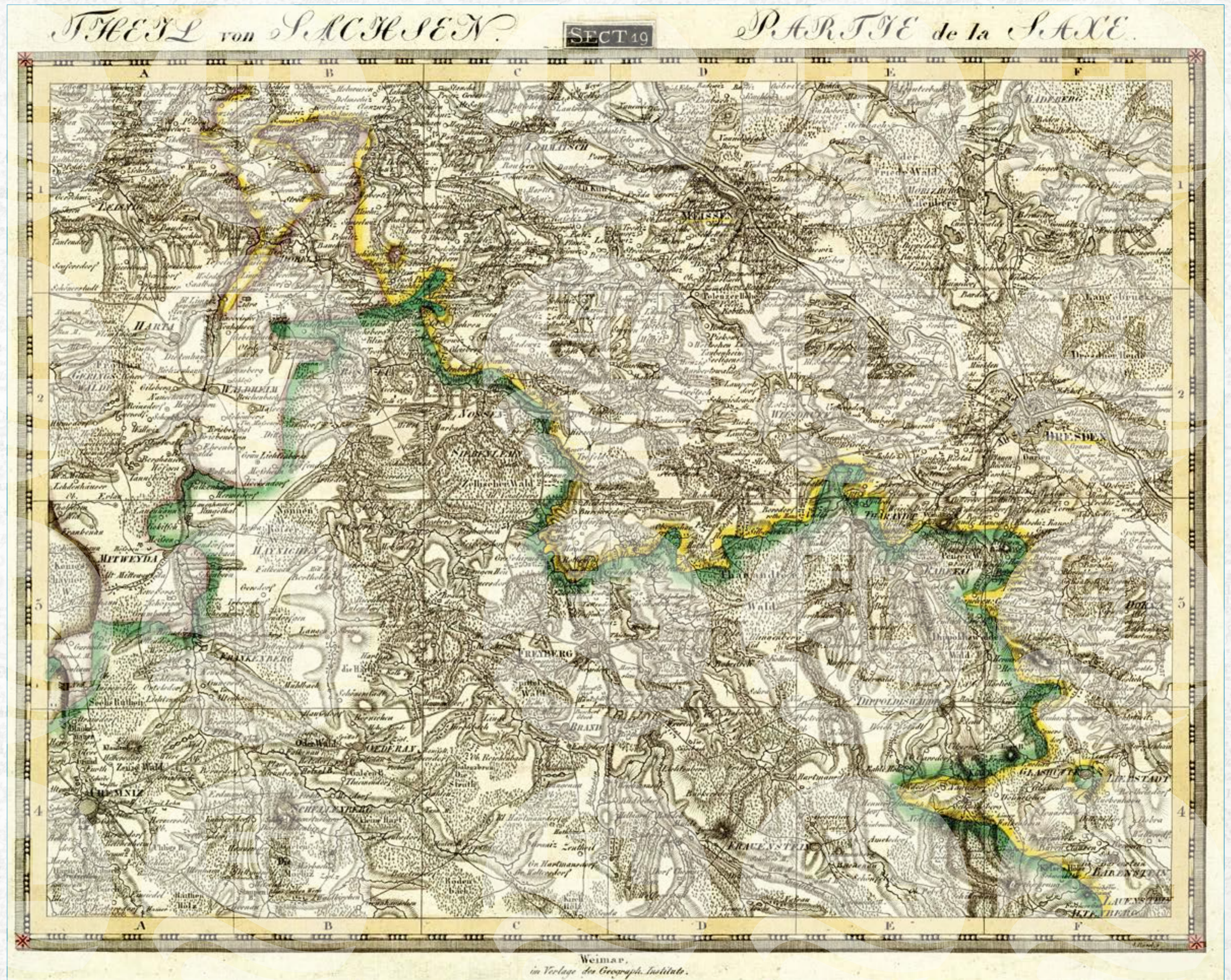
Německo (GERMANIA) na Sylvanově dřevořezové mapě střední Evropy z roku 1511.

GERMANIA (Deutschland) auf der Holzschnittkarte Mitteleuropas von Bernardus Sylvanus von 1511.

Široké okolí Dráždan (Dresden) na Orteliově mědirytinové mapě Německa z roku 1573.

Die breite Umgebung von Dresden auf der Kupferstichkarte Deutschlands von Abraham Ortelius, 1573.

STARÉ TURISTICKÉ MAPY SASKÉHO ŠVÝCARSKA A OKOLÍ

Hlavní turistickou oblastí německé části Euroregionu Elbe/Labe je národní park Saské Švýcarsko, který byl vyhlášen v roce 1990 na ploše 93 km². Původně byla tato oblast osídlena Slovy a teprve v 15. století se zhruba pod dnešními hranicemi dostala pod saskou nadvládu. Turistický rozvoj oblasti s řadou hradů, pevností, soutěsek, kaňonů Labe a lázeňských městeček začal až v 19. století. V této souvislosti fungovala v Saském Švýcarsku jedna z prvních trolejbusových turistických linek na světě, Bielatalbahn, která byla v provozu od roku 1901 do roku 1904. Trasa dlouhá 4,4 km začínala v Königsteinu a vedla do lázní Königsbrunn. Také mnozí romantičtí malíři se nechali inspirovat divokou krásou skal a hlubokých údolí. Pro potřeby turistů začaly koncem 19. století vycházet ilustrované turistické průvodce s podrobnými turistickými mapami, plány měst a popisy důležitých turistických tras. Mezi nejznámější vydavatelské firmy patřilo nakladatelství Meyers Reisebücher, které sídlilo v Lipsku. V knize na tomto místě prezentujeme turistické mapy, plány měst a panoramatické pohledy tohoto nakladatelství z průvodce Dresden, Sächsische Schweiz, 12. vydání z roku 1930.

Das wichtigste touristische Gebiet des deutschen Teiles der Euroregion Elbe/Labe ist der 1990 auf einer Fläche von 93 km² gegründete Nationalpark Sächsische Schweiz. Ursprünglich war dieses Gebiet durch Slawen besiedelt, und erst im 15. Jahrhundert gelangte es unter sächsische Hoheit. Die touristische Entwicklung des Gebietes mit vielen Burgen, Festungen, der Klamm, dem Elbtal und Kurorten begann erst im 19. Jahrhundert. Deswegen war in der Sächsischen Schweiz auch eine der ersten touristischen Linien in Betrieb, auf der Busse mit elektrischer Oberleitung verkehrten. Die Bielatalbahn war zwischen 1901 und 1904 in Betrieb und führte aus Königstein nach Königsbrunn. Auch viele Maler der Romantik ließen sich durch die wilde Schönheit der Felsen und tiefen Täler inspirieren. Ende des 19. Jahrhunderts erschienen die ersten illustrierten touristischen Wanderführer mit detaillierten Wanderkarten, Stadtplänen und Beschreibungen von wichtigen touristischen Routen. Zu den berühmtesten Verlagshäusern gehörte der Verlag Meyers Reisebücher, der seinen Sitz in Leipzig hatte. Hier an dieser Stelle werden Wanderkarten, Stadtpläne und Panoramen dieses Verlages aus dem Reiseführer durch Dresden, Sächsische Schweiz, 12. Ausgabe von 1930 abgedruckt.

ALTE WANDERKARTEN DER SÄCHSISCHEN SCHWEIZ UND UMGEBUNG

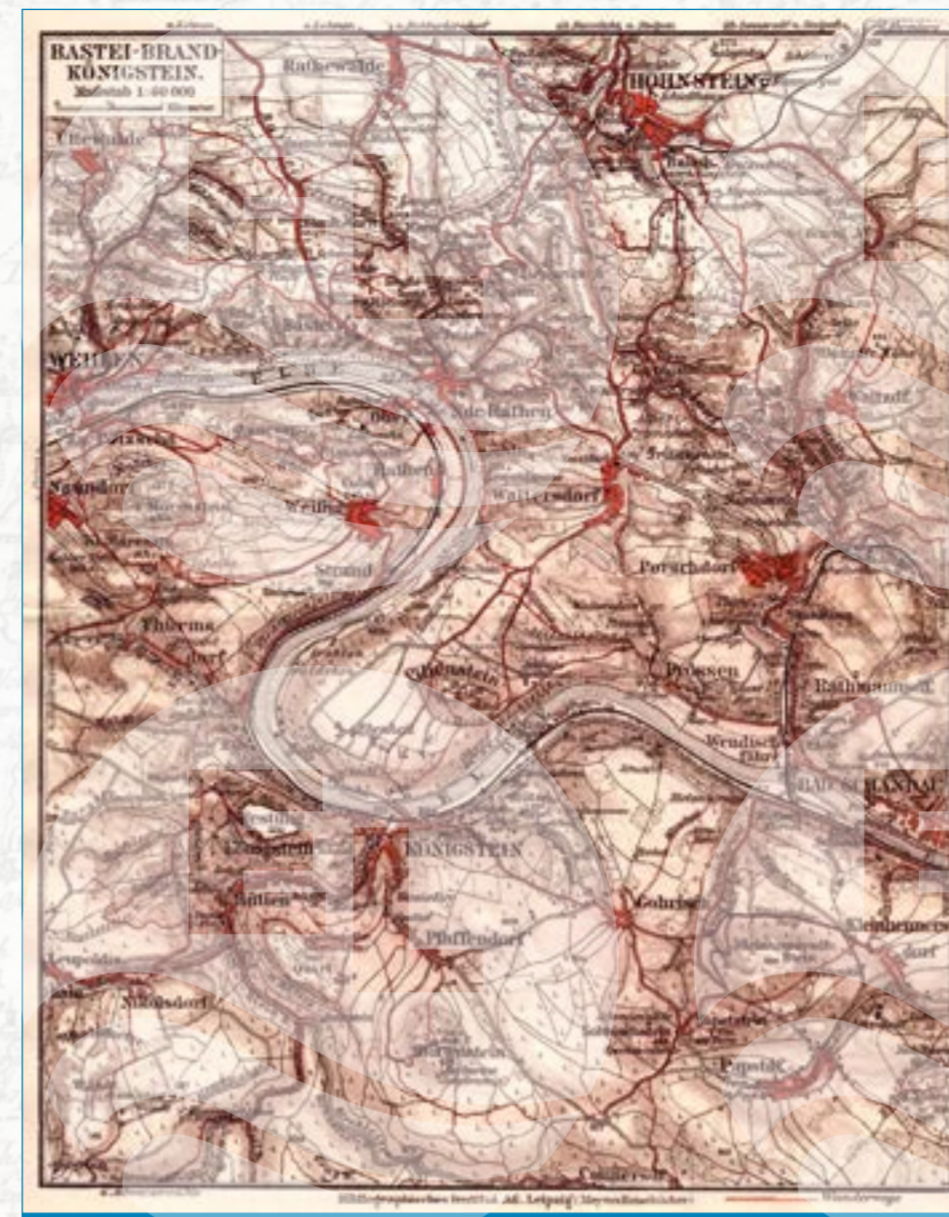
Turistická mapa Kipsdorf-Altenberg v měřítku 1 : 75 000. Die Wanderkarte Kipsdorf-Altenberg im Maßstab 1 : 75 000.

Turistická mapa Neustadt-Sebnitz v měřítku 1 : 75 000. Wanderkarte Neustadt-Sebnitz im Maßstab 1 : 75 000.

Turistická mapa Bad Schandau-Hinterer Sächsisch-Böhm. Schweiz v měřítku 1 : 65 000 zasahuje na území Čech až k Rynartcím (Rennersdorf). Wanderkarte Bad Schandau-Hinterer Sächsisch-Böhm. Schweiz im Maßstab 1 : 65 000 reicht bis ins Böhmisches zu Rennersdorf (tsch. Rynartice).

Turistická mapa Bastei-Brand-Königstein v měřítku 1 : 75 000 ukazuje vyhlídku Bastei, která se tyčí 194 m nad řekou Labe, dále slavnou panoramatickou vyhlídku na skalní plošinu Brand a jednu z největších skalních pevností ve střední Evropě Königstein. Uprostřed mapy Lilienstein – 415 metrů vysoká pískovcová stolová hora tyčící se nad údolím řeky Labe. Představuje symbol národního parku Saské Švýcarsko.

Die Wanderkarte Bastei-Brand-Königstein im Maßstab 1 : 75 000 zeigt die 194 Meter über die Elbe herausragende Bastei, weiter die berühmte Panorama-Aussicht auf den Brand und eine der größten Bergfestungen Mitteleuropas, den Königstein. In der Mitte der Karte der 415 Meter hohe, über dem Elbtal emporragende Lilienstein, das Symbol des Nationalparks Sächsische Schweiz.

Přehledná mapa Umgebung von Dresden v měřítku 1 : 120 000.

Übersichtskarte „Umgebung von Dresden“ im Maßstab 1 : 120 000.

Panoramatický pohled z čedičového kopce Großer Winterberg, s nadmořskou výškou 556 m n. m. druhého nejvyššího v Saském Švýcarsku. Z vrchu nedaleko Hřenska na česko-německém pomezí dohlédneme za dobrého počasí do Drážďan a při pohledu do Čech směrem na jih a východ uvidíme Míšeovku (Donnersberg), Ještěd (Jeschken) nebo Bezděz (Bösig).

Panoramablick von der zweithöchsten Erhebung der Sächsischen Schweiz, dem 556 Meter hohen Großen Winterberg in der Nähe von Herrnskretschken (Hřensko) im sächsisch-böhmischen Grenzgebiet. Bei guter Sicht bietet sich ein Blick bis nach Dresden. Gegen Süden und Osten sind dann der Donnersberg (Milleschauer, tsch. Míšeovka), der Jeschken (tsch. Ještěd) oder der Bösig (tsch. Bezděz) zu sehen.

Některé turistické mapy v německých průvodcích ukazovaly i atraktivní oblasti na české straně Krušných hor a Podkrušnohoří. Takovou je i mapa Umgebung vom Milleschauer, která ukazuje blízké okolí Míšeovky (Milleschauer, Donnersberg → Hromová hora podle českého výskytu bouřek) – nejvyšší hory Českého středohoří.

Manche Wanderkarten in den deutschen Reiseführern stellten auch attraktive Gebiete auf der Böhmisches Seite des Erzgebirges und des Vorerzgebirges vor. Wie zum Beispiel in der Karte „Umgebung vom Milleschauer“, die die nächste Umgebung der höchsten Erhebung des Böhmisches Mittelgebirges, des Milleschauer, Donnersberg – Donnersberg wegen der Gewitter, die hier oft vorkommen, abbildet.

HISTORICKÝ ATLAS EUROREGIONU ELBE/LABE

Zrozena z pramenů krkonošských hor stéká řeka Labe po jejích svazích, aby svými vodami zavlažila úrodnou krajinu Polabské nížiny a pak se zakousla do horských masivů Českého středohoří a Labských pískovců národních parků Českosaského Švýcarska, za nimiž se Labská kotlina rozšiřuje a řeka se může volně podle svých potřeb rozprostřít pro svou další pohodlnou pouť Severoněmeckou nížinou.

Na počátku v Krkonoších to ještě byla nesmělá horská bystřina, která však postupně nabírala na síle a šířce také díky přítokům v Euroregionu Elbe/Labe Ohře, Bílině, Ploučnici, Kamenici na české straně, aby pak dále na saské straně pohltila ještěříčky Gottleuba, Wesenitz, Müglitz, Weißeritz. Ve svém ústí do Severního moře u přístavu Cuxhaven má tento původně „krkonošský potůček“ už šířku přes 17 kilometrů a ohromující průtok 870 m³ za sekundu.

Na mapách jsou řeky vlastně nejprve jako takové nenápadné modré nitě, které se různě spojují a vytváří prazvláštní předivo, jež přitahovalo člověka od počátku jeho existence. Zakládal zde města, která nám mohou připadat jako korálky na modré šňůře; často přímo perly nebo dokonce drahokamy.

Na Labi na území Euroregionu Elbe/Labe se takových perel a drahých kamenů blyští celá řada. Mimo jiných. Roudnice nad Labem, Litoměřice, Ústí nad Labem, Děčín, Bad Schandau, Pirna, Drážďany nebo starobylé město Míšeň.

Jejich spojnice je dlouhá úctyhodných zhruba 1 165 km. Poznejte ji v této knize skrz fascinující staré mapy pánů Ortelia, Jaegera, Aretina, Müllera, de Jodeho, Seuttera a mnohých dalších.

HISTORISCHER ATLAS DER EUROREGION ELBE/LABE

Geboren aus den Quellen der Berge des Riesengebirges fließt die Elbe ihre Hänge hinab, um mit ihrem Wasser die fruchtbare Landschaft des Elblandes zu bewässern und sich dann durch die Gebirgsmassive des Böhmisches Mittelgebirges und der Sächsisch-Böhmischen Schweiz zu drängen, hinter dem sich das Elbtal erweitert und wo der Fluss frei seinem Bedarf seinen weiteren bequemen Weg durch das Norddeutsche Tiefland fortzusetzen kann.

Am Anfang im Riesengebirge war es noch ein schüchterner Gebirgsbach, der aber auch dank seiner Nebenflüsse in der Euroregion Elbe/Labe – der Eger, der Biela, des Polzen, der Kamnitz auf der böhmischen Seite nach und nach an Stärke und Breite gewann, um dann auf der sächsischen Seite noch die Gottleuba, Wesenitz, Müglitz, Weißeritz zu verschlucken. In seiner Mündung in die Nordsee bei Cuxhaven ist dieser ursprünglich kleine riesengebirgische Gebirgsbach schon mehr als 17 Kilometer breit und hat einen verblüffenden Durchfluss von 870 m³/s.

Auf den Karten sind Flüsse zuerst als unauffällige blaue Fäden dargestellt, die sich unterschiedlich verbinden und ein ganz eigentümliches Netz bilden, das den Menschen seit Beginn seiner Existenz angezogen hat. Es wurden Städte gegründet, die als Perlen, ja sogar als Edelsteine an einem blauen Band erscheinen.

Von solchen Perlen und Edelsteinen glänzen in dem Gebiet der Euroregion Elbe/Labe gleich mehrere, wie zum Beispiel Raudnitz an der Elbe, Leitmeritz, Aussig, Tetschen, Bad Schandau, Pirna, Dresden oder die alte Stadt Meißen.

Ihre Verbindung ist beachtenswerte etwa 1 165 Kilometer lang. Entdecken Sie diese durch die faszinierenden alten Karten von Ortelius, Jaeger, Aretinus, Müller, de Jode, Seutter und vieler anderer.

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg V A / 2014–2020

EUROREGION
ELBE LABE

9 788011 004491

